

Achtergronddocument Nulmeting Effectindicatoren Monitor Agenda Vitaal Platteland

H.J. Agricola (eindredactie)

werkdOCUMENTEN

WOT
Wetenschappelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

WAGENINGENUR

For quality of life

Achtergronddocument Nulmeting Effectindicatoren Monitor Agenda Vitaal Platteland

De reeks 'Werkdocumenten' bevat tussenresultaten van het onderzoek van de uitvoerende instellingen voor de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT Natuur & Milieu). De reeks is een intern communicatiemedium en wordt niet buiten de context van de WOT Natuur & Milieu verspreid. De inhoud van dit document is vooral bedoeld als referentiemateriaal voor collega-onderzoekers die onderzoek uitvoeren in opdracht van de WOT Natuur & Milieu. Zodra eindresultaten zijn bereikt, worden deze ook buiten deze reeks gepubliceerd.

Dit werkdocument is gemaakt conform het Kwaliteitshandboek van de WOT Natuur & Milieu en is goedgekeurd door Wies Vullings (deel)programmaleider WOT Natuur & Milieu.

Achtergronddocument Nulmeting Effectindicatoren Monitor Agenda Vitaal Platteland

H.J. Agricola (eindredactie)

Werkdocument 131

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

Wageningen, mei 2009

Referaat

Agricola, H.J. 2009. *Achtergronddocument Nulmeting Effectindicatoren Monitor Agenda Vitaal Platteland*. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-werkdocument 131, 140 blz.

De Monitor AVP is een systeem waarin eenduidige gegevens worden opgenomen voor monitoring van effecten, resultaten en prestaties van de beleidsdoelstellingen opgenomen in de Agenda Vitaal Platteland (AVP) van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). Dit document geeft de resultaten en achtergrondinformatie van de nulmeting en de methoden van de metingen van de afzonderlijke effectindicatoren van de Monitor AVP. De effectindicatoren zijn bedoeld om de maatschappelijke effecten van de Agenda Vitaal Platteland inzichtelijk te maken. Dit achtergronddocument is opgesteld om de continuïteit voor toekomstige herhalingsmetingen te waarborgen.

Trefwoorden: meetnet, Agenda Vitaal Platteland, nulmeting, indicatoren, monitoren voor beleid, natuur, landbouw, recreatie, landschap, sociaaleconomische vitaliteit, reconstructie.

©2009 **Alterra – Wageningen UR**

Postbus 47, 6700 AA Wageningen

Tel: (0317) 48 07 00; fax: (0317) 41 90 00; e-mail: info.terra@wur.nl

De reeks WOt-werkdocumenten is een uitgave van de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen UR. Dit werkdocument is verkrijgbaar bij het secretariaat. **Het document is ook te downloaden via www.wotnatuurenmilieu.wur.nl.**

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Postbus 47, 6700 AA Wageningen

Tel: (0317) 48 54 71; Fax: (0317) 41 90 00; e-mail: info.wnm@wur.nl; Internet: www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inhoud

1	Inleiding	7
2	Natuur	9
2.1	Factsheet	9
2.2	Nulmeting	13
2.2.1	Indicator 1 - Rode lijstsoorten	13
2.2.2	Indicator 2 - Omvang Populaties	16
3	Landbouw	19
3.1	Factsheet	19
3.2	Nulmeting	21
3.2.1	Hoofdpunten nulmeting landbouw	21
3.2.2	Inleiding LEI-Rapport	23
3.2.3	Indicatoren	23
3.2.4	Bedrijfstypen	24
3.2.5	Methode	25
3.2.6	Resultaten	26
4	Recreatie	37
4.1	Factsheet	37
4.2	Nulmeting	45
4.2.1	Indicator 1 - Recreatief gebruik	45
4.2.2	Indicator 2 - Tevredenheid recreatief aanbod	49
4.2.3	Indicator 3 - Bereikbaarheid recreatief groen	56
5	Landschap	61
5.1	Factsheet	61
5.2	Nulmeting	62
	Indicator Kwaliteit Landschap	62
6	Sociaaleconomische Vitaliteit	65
6.1	Factsheet	65
6.2	Nulmeting	68
6.2.1	Samenvatting en aanbevelingen	68
6.2.2	Het platteland in 23 Regio's	72
6.2.3	Voorzieningen op het platteland	78
6.2.4	Wonen op het platteland	88
6.2.5	Werken op het platteland	99
6.2.6	Nationale Landschappen	111
6.2.7	Onderzoeksverantwoording	118
7	Reconstructie	121
7.1	Factsheet	121
7.2	Nulmeting	122
7.2.1	Natuur	123
7.2.2	Landbouw	123
7.2.3	Recreatie	124
7.2.4	Landschap	130
7.2.5	Sociaaleconomische Vitaliteit	130

1 Inleiding

Aanleiding

Sinds eind 2003 wordt gewerkt aan de voorbereiding van het systeem voor monitoring en evaluatie van de Agenda Vitaal Platteland (Monitor AVP). Het project om te komen tot de Monitor AVP wordt in opdracht van de directie Platteland van LNV uitgevoerd door de Directie Kennis van LNV en de WOT unit Natuur & Milieu van Wageningen UR. De Monitor AVP is een systeem waarin eenduidige gegevens worden opgenomen voor monitoring van effecten, resultaten en prestaties van de beleidsdoelstellingen opgenomen in de Agenda Vitaal Platteland (AVP). Het ontwikkelen van een systeem om deze monitorgegevens centraal te beheren en beschikbaar te maken is een uitgangspunt van het project. Deze eenduidige gegevens kunnen door beleidsdirecties worden gebruikt om beleidsevaluaties uit te (laten) voeren en daarmee te voldoen aan hun rapportageverplichtingen naar onder meer de Tweede Kamer. Het is wenselijk ook aan derden de gegevens beschikbaar te stellen voor evaluaties.

De basis voor de Monitor AVP vormt het Meerjarenprogramma Agenda Vitaal Platteland (MJP2) waarin de doelen en de daaraan gekoppelde indicatoren voor de periode 2007 – 2013 beschreven staan. De daarin gehanteerde opbouw van Algemene Beleidsdoelstelling – Operationele Doelstelling – Prestaties is met het oog op een goede uitvoerbaarheid uit de Monitor AVP traject overgenomen.

Over een groot deel van de uitvoering van de prestaties worden uitvoeringsafspraken gemaakt met de provincies (ILG). De provincies rapporteren jaarlijks over de voortgang van die prestaties. Verantwoording over de resultaten vindt plaats aan het eind van de periode, met een tussentijdse evaluatie in 2010 (MTR). Het rijk blijft verantwoordelijk voor het in beeld brengen van de resultaten en de effecten van het gevoerde beleid. Hiertoe worden op de effectindicatoren een nul- midterm- en eindmeting verricht in respectievelijk 2007, 2010 en 2014.

Het monitoringssysteem zal begin 2008 in werking treden om de eerste monitoringgegevens uit het ILG te kunnen verwerken in rapportages. De nulmetingen van de effectindicatoren zullen dan al zijn verwerkt.

Doelstelling

De doelstelling van dit achtergronddocument is om de resultaten van de nulmeting als ook de methoden van de metingen van de afzonderlijke indicatoren van de Monitor AVP vast te leggen en de continuïteit te waarborgen.

Leeswijzer

Per beleidsthema wordt een factsheet gegeven om de meetmethode te borgen, en vervolgens wordt de rapportage van de nulmeting gegeven. In een aantal gevallen is de rapportage breder opgezet dan de uiteindelijke resultaten zoals deze zijn opgenomen in de WOT-publicatie "De stand van het platteland" ¹). Het achtergronddocument biedt aldus veel meer informatie.

¹ Agricola, Herman en Wies Vullings (2009). De stand van het platteland; Monitor Agenda Vitaal Platteland – Rapportage Nulmeting Effectindicatoren. Brochure WOT Natuur & Milieu, Wageningen UR.

2 Natuur

2.1 Factsheet

ALGEMENE BELEIDSDOELSTELLING	Biodiversiteit. Zekerstelling van de biodiversiteit door behoud, herstel, ontwikkeling en duurzaam gebruik van de natuur.
STREEFWAARDE	In 2020 zijn er duurzame condities voor het voortbestaan voor alle in 1982 voorkomende soorten en populaties
EFFECTINDICATOR(EN)	Biodiversiteit: <ol style="list-style-type: none"> 1. Rode lijstsoorten 2. Omvang populaties 3. Kwaliteit en kwantiteit van hoofdecosystemen (PM)

Uitwerking effectindicatoren:

Indicator 1. Rode lijstsoorten.

METHODE	<p><i>Beschrijving (in vorm formule + toelichting) van methode voor bepalen/berekenen van indicator op basis van meetvariabelen die worden gebruikt:</i></p> <p>De Rode Lijst Indicator beschrijft de verandering in de lengte van opeenvolgende Rode Lijsten van bedreigde soorten samen.</p> <p>De Rode Lijst indicator gaat uit van de beschikbaarheid van Rode Lijsten per soortgroep. Het vaststellen van nieuwe Rode Lijsten wordt getrokken door LNV-Directie Kennis die veel werk uitbesteed aan de betreffende PGO. DK bewaakt daarbij de officiële vaststellingsregels en het CBS bewaakt daarbij de statistische kwaliteit (o.a. de benodigde correcties voor verschillen in waarnemersinspanningen). Het eindproduct is een Basisrapport Rode Lijst van de betreffende soortgroep. Zie de basisrapporten voor de precieze bepaling van de RL-categorieën.</p> <p>Vooralsnog worden broedvogels, zoogdieren, reptielen, amfibieën en dagvlinders in de indicator opgenomen. Andere kandidaten zijn: libellen, hogere planten, vissen en enkele macrofauna groepen. Van veel andere soortgroepen is de kwaliteit van de Rode Lijst te laag om een betrouwbare indicator op te kunnen baseren.</p> <p>De input van de Rode Lijst indicator komt uit de officieel vastgestelde Rode Lijsten.</p>
MEET-VARIABLE(N)	<p><i>Beschrijving van de afzonderlijke meetvariabele(n) waaruit de indicator is opgebouwd</i></p> <p>De indicator zelf wordt als volgt gemaakt:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Bepaal aan de hand van het Basisrapport Rode Lijst van een soortgroep het aantal soorten per RL-categorie (verdwenen, verdwenen in het wild, ernstig bedreigd, bedreigd, kwetsbaar en gevoelig). Hierbij worden de categorieën van de Nederlandse aanpak aangehouden; niet die volgens de IUCN-indeling. 2. Doe dat zowel voor de meest recente periode als voor de vroegere periode waarbij dezelfde analysemethode is gehanteerd (die lijst is ook in elk Basisrapport voorhanden). 3. Combineer de RL-categorieën door het aantal soorten per categorie gewogen op te tellen (aantal verdwenen x5, verdwenen in het wild x5, ernstig bedreigd x4, bedreigd x3, kwetsbaar x2 en gevoelig x1). Doe dat voor de twee perioden afzonderlijk. 4. Tel per periode het gewogen aantal op van alle soortgroepen waarvan RL zijn herhaald.

	5. Stel het aantal in de eerste periode op 100. Het indexcijfer voor de volgende periode is het aantal in periode 2 gedeeld door het aantal in periode 1 (en dat maal 100).
EENHEID	Indexcijfer
STREEFWAARDE	<i>Beschrijving van streefwaarde zoals beschreven in relevante beleidsdocumenten (niet altijd beschikbaar)</i> LNV houdt als beleidsdoel aan: het aantal op de Rode Lijst staande (bedreigde) soorten in Nederland gecombineerd met de ernst van de bedreiging is in 2020 niet groter dan in 1994-2002. Dat aantal wordt geïndexeerd met 1994-2002 op 100. Als het aantal boven de 100 uitkomt ("langere Rode Lijst") wordt de streefwaarde dus niet gehaald.
RUIMTELIJKE SCHAAL	<i>Beschrijving van de laagste ruimtelijk schaal waarop indicator kan worden gepresenteerd + aangeven welke mogelijkheden er zijn tot aggregatie van de indicator naar hogere schaalniveaus.</i> Landelijk schaalniveau
OPERATIONALITEIT	<i>In hoeverre is de methode beschikbaar of al eerder toegepast:</i> De methode wordt al toegepast en staat ondermeer op statline (cbs) en het Milieu- en natuurcompendium
KWALITEIT	<i>Beschrijven van algemene kwaliteit (borging van proces van dataverzameling en bewerking) en specifieke kwaliteit (nauwkeurigheid, betrouwbaarheid en gevoeligheid)</i>
KOSTEN (€) / METING / RAPPORTAGE	<i>Uitgegaan wordt van een nulmeting, een mid-term meting en een eindmeting. Als de kosten voor 1 van de metingen afwijkt van de andere graag aangeven. In een aantal gevallen is er een onderscheid in kosten voor (het in stand houden van de) meting, kosten in relatie tot de bewerking van de gegevens en kosten gerelateerd aan de rapportage van de gegeven, graag dit onderscheid aan houden/</i> Er zijn geen kosten verbonden aan de gegevensverstrekking
MEET-FREQUENTIE	<i>Beschrijving van de herhalingsfrequentie van de meting van de indicator (gebaseerd op periodiciteit van gegevensinwinning).</i> <i>Frequentie</i> De indicator wordt steeds geactualiseerd als er een nieuwe Rode Lijst van een soortgroep is vastgesteld. Elke soortgroep wordt eens in de tien jaar geactualiseerd. Dat levert steeds een officieel vastgestelde Rode Lijst op. Op termijn is overigens denkbaar om ook tussentijdse officieuze Rode Lijsten op te stellen om tot een meer vloeiende bijstelling van de indicator te komen. De input voor tussentijdse bijstelling is dan de Nationale Database Flora en Fauna voor verspreidingsinformatie en het NEM voor trendinformatie. Die tussentijdse methode moet dan zoveel mogelijk aanhaken bij de methode die in de elke meest recente Basisrapport is gepubliceerd. <i>Planning</i> De meest actuele versie van de indicator wordt in het MNC en op CBS-Statline opgenomen. <i>Doorlooptijd</i> Het bijstellen van de indicator (inclusief het maken van een nieuwe grafiek en tabel) door een nieuwe Rode Lijst in te voegen kost minder dan een halve dag.
DATA-BRON EN BRONHOUDER	<i>Aangeven wie de bronhouder en leverancier is van de benodigde meetvariabelen voor berekening van de indicator.</i> LNV
REFERENTIES	<i>Verwijzing naar literatuur, websites e.d. waar een voorbeeld en/of achtergrondinformatie van indicator te vinden is.</i>

	Een grafiek en cijfers in het Milieu- en Natuurcompendium (totaal en per soortgroep) en cijfers op Statline. http://www.milieuennatuurcompendium.nl/indicatoren/nl1333-Rode-lijsten.html?i=2-1
CONTACT DESKUNDIGEN (VERANTWOORDELIJK VOOR METING)	<i>Naam contactpersoon, organisatie</i> Arco van Strien (CBS) is op de hoogte van het verschijnen van elk nieuw Basisrapport Rode Lijst, omdat hij in de begeleidingscommissies van de Rode Lijsten zit. Hij geeft dat Leo Soldaat door die elk nieuw Basisrapport in de indicator verwerkt.
CONTACT LNV	LNV Directie Kennis, Wilmar Remmelts
OPMERKINGEN	<i>Voordelen/ beperking van de meetmethode</i> Toelichting en aandachtspunten bij meetmethode (stappen 1 t/m 5 onder meetvariabelen) <ul style="list-style-type: none"> • Er is in overleg met LNV-DN in 2007 voor gekozen om alle RL-categorieën mee te nemen en niet bijvoorbeeld de categorie “gevoelig weg” te laten. • Een complicatie vormen nieuwkomers in Nederland, bijvoorbeeld kleine zilverreiger. Deze soorten kunnen in de categorie “Gevoelig-1” terecht komen. De lengte van de Rode Lijst wordt door dergelijke nieuwkomers langer, terwijl dat eigenlijk onjuist is. De afspraak met LNV is om dergelijke nieuwkomers daarom NIET mee te nemen in de indicator. Een eerder als “verdwenen” aangemerkte soort die terugkomt telt overigens wel mee. • Soorten in de categorie “Onvoldoende gegevens” of “Niet beschouwd” in één van de perioden zijn in beide perioden uit de indicator weggelaten. • Afgezien van hun RL-categorie tellen alle soorten hierbij even zwaar. Daarmee hebben broedvogels door hun groter aantal soorten dus een groter aandeel in de eindscore dan bijvoorbeeld reptielen. Te overwegen is bij de opname van hogere planten in de indicator deze niet even zwaar mee te tellen, maar het gemiddelde van (1) hogere planten en (2) alle diergroepen samen aan te houden. Anders domineren hogere planten de indicator geheel.

Indicator 2. Omvang populaties.

METHODE	<i>Beschrijving (in vorm formule + toelichting) van methode voor bepalen/berekenen van indicator op basis van meetvariabelen die worden gebruikt:</i> De indicator betreft de staat van instandhouding van soorten en habitattypen in Nederland die op de Habitatrictlijn staan. In de nulmeting die eind juli 2007 door LNV naar de Europese Commissie is gestuurd over de periode 2002-2006 is voor elke soort en elk habitatype bepaald of de staat van instandhouding gunstig is of niet. Bij soorten wordt dat beoordeeld aan de hand van 4 aspecten: (1) verspreidingsgebied, (2) populatietrend en -grootte, (3) kwaliteit van het habitat en (4) toekomstperspectief. Bij habitattypen gaat het om (1) verspreidingsgebied, (2) oppervlakte en trend, (3) structuur en functie (inclusief typische soorten) en (4) toekomstperspectief. Elk van deze aspecten is bepaald in de nulmeting op basis van een combinatie van meetgegevens en expert judgement.
MEET-VARIABLE(N)	<i>Beschrijving van de afzonderlijke meetvariabele(n) waaruit de indicator is opgebouwd</i> <ul style="list-style-type: none"> • Bovengenoemde 4 aspecten bij soorten van de Habitatrictlijn bijlage II en IV • Bovengenoemde 4 aspecten bij habitattypen van de Habitatrictlijn

EENHEID	Het aantal soorten en habitattypen met een gunstige dan wel (zeer) ongunstige staat van instandhouding
STREEFWAARDE	<i>Beschrijving van streefwaarde zoals beschreven in relevante beleidsdocumenten (niet altijd beschikbaar)</i> In het LNV-onderdeel van de rijksbegroting (www.rijksbegroting.nl) is aangegeven dat in 2013 29% een gunstige staat moet hebben en hooguit 37% een zeer ongunstige staat mag hebben. In 2008 is de stand: 19% gunstig en 47% zeer ongunstig. Vanuit de EC gezien moet het aantal soorten met een gunstige staat naar 100% op den duur.
RUIMTELIJKE SCHAAL	<i>Beschrijving van de laagste ruimtelijk schaal waarop indicator kan worden gepresenteerd + aangeven welke mogelijkheden er zijn tot aggregatie van de indicator naar hogere schaalniveaus.</i> De indicator geldt voor het landelijke niveau.
OPERATIONALITEIT	<i>In hoeverre is de methode beschikbaar of al eerder toegepast:</i> De indicator is gemaakt aan de hand van de nulmeting in 2007 en opgenomen in de rijksbegroting die voor 2008 geldt.
KWALITEIT	<i>Beschrijven van algemene kwaliteit (borging van proces van dataverzameling en bewerking) en specifieke kwaliteit (nauwkeurigheid, betrouwbaarheid en gevoeligheid)</i> De kwaliteit wordt vooral bepaald door de wijze waarop de 4 aspecten per soort en habitatype worden bepaald. In de nulmeting voor 2007 speelt daarbij expert judgement bij veel soorten en typen een grote rol.
KOSTEN (€) / METING / RAPPORTAGE	<i>Uitgegaan wordt van een nulmeting, een mid-term meting en een eindmeting. Als de kosten voor 1 van de metingen afwijkt van de andere graag aangeven. In een aantal gevallen is er een onderscheid in kosten voor (het instandhouden van de) meting, kosten in relatie tot de bewerking van de gegevens en kosten gerelateerd aan de rapportage van de gegeven, graag dit onderscheid aan houden</i> De indicator zelf kost vrijwel niets, omdat deze eenvoudig kan worden bepaald aan de hand van de rapportages naar de EC.
MEET-FREQUENTIE	<i>Beschrijving van de herhalingsfrequentie van de meting van de indicator (gebaseerd op periodiciteit van gegevensinwinning).</i> De meetfrequentie is eens in de 6 jaar, omdat de indicator is gebaseerd op de rapportage die eens in de 6 jaar naar de EC moet worden gestuurd.
DATA-BRON EN BRONHOUDER	<i>Aangeven wie de bronhouder en leverancier is van de benodigde meetvariabelen voor berekening van de indicator.</i> De indicator is gebaseerd op de rapportages naar de EC waarvoor LNV verantwoordelijk is. LNV is daarmee bronhouder.
REFERENTIES	<i>Verwijzing naar literatuur, websites e.d. waar een voorbeeld en/of achtergrondinformatie van indicator te vinden is.</i> Zie www.rijksbegroting.nl en www.natuurcompendium.nl (zoek op habitatrictlijn instandhouding) http://www.milieuennatuurcompendium.nl/indicatoren/nl1483-Staat-van-instandhouding-soorten.html?i=2-10
CONTACT DESKUNDIGEN (VERANTWOORDELIJK VOOR METING)	<i>Naam contactpersoon, organisatie</i> LNV Directie Kennis (Annemiek Adams)
CONTACT LNV	LNV Directie Kennis, Wilmar Remmelts

OPMERKINGEN	<p><i>Voordelen/beperving van de meetmethode</i></p> <p>De bedoeling is om de indicator uit te breiden met vogelsoorten; Dat wordt afgeleid uit de verplichte rapportage over de Vogelrichtlijn die in 2008 naar de EC wordt gestuurd. Een beperking van de indicator is de trage meetfrequentie (eens in de 6 jaar). Daarom vraagt LNV om aanvullende informatie in de vorm van de trends van soorten en habitattypen. Dat kan een snellere indicator opleveren. Deze aanvullende indicator moet nog worden samengesteld.</p>
-------------	--

Indicator 3. Kwaliteit en kwantiteit van hoofdecosystemen (PM)

Deze indicator zal zo mogelijk in een later stadium worden bepaald.

2.2 Nulmeting

2.2.1 Indicator 1 - Rode lijstsoorten

Afkortigen Rode Lijst-klasse: VN =verdwenen; VNW=verdwenen in het wild; EB= ernstig bedreigd; BE = bedreigd; KW =kwetsbaar en GE = gevoelig.

Aantal soorten	1e Rode Lijst				2e Rode Lijst			
	Vogels	Zoogdieren	Dagvlinders	Amfib. en Rept.	Vogels	Zoogdieren	Dagvlinders	Amfib. en Rept.
RL-klasse	1994	1994	1995	1996	2004	2007	2006	2007
VN / VNW	8	4	17	0	8	4	17	0
EB	8	4	5	1	12	2	14	2
BE	21	3	11	5	12	2	9	4
KW	12	7	7	5	20	8	3	6
GE	16	2	1	0	18	3	4	2

	Aantal soorten	1e Rode Lijst				2e Rode Lijst			
		Vogels	Zoogdieren	Dagvlinders	Amfib. en Rept.	Vogels	Zoogdieren	Dagvlinders	Amfib. en Rept.
NR	ongewogen:								
1	EB+BE+KW	41	14	23	11	44	12	26	12
2	VN+EB+BE	37	11	33	6	32	8	40	6
3	VN+EB+BE+KW	49	18	40	11	52	16	43	12
4	VN+EB+BE+KW+GE	65	20	41	11	70	19	47	14
NR	gewogen:								
5	EB+BE+KW	78	25	44	18	80	18	63	20
6	VN+EB+BE	61	23	72	7	60	18	88	8
7	VN+EB+BE+KW	110	41	112	18	112	34	131	20
8	VN+EB+BE+KW+GE	175	61	153	29	182	53	178	34

		Aantal soorten		Index	
NR	ongewogen:	RL 1	RL 2	index1	index2
1	EB+BE+KW	89	94	100	106
2	VN+EB+BE	87	86	100	99
3	VN+EB+BE+KW	118	123	100	104
4	VN+EB+BE+KW+GE	137	150	100	109
NR	gewogen:	RL 1	RL 2	index1	index2
5	EB+BE+KW	165	181	100	110

NB1. De cijfers uit 1e en 2e RL zijn gebaseerd op de RL-basisrapporten waarbij dezelfde analysemethode is aangehouden (dwz: eerste RL met methodiek tweede RL)

NB2. Nieuwkomers in de 2e lijst (klasse gevoelig) zijn weggelaten (zie tabbladen per soortgroep)

NB3. Soorten met OG op een van de lijsten zijn weggelaten (zie tabbladen per soortgroep). Daarvoor nog oplossing zoeken. Imputeren na volgende herhaling?

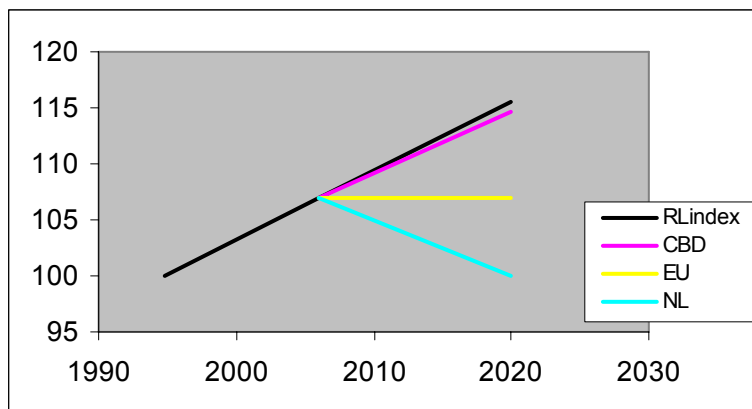
Streefwaarden

CBD: in 2020 is index lager dan ca. 117 (index mag oplopen, maar minder snel).

EU: in 2020 is index 107 (de huidige index is de norm).

Nederland-LNV: in 2020 is index 100 (de situatie die het dichtst bij 1982 ligt is de norm (alle in 1982 in Nederland van nature voorkomende soorten (en populaties))).

Periode	RLindex	CBD	EU	NL
1995	100			
2006	107	107	107	107
2020	116	115	107	100

Resultaten nulmeting (overgenomen uit natuur compendium:

<http://www.milieuennatuurcompendium.nl/indicatoren/nl1333-Rode-lijsten.html?i=2-88>)

Rode Lijsten

Van een aantal groepen dieren en planten zijn Nederlandse Rode Lijsten verschenen. Daarop staan de soorten die bedreigd zijn.

Officiële Rode Lijsten	
<i>Gepubliceerde lijsten in 2004</i>	
Zoogdieren	Steenvliegen
Vogels	Libellen
Reptielen	Haften
Amfibieën	Land- en zoetwaterweekdieren
Vissen	Platwormen (Tricladida)
Bijen	Vaatplanten
Dagvlinders	Mossen
Kokerjuffers	Korstmossen
Sprinkhanen en krekels	Paddestoelen (macrofungi)
<i>Bron: LNV, 2004 CBS/MNC/nov06</i>	

Toestand

Op Rode Lijsten staan de soorten die bedreigd zijn in hun voortbestaan. In Nederland zijn voor een beperkt aantal soortgroepen officiële nationale Rode Lijsten verschenen; officieel wil zeggen dat deze in de Staatscourant zijn gepubliceerd. Soorten komen op een Rode Lijst als zij zeldzaam zijn en achteruitgaan. In 2004 zijn alle bestaande Rode lijsten herzien en zijn enkele nieuwe Rode lijsten verschenen in een bijlage bij de Staatscourant (LNV, 2004).

Alle soorten van de soortgroepen met officiële Rode Lijsten betreffen ongeveer 2% van het totaal aantal dieren en 31% van het totaal aantal planten in Nederland. Bij paddestoelen gaat het daarbij alleen om de macrofungi. Van de dagvlinders is in 2006 een herziene Rode lijst gepubliceerd in het tijdschrift vlinders, deze heeft echter nog geen officiële status (Van Swaay, 2006).

Beleidsdoelen

Het opstellen van Rode Lijsten komt voort uit het verdrag van Bern, dat in 1982 door Nederland is geratificeerd. Dit verdrag vraagt bijzondere aandacht voor soorten die met uitsterven worden bedreigd en die kwetsbaar zijn (artikel 1 en 3). In artikel 7 van de Flora- en faunawet is vastgelegd dat de overheid lijsten opstelt van dier- en plantensoorten die van nature in Nederland voorkomen en die bedreigd zijn. In de nota 'Natuur voor mensen, mensen voor natuur' is het opstellen van Rode Lijsten één van de instrumenten voor de soortbescherming. Soorten van een Rode Lijst genieten op grond daarvan nog geen wettelijke bescherming. Wettelijk is wel vastgelegd dat de overheid zich inzet voor de bescherming van deze soorten en dat zij het onderzoek daartoe bevordert. Van provincies, gemeenten en terreinbeherende organisaties wordt verwacht dat zij bij beleid en beheer rekening houden met de Rode Lijsten.

Referenties

- LNV (1994). Vaststelling rode lijst vogels. Staatscourant, nr. 20.
- LNV (1995). Vaststelling rode lijst zoogdieren. Staatscourant, nr. 23.
- LNV (1995). Rode lijst dagvlinders. Staatscourant, nr. 77.
- LNV (1996). Rode lijst reptielen en amfibieën. Staatscourant, nr. 219.
- LNV (1996). Rode lijst paddestoelen. Staatscourant, nr. 219.
- LNV (1998). Rode lijst krekels en sprinkhanen. Staatscourant, nr. 65.
- LNV (1998). Rode lijst libellen. Staatscourant, nr. 65.
- LNV (1998). Rode lijst korstmossen. Staatscourant, nr. 65.
- LNV (1998). Rode lijst zoetwatervissen. Staatscourant, nr. 116.

- LNV (2000). Natuur voor mensen, mensen voor natuur. Nota Natuur, Bos en Landschap in de 21e eeuw. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Den Haag.
- Swaay, C. van (2006). De nieuwe Rode Lijst dagvlinders. Vlinders. Jrg 21 (3): 7-9.

Relevante informatie

- Conventie van Bern (Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats) <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/104.htm>
- Informatie over de Rode Lijst IUCN (2006 Red List of Threatened Species)

2.2.2 Indicator 2 - Omvang Populaties

De indicator betreft de staat van instandhouding van soorten en habitattypen in Nederland die op de Habitatrichtlijn staan. In de nulmeting die eind juli 2007 door LNV naar de Europese Commissie is gestuurd over de periode 2002-2006 is voor elke soort en elk habitatype bepaald of de staat van instandhouding gunstig is of niet. Bij soorten wordt dat beoordeeld aan de hand van 4 aspecten:

1. Verspreidingsgebied,
2. Populatietrend en -grootte,
3. Kwaliteit van het habitat en
4. Toekomstperspectief.

Bij habitattypen gaat het om:

1. Verspreidingsgebied,
2. Oppervlakte en trend,
3. Structuur en functie (inclusief typische soorten) en
4. Toekomstperspectief.

Elk van deze aspecten is bepaald in de nulmeting op basis van een combinatie van meetgegevens en expert judgement.

Resultaten nulmeting (overgenomen uit natuur compendium):

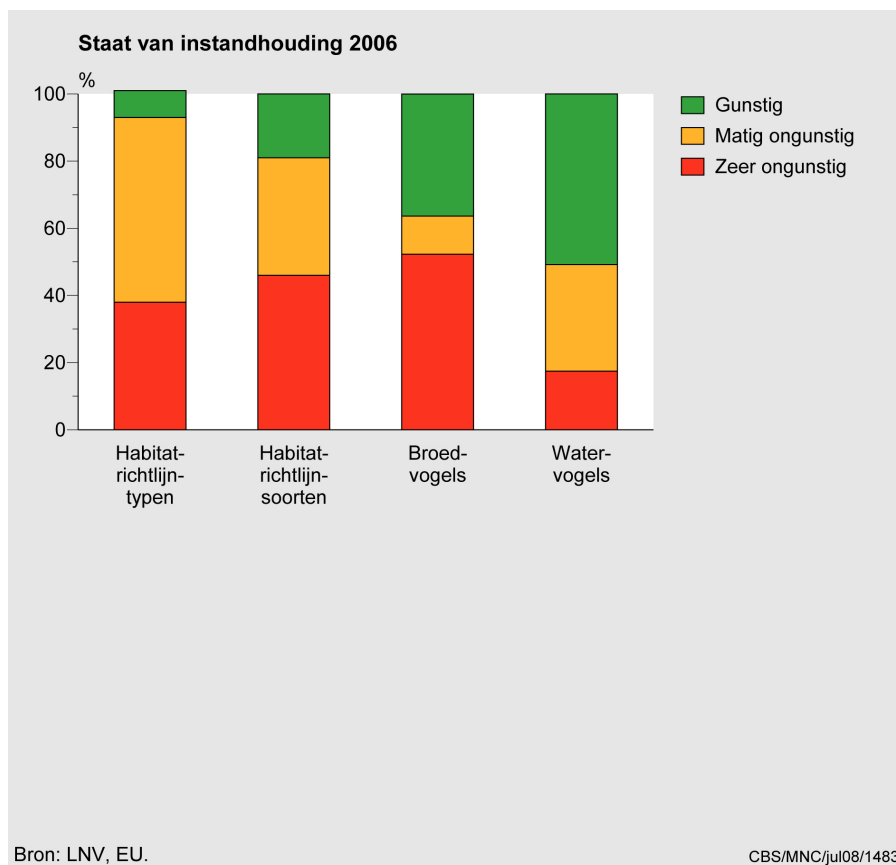
<http://www.milieuennatuurcompendium.nl/indicatoren/nl1483-Staat-van-instandhouding-soorten.html?i=2-10>)

Staat van instandhouding Habitat- en Vogelrichtlijn

Van veel soorten en natuurlijke habitats van de Europese Habitat- en Vogelrichtlijn is de staat van instandhouding in Nederland ongunstig. Alleen de staat van instandhouding van de watervogels is iets gunstiger.

Staat van instandhouding soorten en habitats

De Europese Habitat- en Vogelrichtlijn legt de lidstaten verplichtingen op met betrekking tot de instandhouding van soorten en natuurlijke habitats. Die verplichtingen zijn gericht op het behouden of herstellen van een gunstige staat van instandhouding van zowel natuurlijke habitats als soorten. Lidstaten moeten elke zes jaar aan de Europese Unie rapporteren over de staat van instandhouding. Bij het vaststellen van de staat van instandhouding van soorten zijn populatietrends, de omvang van de populaties en het natuurlijke verspreidingsgebied belangrijke factoren.

Gunstige staat

Uit de rapportage naar de Europese Unie van 2007 blijkt dat het percentage natuurlijke habitats, de soorten van de Habitatrichtlijn en de broedvogels van de Vogelrichtlijn met een gunstige staat van instandhouding respectievelijk slechts 8, 19 en 36 procent bedraagt. Alleen de watervogels met 51 procent vertonen een gunstiger beeld.

Beleid gericht op toename gunstige staat

Deze indicator vormt een onderdeel van de verplichte rapportage over de Habitatrichtlijn die in 2007 naar de Europese Unie is gestuurd. Het beleid is er op gericht in de periode 2007-2012 het aantal soorten van de Habitatrichtlijn met een gunstige staat van instandhouding van 19% tot 29% te laten toenemen en het aantal soorten met een ongunstige staat van instandhouding van 37% tot 27% te laten afnemen. Voor info zie:

<http://www.milieuennatuurcompendium.nl/indicatoren/nl1483-Staat-van-instandhouding-soorten.html?i=2-10>

Referenties

- VROM (z.j.). Handboek implementatie milieubeleid EU in Nederland. Ministerie van VROM.
- Schmidt, A.M., A.J. van Strien, L.L. Soldaat en J.A.M. Janssen (2008). Monitoring van Natura 2000 soorten en habitattypen: advies voor een landelijk meetprogramma ten behoeve van de rapportageverplichtingen in het kader van de Europese Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn. Alterra-rapport 1646. Alterra Wageningen.
- Swaay, C. van en A.J. van Strien (2008). Monitoring van Natura 2000 soorten: advies voor een landelijk meetprogramma. Alterra-rapport 1644. Alterra Wageningen.

3 Landbouw

3.1 Factsheet

ALGEMENE BELEIDSDOELSTELLING	Een toekomstgerichte, concurrerende landbouw als economische drager in het landelijk gebied
STREEFWAARDE	Toegevoegde waarde per AJE (Arbeidsjaareenheid voor personeelssterkte) is hoger dan het gemiddelde van de EU15.
EFFECTINDICATOREN	Toegevoegde waarde per volwaardige arbeidskracht

Uitwerking Effectindicator:

METHODE	<p><i>Beschrijving (in vorm formule + toelichting) van methode voor bepalen/berekenen van indicator op basis van meetvariabelen die worden gebruikt:</i></p> <p>Formule: Netto toegevoegde waarde/Arbeidsjaareenheid De netto toegevoegde waarde wordt berekend door de totale opbrengsten te verminderen met de non-factor kosten. De non-factor kosten zijn alle kosten minus de kosten voor grond, vermogen en arbeid. Het is de vergoeding die resteert voor de aangewende grond, vermogen en arbeid. Een arbeidsjaareenheid (aje) komt overeen met 2.000 gewerkte uren, waarbij één persoon maximaal 1 aje kan zijn. Door de toegevoegde waarde te relateren aan de ingezette middelen ontstaat een eenheid die aangeeft hoe efficiënt de middelen zijn aangewend.</p> <p>Voor de vergelijking met de EU-15 is gebruik gemaakt van de indicator: Netto Toegevoegde Waarde per Annual Work Unit. Deze indicator is afkomstig vanuit het EU-FADN (ook wel Rica genoemd). Dit is de Europese variant van het Informatienet.</p> <p>De definitie van Netto Toegevoegde waarde is in principe dezelfde als hierboven beschreven. De definitie van AWU komt voor een belangrijk deel overeen met AJE maar per land kan een iets afwijkende methode worden gehanteerd. Voor de berekening van de Netto toegevoegde Waarde per AWU voor Nederland worden in het EU FADN dezelfde bedrijven gebruikt als in het Nederlandse Informatienet. Resultaten kunnen echter iets afwijken omdat een andere weging van de bedrijven wordt gehanteerd, de bedragen altijd exclusief BTW zijn etc.</p> <p>!! NB. Om een vergelijking te kunnen maken tussen de waarden van de reconstructiegebieden en Nederland als geheel, is een correctie gemaakt waarbij <u>geen</u> gebruik gemaakt wordt van de beschreven 'stars-bewerking', maar van de weging, die ook gebruikt wordt op nationaal niveau. (deze gebieden tellen dan weer op tot het nationale getal). Hierbij is dus geen rekening gehouden met bedrijfsligging. Dit geldt uitsluitend voor de totale land- en tuinbouw. De gegevens voor de deelgebieden per sector zijn wel berekend met behulp van het programma stars.</p>
MEET-VARIABLE(N)	<p><i>Beschrijving van de afzonderlijke meetvariabele(n) waaruit de indicator is opgebouwd</i></p> <p>Netto toegevoegde waarde per arbeidsjaareenheid</p>
EENHEID	Euro's
STREEFWAARDE	<p><i>Beschrijving van streefwaarde zoals beschreven in relevante beleidsdocumenten (niet altijd beschikbaar)</i></p> <p>Toegevoegde waarde per AJE (Arbeidsjaareenheid voor personeelssterkte) is hoger dan het gemiddelde van de EU15.</p>

RUIMTELIJKE SCHAAL	<p><i>Beschrijving van de laagste ruimtelijk schaal waarop indicator kan worden gepresenteerd + aangeven welke mogelijkheden er zijn tot aggregatie van de indicator naar hogere schaalniveaus.</i></p> <p>De indicator is in principe op elke regionale schaal mogelijk omdat deze is opgebouwd uit microgegevens op bedrijfsniveau. Beperkende factor daarbij is dat er in de database 1500 bedrijven zijn opgenomen. Bij een zeer gedetailleerde uitsplitsing zijn er te weinig bedrijven per regio beschikbaar omdat een betrouwbaar beeld te kunnen geven.</p> <p>Op landerlijk niveau zijn uitkomsten direct vanuit de database te berekenen. Voor provincies is dat niet meer rechtstreeks mogelijk. Vanuit de bestaande data zijn met behulp van het programma Stars schattingen gemaakt voor provincieniveau.</p> <p>Naast ruimtelijke uitsplitsingen is ook een uitsplitsing gemaakt naar bedrijfsomvang (in nge) en bedrijfstype. Voor een uitvoerige beschrijving zie het document "AVP indicatoren" van Marc Dolman.</p>
OPERATIONALITEIT	<p><i>In hoeverre is de methode beschikbaar of al eerder toegepast:</i></p> <p>De methode is een gangbare indicator die al tientallen keren eerder is toegepast. Op Europees niveau is bovenstaande indicator een van de twee kernindicatoren naast gezinsinkomen per gezinsarbeidskracht.</p>
KWALITEIT	<p><i>Beschrijven van algemene kwaliteit (borging van proces van dataverzameling en bewerking) en specifieke kwaliteit (nauwkeurigheid, betrouwbaarheid en gevoeligheid)</i></p> <p>-</p>
KOSTEN (€) / METING	<p><i>Uitgegaan wordt van een nulmeting, een mid-term meting en een eindmeting. Als de kosten voor 1 van de metingen afwijkt van de andere graag aangeven. In een aantal gevallen is er een onderscheid in kosten voor (het instandhouden van de) meting, kosten in relatie tot de bewerking van de gegevens en kosten gerelateerd aan de rapportage van de gegeven, graag dit onderscheid aan houden</i></p> <p>Kosten voor meting op nationaal niveau, voor een aantal hoofdbedrijfstypen, per provincie en per reconstructiegebied: 15.000 euro</p>
MEET-FREQUENTIE	<p><i>Beschrijving van de herhalingsfrequentie van de meting van de indicator (gebaseerd op periodiciteit van gegevensinwinning).</i></p> <p>Jaarlijkse meting</p>
DATA-BRONNEN EN BRONHOUDER	<p>De databron is het Bedrijven-Informatienet van het LEI. Voor de schattingen met behulp van Stars is ook gebruik gemaakt van de landbouwtelling. Het LEI is leverancier. Voor de vergelijking met de EU-15 is gebruik gemaakt van het EU-FADN (ook wel Rica genoemd).</p>
REFERENTIES	<p>www.lei.wur.nl Kies voor <Sector in Cijfers> Poppe, K.J. (2004) Het Bedrijven-Informatienet van A tot Z. Den Haag, LEI, 2004, Rapport 1.03.06 Dolman (2008) AVP indicatoren</p>
CONTACT DESKUNDIGE (VERANTWOORDELIJK VOOR METING)	<p>Naam contactpersoon, organisatie Koen Boone, LEI</p>
CONTACT LNV	<p>Koos van Wissen, Directie Landbouw</p>
OPMERKINGEN	<p><i>(Voordelen/ beperking van de meetmethode)</i></p> <p>De indicator is wel vergelijkbaar met de in de LNV begroting gehanteerde indicator maar is daar niet helemaal gelijk aan omdat een iets andere definitie en andere bron wordt gebruikt.</p>

3.2 Nulmeting

Inhoudsopgave

3.2.1	Hoofdpunten nulmeting landbouw
3.2.2	Inleiding LEI Rapport
3.2.3	Indicatoren
3.2.3.1	Bedrijfsomvang
3.2.3.2	Netto toegevoegde waarde
3.2.3.3	Gezinsinkomen uit bedrijf
3.2.3.4	Rentabiliteit
3.2.4	Bedrijfstypen
3.2.5	Methode
3.2.6	Resultaten
3.2.6.1.	Aantal bedrijven
3.2.6.2.	Representativiteit
3.2.6.3.	Indicatoren
Tabel A.	Gemiddelde bedrijfsomvang (nge) voor de jaren 2001 t/m 2006
Tabel B	Gemiddeld gezinsinkomen uit bedrijf (in euro per gak) voor de jaren 2001 t/m 2006
Tabel C.	Gemiddelde netto toegevoegde waarde (in euro per aje) voor de jaren 2001 t/m 2006
Tabel D.	Gemiddelde rentabiliteit (in 100 x opbrengsten / kosten) voor de jaren 2001 t/m 2006

De uitgebreide rapportage die in het kader van de nulmeting voor landbouw is uitgevoerd door het LEI is weergegeven in de volgende hoofdstukken. Eerst worden de hoofdpunten uit de rapportage besproken. De eigenlijke nulmeting bevat veel achtergrond informatie in relatie tot de voor landbouw bepaalde indicator, netto toegevoegde waarde.

3.2.1 Hoofdpunten nulmeting landbouw

Netto toegevoegde waarde (euro/arbeidsjaar eenheid)

De indicator netto toegevoegde waarde wordt uitgedrukt in euro per arbeidsjaareenheid (aje). Dit zijn zowel betaalde, als onbetaalde arbeidskrachten. Eén aje komt overeen met 2.000 gewerkte uren. Eén persoon kan niet meer dan 1 aje zijn, ook niet wanneer deze meer dan 2.000 uur werkt.

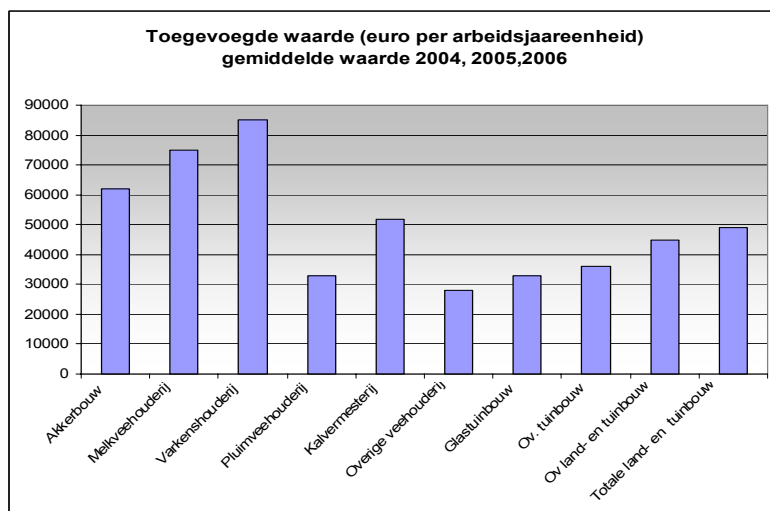
De netto toegevoegde waarde wordt berekend door de totale opbrengsten te verminderen met de non-factor kosten. De non-factor kosten zijn alle kosten minus de kosten voor grond, vermogen en arbeid. Het is de vergoeding die resteert voor de aangewende grond, vermogen en arbeid.

Per sector (gemiddelde over 2004,2005 en 2006)

Toegevoegde waarde per arbeidskracht (euro/aje) van de Nederlandse landbouw per bedrijfstype (gemiddelde 2004,2005 en 2006)

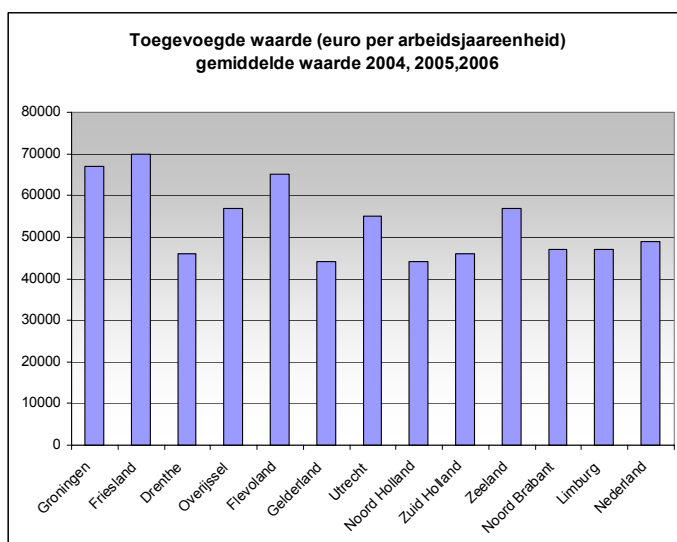
Akkerbouw	62000
Melkveehouderij	75000
Varkenshouderij	85000
Pluimveehouderij	33000
Kalvermesterij	52000

Overige veehouderij	28000
Glastuinbouw	33000
Ov. tuinbouw	36000
Ov land- en tuinbouw	45000
Totale land- en tuinbouw	49000

Per provincie (gemiddelde over 2004, 2005 en 2006)

Toegevoegde waarde per arbeidskracht (euro/aje) van de Nederlandse landbouw per provincie (gemiddelde 2004, 2005 en 2006)

Groningen	67000
Friesland	70000
Drenthe	46000
Overijssel	57000
Flevoland	65000
Gelderland	44000
Utrecht	55000
Noord-Holland	44000
Zuid-Holland	46000
Zeeland	57000
Noord-Brabant	47000
Limburg	47000
Nederland	49000

Nederland t.o.v. de EU-15 landen

De streefwaarde voor landbouw luidt: De toegevoegde waarde per FTE (Full Time Equivalent voor personeelssterkte) is hoger dan het gemiddelde van de EU15.

De verhouding van de gemiddelde toegevoegde waarde van Nederland tov de EU-15 wordt weergegeven door een indexcijfer, waarbij het gemiddelde voor de EU-15 op 100 is gesteld.

Indexcijfer toegevoegde waarde per arbeidskracht (euro/ awu) Nederland tov de EU15

	2001	2002	2003	2004	2005
	214	179	187	171	189

De gemiddelde waarde van het verhoudingsgetal over 2003, 2004 en 2005 voor Nederland bedraagt 182.

Vergelijking EU 15 (toegevoegde waarde per AWU gemiddelde over 2003,2004 en 2005)
2006 nog geen cijfers beschikbaar

	Euro/ AWU	Index cijfer tov gem. EU-15
Belgium	37859	174
Denmark	45692	210
Germany	27117	125
Greece	10361	48
Spain	19595	90
Ireland	18869	87
Italy	21758	100
Luxembourg	32248	148
The Netherlands	39590	182
Austria	19348	89
Portugal	5872	27
Finland	19912	92
Sweden	22106	102
United Kingdom	32855	151
GEM EU-15	21729	100

3.2.2 Inleiding LEI-Rapport

In dit rapport wordt de vitaliteit van de Nederlandse land- en tuinbouw gegeven aan de hand van 4 indicatoren. Deze indicatoren worden toegelicht in hoofdstuk 3.2.3. In hoofdstuk 3.2.4 wordt beschreven welke bedrijfstypen onderscheiden worden. In hoofdstuk 3.2.5 wordt beschreven op welk niveau de gegevens worden weergegeven en hoe met behulp van het Bedrijven-Informatienet van het LEI (verder Informatienet genoemd) de resultaten zijn berekend. Tevens wordt in dit hoofdstuk een vergelijking gemaakt met de Landbouwtelling. In 3.2.6 worden de resultaten per indicator gegeven.

3.2.3 Indicatoren

Er wordt onderscheid gemaakt in vier indicatoren:

1. Bedrijfsomvang;
2. Netto toegevoegde waarde;
3. Gezinsinkomen uit bedrijf;
4. Rentabiliteit.

De indicatoren worden weergegeven op bedrijfsniveau.

3.2.3.1 Bedrijfsomvang

De indicator bedrijfsomvang wordt uitgedrukt in Nederlandse grootte eenheden (nge).

De Nederlandse grootte-eenheid (nge) is een reële economische maatstaf die gebaseerd is op het brutostandaardsaldo (bss, opbrengsten minus toegerekende kosten). Het is een maat waarmee de economische omvang van agrarische activiteiten wordt weergegeven. De nge per technische productie-eenheid (ha, dier) wordt berekend door de bss van de productie-eenheden te delen door een bepaalde deelfactor, die per jaar kan verschillen. De nge wordt zowel gebruikt om de absolute bedrijfsomvang van agrarische bedrijven of sectoren weer te geven (uitgedrukt in nge) als om het bedrijfstype van bedrijven te bepalen.

3.2.3.2 Netto toegevoegde waarde

De indicator netto toegevoegde waarde wordt uitgedrukt in euro per arbeidsjaareenheid (aje). Dit zijn zowel betaalde, als onbetaalde arbeidskrachten. Eén aje komt overeen met 2.000 gewerkte uren. Eén persoon kan niet meer dan 1 aje zijn, ook niet wanneer deze meer dan 2.000 uur werkt.

De netto toegevoegde waarde wordt berekend door de totale opbrengsten te verminderen met de non-factor kosten. De non-factor kosten zijn alle kosten minus de kosten voor grond, vermogen en arbeid. Het is de vergoeding die resteert voor de aangewende grond, vermogen en arbeid.

3.2.3.3 Gezinsinkomen uit bedrijf

De indicator gezinsinkomen uit bedrijf wordt uitgedrukt in euro per gezinsarbeidskracht (gak). Gaks zijn de onbetaalde arbeidskrachten op een bedrijf. Een gak wordt uitgedrukt in arbeidsjaareenheden (aje).

Het gezinsinkomen uit bedrijf wordt berekend door van de toegevoegde waarde de betaalde rente en arbeid af te trekken. Het is de vergoeding die resteert voor de eigen arbeid en het eigen vermogen. Het gaat om de opbrengsten en kosten uit normale bedrijfsvoering. Incidentele kosten en opbrengsten zijn buiten beschouwing gelaten.

3.2.3.4 Rentabiliteit

De opbrengsten/kosten verhouding (rentabiliteit) wordt berekend door de totale opbrengsten uit de normale bedrijfsvoering te delen door de totale berekende en betaalde kosten, vermenigvuldigd met 100. Bij de betaalde kosten gaat het om alle kosten die ook werkelijk tot een uitgave hebben geleid. Het zijn alle kosten die van de opbrengsten worden afgetrokken om het gezinsinkomen te berekenen. De berekende kosten betreffen de ingerekende kosten voor eigen arbeid en eigen vermogen.

3.2.4 Bedrijfstypen

Er is onderscheid gemaakt in negen bedrijfstypen, namelijk:

1. Akkerbouw;
2. Melkveehouderij;
3. Varkenshouderij;
4. Pluimveehouderij;
5. Kalvermesterij;
6. Overige veehouderij;
7. Glastuinbouw;
8. Overige tuinbouw;
9. Overige land- en tuinbouw.

Onder het type overige veehouderij vallen overig graasdierbedrijven en overige hokdierbedrijven. Onder het type overige tuinbouw, valt alle niet glastuinbouw. Dit zijn bloembollenbedrijven, boomkwekerijbedrijven, paddestoelbedrijven en opengronds-groentebedrijven. Onder het type overige land- en tuinbouw vallen combinatiebedrijven, waarvan niet specifiek een hoofdtak aanwezig is.

3.2.5 Methode

Om per type en per gebied de vier indicatoren te berekenen, is gebruik gemaakt van het Informatienet. Het Informatienet voor land- en tuinbouwbedrijven omvat een steekproef van ongeveer 1.500 bedrijven uit de Landbouwtelling die binnen een vastgesteld kader vallen. Dit steekproefkader is gedefinieerd als land- en tuinbouwbedrijven met een omvang tussen 16 en 1.200 Europese grootte-eenheden (ege). Bij de gehanteerde grenzen valt ongeveer 75 tot 80% van alle bedrijven uit de Landbouwtelling binnen het steekproefkader. Van de overige bedrijven voldoen de meesten niet aan de ondergrens, omdat dit hobby bedrijven zijn. Ook enkele zeer grootte bedrijven vallen buiten de steekproef. Gezamenlijk zijn de steekproefbedrijven representatief voor ongeveer 95% van de Nederlandse productie.

Voor het jaar 2006 wordt voor glasgroente bedrijven (subtype van het type glastuinbouw) een ander steekproefkader gebruikt, namelijk met een bovengrens tot 2.000 nge. Met name bij dit type zijn er relatief veel grootte bedrijven. Daarom is voor het jaar 2006, uitsluitend voor glasgroente bedrijven, een bovengrens van 2.000 ege gebruikt.

Weergave gegevens

Op nationaal niveau worden de gegevens per bedrijfstype weergegeven. Voor de totale land- en tuinbouw wordt ook onderscheid gemaakt in bedrijfsomvang, hierbij wordt gebruik gemaakt van drie categorieën, namelijk kleine bedrijven (< 70 nge), middel grote bedrijven (70-150 nge) en grote bedrijven (>150 nge). Deze gegevens zijn representatief en direct te gebruiken uit het Informatienet.

Regionaal en provinciaal niveau

Wanneer gekeken wordt naar een regio of provincie is representativiteit niet gegarandeerd, omdat bij de keuze van streekproefbedrijven geen rekening is gehouden met de ligging van het bedrijf. Om toch een zo betrouwbaar mogelijk beeld te geven voor een gebied, of een bepaalde bedrijfstype in een gebied, is gebruik gemaakt van het programma STARS (Statistics for Regional Studies). Met dit programma is voor elk bedrijf uit de Landbouwtelling (tussen de 16 en 1.200 ege) een groep van 5 bedrijven uit de steekproef geselecteerd. Deze vijf bedrijven zijn het meest vergelijkbaar in bedrijfsomvang (in nge), waarbij de sector en regio overeenkomstig zijn. Bijvoorbeeld voor een melkveebedrijf (uit de Landbouwtelling) in de provincie Friesland, worden 5 melkveebedrijven (uit het Informatienet) in de provincie Friesland geselecteerd. Het gemiddelde van deze vijf geselecteerde bedrijven vormt vervolgens de waarde voor het bedrijf uit de Landbouwtelling. Dit gebeurt vervolgens voor alle bedrijven uit de Landbouwtelling.

Op provinciaal niveau wordt uitsluitend een waarde berekend voor de totale land- en tuinbouw. De gegevens worden niet weergegeven per type, omdat voor bepaalde typen onvoldoende bedrijven aanwezig zijn om een betrouwbaar beeld te geven.

Naast provinciaal niveau wordt er ook opgedeeld naar niet reconstructiegebieden en reconstructiegebieden. De reconstructiegebieden zijn vervolgens opgedeeld in twee regio's, namelijk een Oostelijk en Zuidelijk reconstructiegebied. Per regio worden de resultaten weergegeven per type. Voor de totale land- en tuinbouw is wederom een opsplitsing gemaakt in drie grootte categorieën. Wanneer er minder dan 10 steekproefbedrijven voor een bepaalde type in het geselecteerde gebied gelegen zijn, wordt geen waarde gegeven, omdat de gegevens dan niet meer betrouwbaar genoeg zijn en de privacy van de bedrijven niet meer gegarandeerd is.

Representativiteit

In hoofdstuk 3.3.5 wordt het aantal bedrijven in de Landbouwtelling gegeven per regio en per type en is voor de jaren 2001 tot en met 2006 een vergelijking gemaakt tussen de Landbouwtelling en de steekproefbedrijven zodat een check gemaakt kan worden op de representativiteit.

Dit wordt uitgedrukt in een ratio:

$$\text{Ratio} = 100 \times \text{NGE}_{\text{informatienet}} / \text{NGE}_{\text{landbouwtelling}}$$

Wanneer de ratio groter is dan 100, is de gemiddelde bedrijfsomvang van de betreffende groep bedrijven in het Informatienet groter dan die in de Landbouwtelling. Wanneer de ratio gelijk aan 100 is, is de bedrijfsomvang precies gelijk.

3.2.6 Resultaten

De resultaten worden weergegeven per indicator voor de jaren 2001 tot en met 2006. Het jaar 2006 betreft een voorlopige berekening, omdat nog niet alle steekproefbedrijven voor dat jaar volledig zijn uitgewerkt. Naast de resultaten per jaar wordt ook een driejaarlijks gemiddelde gegeven.

3.2.6.1 Aantal bedrijven

Aantal landbouwbedrijven groter dan 16 ege en kleiner dan 1.200 ege voor de jaren 2001 tot en met 2006

	2001	2002	2003	2004	2005	2006*
Nationaal						
Akkerbouw	9065	8963	8699	8674	8454	8128
Melkveehouderij	24405	23143	22268	21720	20801	19435
Varkenshouderij	5156	4818	3988	3873	4037	3876
Pluimveehouderij	1059	1044	781	852	874	842
Kalvermesterij	1088	1043	1087	1077	1027	1065
Overige veehouderij	11324	11150	10168	10192	10235	10328
Glastuinbouw	5597	5346	5088	4743	4423	4189
Overige tuinbouw	9784	9425	9254	9004	8753	8511
Ov. land- en tuinbouw	4334	4515	4365	4209	3982	3952
Totale land- en tuinbouw	71812	69447	65698	64344	62586	60326
Waarvan: <70 NGE	33063	31721	30545	29597	29588	27880
Waarvan: 70-150 NGE	27187	26221	24439	24018	22838	22042
Waarvan: >150 NGE	11562	11505	10714	10729	10160	10404
Provinciaal						
Groningen	3238	3157	3027	2994	2934	2853
Friesland	5432	5341	5132	5054	4909	4757
Drenthe	3604	3510	3313	3216	3169	3098
Overijssel	7958	7708	7291	7172	6992	6782
Flevoland	2209	2179	2093	2075	2024	1964
Gelderland	11428	10958	10222	10082	9864	9534
Utrecht	2816	2769	2602	2556	2484	2255
Noord-Holland	5384	5228	5019	4883	4709	4506
Zuid-Holland	8973	8496	8085	7782	7408	6987
Zeeland	3088	3061	2919	2883	2810	2752
Noord-Brabant	12616	12184	11462	11242	10998	10700
Limburg	5066	4856	4533	4405	4285	4138

	2001	2002	2003	2004	2005	2006*
Niet reconstructiegebieden						
Akkerbouw	8001	7842	7535	7455	7307	7036
Melkveehouderij	14169	13522	12947	12694	12089	11408
Varkenshouderij	804	773	661	635	611	575
Pluimveehouderij	317	312	257	270	281	258
Kalvermesterij	213	203	206	204	189	201
Overige veehouderij	5473	5493	5273	5193	5041	5205
Glastuinbouw	4750	4525	4291	4028	3738	3517
Overige tuinbouw	6895	6625	6466	6278	6062	5777
Ov. land- en tuinbouw	2689	2764	2535	2478	2349	2338
Totale land- en tuinbouw	43311	42059	40171	39235	37667	36315
Waarvan: <70 NGE	19425	18639	17921	17382	17292	16312
Waarvan: 70-150 NGE	16030	15513	14684	14348	13433	12994
Waarvan: >150 NGE	7856	7907	7566	7505	6942	7009
Reconstructiegebieden						
Akkerbouw	1064	1121	1164	1219	1147	1092
Melkveehouderij	10236	9621	9321	9026	8712	8027
Varkenshouderij	4352	4045	3327	3238	3426	3301
Pluimveehouderij	742	732	524	582	593	584
Kalvermesterij	875	840	881	873	838	864
Overige veehouderij	5851	5657	4895	4999	5194	5123
Glastuinbouw	847	821	797	715	685	672
Overige tuinbouw	2889	2800	2788	2726	2691	2734
Overige land- en tuinbouw	1645	1751	1830	1731	1633	1614
Totale land- en tuinbouw	28501	27388	25527	25109	24919	24011
Waarvan: <70 NGE	13638	13082	12624	12215	12296	11568
Waarvan: 70-150 NGE	11157	10708	9755	9670	9405	9048
Waarvan: >150 NGE	3706	3598	3148	3224	3218	3395
Oostelijk reconstructiegebied						
Akkerbouw	294	308	307	338	325	322
Melkveehouderij	6865	6473	6286	6059	5883	5378
Varkenshouderij	1614	1546	1224	1171	1343	1309
Pluimveehouderij	298	289	167	228	235	249
Kalvermesterij	636	620	645	636	611	640
Overige veehouderij	3399	3308	2861	2973	3130	3135
Glastuinbouw	64	70	69	60	51	49
Overige tuinbouw	503	494	494	485	503	474
Overige land- en tuinbouw	467	483	561	529	508	495
Totale land- en tuinbouw	14140	13591	12614	12479	12589	12051
Waarvan: <70 NGE	7618	7348	6986	6741	7016	6566
Waarvan: 70-150 NGE	5529	5291	4836	4889	4730	4593
Waarvan: >150 NGE	993	952	792	849	843	892
Zuidelijk reconstructiegebied						
Akkerbouw	770	813	857	881	822	770
Melkveehouderij	3371	3148	3035	2967	2829	2649
Varkenshouderij	2738	2499	2103	2067	2083	1992
Pluimveehouderij	444	443	357	354	358	335
Kalvermesterij	239	220	236	237	227	224
Overige veehouderij	2452	2349	2034	2026	2064	1988
Glastuinbouw	783	751	728	655	634	623
Overige tuinbouw	2386	2306	2294	2241	2188	2260
Overige land- en tuinbouw	1178	1268	1269	1202	1125	1119
Totale land- en tuinbouw	14361	13797	12913	12630	12330	11960

	2001	2002	2003	2004	2005	2006*
Waarvan: <70 NGE	6020	5734	5638	5474	5280	5002
Waarvan: 70-150 NGE	5628	5417	4919	4781	4675	4455
Waarvan: >150 NGE	2713	2646	2356	2375	2375	2503
* Glasgroentebedrijven tot 2.000 ege						
Bron: Landbouwtelling						

3.2.6.2 Representativiteit

Vergelijking bedrijfsomvang Landbouwtelling met Informatienet
(in 100 x ngeinformatienet / ngeinlandbouwtelling)

	2001 - 2003				2004 - 2006			
	2001	2002	2003	gemiddeld	2004	2005	2006*	gemiddeld
Nationaal								
Akkerbouw	104	104	103	104	104	103	109	105
Melkveehouderij	103	103	102	102	104	103	102	103
Varkenshouderij	106	104	107	105	108	107	108	108
Pluimveehouderij	98	96	94	96	99	92	94	95
Kalvermesterij	100	93	105	100	108	107	106	107
Overige veehouderij	83	86	86	85	89	88	93	90
Glastuinbouw	103	103	103	103	105	102	91	98
Overige tuinbouw	95	94	89	93	94	91	96	94
Overige land- en tuinbouw	102	111	105	106	105	111	106	107
Totale land- en tuinbouw	105	105	103	104	105	104	102	104
Waarvan: <70 NGE	110	109	108	109	110	107	107	108
Waarvan: 70-150 NGE	100	100	101	100	102	102	101	102
Waarvan: >150 NGE	99	98	97	98	99	97	93	96
Provinciaal								
Groningen	110	122	110	114	123	108	97	110
Friesland	98	97	97	97	99	95	93	95
Drenthe	100	101	96	99	95	105	117	105
Overijssel	101	96	97	98	105	100	102	102
Flevoland	109	106	112	109	106	95	95	99
Gelderland	94	99	97	97	98	98	98	98
Utrecht	110	95	109	105	106	89	94	97
Noord-Holland	101	99	99	99	99	99	99	99
Zuid-Holland	97	103	105	102	104	105	104	104
Zeeland	99	102	105	102	103	110	102	105
Noord-Brabant	99	100	100	100	101	100	98	100
Limburg	105	101	99	102	109	119	104	111
Niet reconstructiegebieden								
Akkerbouw	100	100	100	100	100	100	100	100
Melkveehouderij	100	100	100	100	100	100	100	100
Varkenshouderij	98	98	98	98	99	96	96	97
Pluimveehouderij
Kalvermesterij
Overige veehouderij	98	99	99	99	99	97	98	98
Glastuinbouw	101	100	100	100	100	100	93	98
Overige tuinbouw	100	100	100	100	100	100	100	100
Overige land- en tuinbouw	98	100	99	99	98	99	100	99
Totale land- en tuinbouw	100	100	100	100	100	100	98	99

	2001 - 2003				2004 - 2006			
	2001	2002	2003	gemiddeld	2004	2005	2006*	gemiddeld
Waarvan: <70 NGE	102	101	101	101	101	101	101	101
Waarvan: 70-150 NGE	100	100	100	100	100	100	100	100
Waarvan: >150 NGE	99	99	99	99	99	99	96	98

Reconstrutiegebieden

Akkerbouw
Melkveehouderij	100	100	100	100	100	100	100	100
Varkenshouderij	99	99	100	99	99	99	99	99
Pluimveehouderij	100	99	95	98	96	96	97	96
Kalvermesterij	98	97	99	98	100	99	99	99
Overige veehouderij	98	100	100	99	117	100	99	105
Glastuinbouw	99	100	100	100	99	100	92	96
Overige tuinbouw	100	100	100	100	101	101	100	101
Overige land- en tuinbouw	98	99	99	99	98	97	99	98
Totale land- en tuinbouw	99	99	100	99	102	99	99	100
Waarvan: <70 NGE	100	101	102	101	114	101	100	105
Waarvan: 70-150 NGE	100	100	100	100	100	100	100	100
Waarvan: >150 NGE	98	98	98	98	98	98	96	97

Oostelijk reconstructiegebied

Akkerbouw
Melkveehouderij	100	100	100	100	100	100	100	100
Varkenshouderij	100	101	101	101	101	99	100	100
Pluimveehouderij
Kalvermesterij	98	97	99	98	99	99	98	99
Overige veehouderij
Glastuinbouw
Overige tuinbouw
Overige land- en tuinbouw	92	97	92	94	90	89	96	92
Totale land- en tuinbouw	91	93	97	94	108	99	99	102
Waarvan: <70 NGE	98	103	106	102	140	102	103	115
Waarvan: 70-150 NGE	92	93	96	94	96	100	100	99
Waarvan: >150 NGE	80	83	83	82	94	91	92	92

Zuidelijk reconstructiegebied

Akkerbouw
Melkveehouderij	100	100	100	100	99	99	100	99
Varkenshouderij	99	99	99	99	99	99	99	99
Pluimveehouderij	99	98	94	97	95	95	95	95
Kalvermesterij
Overige veehouderij	100	99	108	102	110	107	97	105
Glastuinbouw	100	99	100	100	99	100	91	96
Overige tuinbouw	100	100	100	100	101	100	100	100
Overige land- en tuinbouw	99	102	100	100	98	98	99	98
Totale land- en tuinbouw	100	99	100	100	101	100	98	99
Waarvan: <70 NGE	104	104	109	106	114	111	101	108
Waarvan: 70-150 NGE	100	99	100	99	100	100	100	100
Waarvan: >150 NGE	98	98	98	98	97	97	95	96

. * Onvoldoende bedrijven in het Informatienet

*. Voorlopige cijfers

Bron: Informatienet

3.2.6.3 Indicatoren

Tabel A. Gemiddelde bedrijfsomvang (in nge) voor de jaren 2001 t/m 2006
rentabiliteit (in 100 x opbrengsten / kosten) voor de jaren 2001 t/m 2006

	2001 - 2003					2004 - 2006			
	2001	2002	2003	Gem.		2004	2005	2006*	Gem.
Nationaal									
Akkerbouw	78	78	75	77		78	75	80	77
Melkveehouderij	98	99	98	99		102	96	99	99
Varkenshouderij	105	100	91	99		95	103	107	102
Pluimveehouderij	117	122	121	120		121	112	117	117
Kalvermesterij	74	73	84	77		92	91	91	91
Overige veehouderij	48	50	47	48		50	49	52	50
Glastuinbouw	213	219	223	218		234	241	272	247
Overige tuinbouw	122	126	127	125		135	133	146	138
Overige land- en tuinbouw	86	100	90	92		90	95	94	93
Totale land- en tuinbouw	104	106	104	105		108	106	111	108
Waarvan: <70 NGE	42	42	42	42		42	41	41	41
Waarvan: 70-150 NGE	102	102	104	103		105	103	103	104
Waarvan: >150 NGE	265	269	270	268		276	279	287	281
Provinciaal									
Groningen	104	119	106	110		123	104	94	107
Friesland	98	98	99	98		100	92	94	95
Drenthe	95	97	93	95		95	99	111	102
Overijssel	77	74	74	75		81	75	79	78
Flevoland	131	133	138	134		134	116	120	123
Gelderland	75	79	76	77		79	79	81	80
Utrecht	85	74	85	81		82	68	77	76
Noord-Holland	119	119	125	121		125	123	128	125
Zuid-Holland	136	150	156	147		156	162	183	167
Zeeland	77	81	82	80		82	86	87	85
Noord-Brabant	101	103	101	101		102	104	108	104
Limburg	113	111	108	111		118	133	130	127
Niet reconstructiegebieden									
Akkerbouw	79	79	77	78		79	77	78	78
Melkveehouderij	99	101	101	100		102	97	101	100
Varkenshouderij	90	88	78	86		80	86	94	87
Pluimveehouderij
Kalvermesterij
Overige veehouderij	46	48	47	47		48	46	47	47
Glastuinbouw	209	214	218	213		224	236	276	244
Overige tuinbouw	133	139	146	139		149	152	157	153
Overige land- en tuinbouw	92	101	97	97		95	96	99	97
Totale land- en tuinbouw	105	108	109	107		110	109	114	111
Waarvan: <70 NGE	39	39	39	39		39	39	39	39
Waarvan: 70-150 NGE	103	103	103	103		103	102	102	102
Waarvan: >150 NGE	275	280	284	279		287	296	313	298
Reconstructiegebieden									
Akkerbouw
Melkveehouderij	90	91	90	90		91	87	91	90
Varkenshouderij	100	97	86	95		88	96	98	94
Pluimveehouderij	117	126	124	122		117	117	119	118
Kalvermesterij	69	73	78	73		82	83	83	83
Overige veehouderij	68	68	63	66		75	64	62	67

	2001 - 2003				2004 - 2006			
	2001	2002	2003	Gem.	2004	2005	2006*	Gem.
Glastuinbouw	198	211	209	206	217	246	292	251
Overige tuinbouw	116	121	130	122	132	134	144	137
Overige land- en tuinbouw	67	72	69	69	69	68	74	70
Totale land- en tuinbouw	90	91	89	90	92	90	94	92
Waarvan: <70 NGE	38	38	39	38	43	38	37	39
Waarvan: 70-150 NGE	102	102	101	102	102	101	101	101
Waarvan: >150 NGE	245	249	253	249	251	259	271	260

Oostelijk reconstructiegebied

Akkerbouw
Melkveehouderij	83	83	83	83	84	81	85	83
Varkenshouderij	75	74	68	73	71	75	76	74
Pluimveehouderij
Kalvermesterij	64	68	73	68	77	79	79	78
Overige veehouderij
Glastuinbouw
Overige tuinbouw
Overige land- en tuinbouw	50	51	46	49	47	47	46	47
Totale land- en tuinbouw	68	70	70	69	80	72	74	75
Waarvan: <70 NGE	37	39	40	39	52	38	38	43
Waarvan: 70-150 NGE	92	92	96	93	96	99	99	98
Waarvan: >150 NGE	174	184	186	181	209	204	207	207

Zuidelijk reconstructiegebied

Akkerbouw
Melkveehouderij	107	106	105	106	106	100	102	103
Varkenshouderij	114	111	97	108	99	110	113	107
Pluimveehouderij	133	141	142	139	133	134	137	135
Kalvermesterij
Overige veehouderij	82	83	84	83	87	84	78	83
Glastuinbouw	206	219	217	214	225	254	305	261
Overige tuinbouw	121	123	134	126	138	140	148	142
Overige land- en tuinbouw	73	81	79	78	76	77	86	80
Totale land- en tuinbouw	106	107	106	106	107	109	114	110
Waarvan: <70 NGE	39	39	41	40	43	41	38	41
Waarvan: 70-150 NGE	104	104	103	104	103	103	103	103
Waarvan: >150 NGE	257	259	265	260	261	270	286	273

. * Onvoldoende bedrijven in het Informatienet

*. Voorlopige cijfers

Bron: Informatienet

Tabel B. Gemiddeld gezinsinkomen uit bedrijf (in euro per gak) voor de jaren 2001 t/m 2006

	2001 - 2003				2004 - 2006			
	2001	2002	2003	Gem.	2004	2005	2006*	Gem.
Nationaal								
Akkerbouw	41000	5000	34000	27000	8000	26000	53000	28000
Melkveehouderij	34000	28000	25000	29000	27000	41000	35000	34000
Varkenshouderij	5000	-11000	-15000	-6000	59000	67000	73000	66000
Pluimveehouderij	36000	11000	61000	34000	-5000	24000	-1000	6000
Kalvermesterij	18000	36000	29000	28000	40000	37000	40000	39000
Overige veehouderij	6000	7000	4000	6000	8000	6000	8000	7000
Glastuinbouw	38000	45000	51000	45000	28000	28000	46000	33000
Overige tuinbouw	44000	23000	30000	33000	22000	24000	38000	29000
Overige land- en tuinbouw	15000	8000	8000	10000	8000	25000	28000	20000

	2001 - 2003				2004 - 2006			
	2001	2002	2003	Gem.	2004	2005	2006*	Gem.
Totale land- en tuinbouw	30000	20000	25000	25000	22000	31000	36000	29000
Waarvan: <70 NGE	14000	7000	12000	11000	10000	14000	15000	13000
Waarvan: 70-150 NGE	33000	23000	22000	26000	24000	36000	37000	32000
Waarvan: >150 NGE	49000	35000	50000	44000	36000	50000	64000	50000

Provinciaal

Groningen	39000	35000	14000	30000	57000	23000	36000	39000
Friesland	31000	20000	25000	26000	25000	39000	35000	33000
Drenthe	34000	21000	22000	26000	19000	35000	24000	26000
Overijssel	24000	17000	13000	18000	26000	35000	37000	33000
Flevoland	53000	11000	32000	32000	7000	40000	97000	47000
Gelderland	15000	11000	14000	13000	18000	23000	22000	21000
Utrecht	34000	14000	19000	22000	25000	31000	22000	26000
Noord-Holland	38000	15000	28000	27000	18000	27000	41000	28000
Zuid-Holland	42000	54000	42000	46000	23000	42000	43000	36000
Zeeland	42000	25000	36000	34000	26000	27000	53000	35000
Noord-Brabant	27000	19000	20000	22000	26000	32000	35000	31000
Limburg	25000	16000	18000	20000	26000	41000	27000	31000

Niet reconstructiegebieden

Akkerbouw	43000	5000	40000	29000	15000	27000	54000	32000
Melkveehouderij	37000	28000	25000	30000	27000	42000	35000	35000
Varkenshouderij	11000	-10000	-36000	-10000	44000	83000	70000	65000
Pluimveehouderij
Kalvermesterij
Overige veehouderij	6000	16000	12000	12000	11000	10000	2000	8000
Glastuinbouw	37000	44000	48000	43000	18000	34000	54000	34000
Overige tuinbouw	45000	21000	31000	33000	22000	23000	43000	29000
Overige land- en tuinbouw	14000	12000	18000	15000	-3000	23000	39000	19000
Totale land- en tuinbouw	34000	22000	28000	28000	20000	30000	39000	29000
Waarvan: <70 NGE	18000	9000	14000	14000	11000	16000	19000	15000
Waarvan: 70-150 NGE	37000	26000	23000	29000	20000	36000	37000	31000
Waarvan: >150 NGE	52000	34000	56000	47000	31000	44000	66000	47000

Reconstructiegebieden

Akkerbouw
Melkveehouderij	33000	26000	22000	27000	27000	37000	32000	32000
Varkenshouderij	8000	2000	-8000	1000	61000	63000	65000	63000
Pluimveehouderij	37000	11000	68000	36000	-22000	25000	4000	2000
Kalvermesterij	13000	46000	25000	28000	50000	24000	31000	35000
Overige veehouderij	18000	0	-5000	5000	6000	15000	6000	9000
Glastuinbouw	21000	35000	71000	42000	29000	33000	42000	35000
Overige tuinbouw	45000	20000	26000	31000	16000	19000	23000	20000
Overige land- en tuinbouw	13000	2000	-3000	4000	17000	27000	23000	22000
Totale land- en tuinbouw	26000	15000	15000	19000	23000	30000	28000	27000
Waarvan: <70 NGE	7000	6000	8000	7000	9000	13000	9000	10000
Waarvan: 70-150 NGE	38000	19000	13000	24000	30000	37000	34000	33000
Waarvan: >150 NGE	47000	26000	39000	38000	44000	65000	58000	56000

Oostelijk reconstructiegebied

Akkerbouw
Melkveehouderij	28000	23000	21000	24000	24000	35000	28000	29000
Varkenshouderij	-2000	-4000	-7000	-4000	43000	43000	73000	53000
Pluimveehouderij
Kalvermesterij	16000	47000	21000	28000	46000	32000	26000	35000
Overige veehouderij
Glastuinbouw

	2001 - 2003				2004 - 2006			
	2001	2002	2003	Gem.	2004	2005	2006*	Gem.
Overige tuinbouw
Overige land- en tuinbouw	9000	6000	-1000	4000	11000	17000	20000	16000
Totale land- en tuinbouw	13000	9000	9000	10000	13000	27000	24000	21000
Waarvan: <70 NGE	3000	-1000	4000	2000	0	12000	8000	7000
Waarvan: 70-150 NGE	20000	17000	12000	16000	22000	39000	35000	32000
Waarvan: >150 NGE	31000	16000	24000	24000	39000	45000	48000	44000

Zuidelijk reconstructiegebied

Akkerbouw
Melkveehouderij	35000	35000	28000	33000	35000	46000	37000	39000
Varkenshouderij	24000	7000	-7000	10000	72000	78000	68000	73000
Pluimveehouderij	50000	14000	80000	46000	-19000	19000	9000	3000
Kalvermesterij
Overige veehouderij	25000	5000	1000	11000	8000	24000	26000	19000
Glastuinbouw	20000	34000	74000	42000	28000	35000	46000	36000
Overige tuinbouw	52000	30000	31000	38000	17000	17000	27000	20000
Overige land- en tuinbouw	12000	19000	-2000	10000	23000	29000	23000	25000
Totale land- en tuinbouw	32000	22000	20000	25000	27000	34000	34000	32000
Waarvan: <70 NGE	14000	18000	10000	14000	11000	15000	18000	14000
Waarvan: 70-150 NGE	42000	23000	17000	28000	32000	36000	33000	34000
Waarvan: >150 NGE	48000	26000	44000	39000	47000	68000	61000	59000

. * Onvoldoende bedrijven in het Informatienet

*. Voorlopige cijfers

Bron: Informatienet

Tabel C. Gemiddelde netto toegevoegde waarde (in euro per aje) voor de jaren 2001 t/m 2006

	2001 - 2003				2004 - 2006			
	2001	2002	2003	Gem.	2004	2005	2006*	Gem.
Nationaal								
Akkerbouw	62000	34000	60000	52000	45000	53000	91000	62000
Melkveehouderij	57000	57000	58000	57000	72000	73000	81000	75000
Varkenshouderij	28000	15000	14000	20000	79000	81000	94000	85000
Pluimveehouderij	46000	29000	70000	46000	24000	43000	33000	33000
Kalvermesterij	25000	44000	39000	36000	52000	47000	57000	52000
Overige veehouderij	19000	26000	23000	23000	31000	22000	31000	28000
Glastuinbouw	34000	38000	41000	38000	26000	34000	41000	33000
Overige tuinbouw	40000	32000	36000	36000	36000	32000	41000	36000
Ov.land- en tuinbouw	31000	29000	29000	30000	35000	44000	56000	45000
Totale land- en tuinbouw	42000	38000	43000	41000	43000	47000	57000	49000
Waarvan: <70 NGE	26000	23000	27000	25000	31000	29000	37000	32000
Waarvan: 70-150 NGE	46000	43000	46000	45000	52000	56000	67000	58000
Waarvan: >150 NGE	47000	44000	51000	47000	43000	51000	61000	52000
Provinciaal								
Groningen	54000	52000	45000	50000	80000	49000	71000	67000
Friesland	54000	48000	53000	52000	64000	69000	78000	70000
Drenthe	38000	41000	42000	40000	27000	54000	58000	46000
Overijssel	34000	36000	37000	36000	53000	54000	64000	57000
Flevoland	53000	41000	48000	47000	41000	59000	97000	65000
Gelderland	46000	29000	34000	37000	46000	39000	45000	44000
Utrecht	38000	37000	44000	40000	58000	54000	53000	55000
Noord-Holland	58000	34000	40000	44000	40000	39000	53000	44000
Zuid-Holland	28000	49000	45000	41000	41000	45000	52000	46000
Zeeland	48000	41000	50000	46000	51000	46000	76000	57000

	2001 - 2003				2004 - 2006			
	2001	2002	2003	Gem.	2004	2005	2006*	Gem.
Noord-Brabant	44000	34000	37000	39000	45000	44000	52000	47000
Limburg	42000	31000	31000	35000	44000	50000	47000	47000

Niet reconstructiegebieden

Akkerbouw	61000	32000	64000	52000	49000	52000	90000	63000
Melkveehouderij	58000	55000	56000	56000	72000	76000	82000	76000
Varkenshouderij	36000	20000	7000	22000	73000	102000	101000	91000
Pluimveehouderij
Kalvermesterij
Overige veehouderij	22000	35000	33000	30000	36000	25000	27000	29000
Glastuinbouw	34000	39000	41000	38000	31000	36000	45000	37000
Overige tuinbouw	41000	33000	36000	36000	37000	33000	43000	38000
Ov. and- en tuinbouw	31000	34000	35000	33000	26000	40000	63000	43000
Totale land- en tuinbouw	44000	39000	44000	42000	44000	44000	57000	48000
Waarvan: <70 NGE	30000	25000	29000	28000	31000	29000	41000	33000
Waarvan: 70-150 NGE	48000	46000	47000	47000	51000	58000	69000	59000
Waarvan: >150 NGE	48000	44000	51000	48000	46000	46000	59000	50000

Reconstructiegebieden

Akkerbouw
Melkveehouderij	55000	54000	53000	54000	69000	68000	76000	71000
Varkenshouderij	30000	23000	18000	24000	81000	76000	90000	82000
Pluimveehouderij	46000	28000	73000	46000	9000	42000	36000	29000
Kalvermesterij	20000	53000	35000	36000	60000	35000	47000	48000
Overige veehouderij	26000	12000	12000	17000	20000	32000	29000	27000
Glastuinbouw	27000	30000	42000	33000	32000	32000	38000	34000
Overige tuinbouw	35000	26000	29000	30000	27000	27000	30000	28000
Ov. land- en tuinbouw	30000	20000	19000	23000	36000	38000	52000	42000
Totale land- en tuinbouw	38000	32000	34000	35000	44000	45000	51000	47000
Waarvan: <70 NGE	16000	18000	21000	18000	24000	25000	29000	26000
Waarvan: 70-150 NGE	51000	39000	38000	43000	56000	57000	65000	59000
Waarvan: >150 NGE	46000	39000	44000	43000	51000	55000	57000	54000

Oostelijk reconstructiegebied

Akkerbouw
Melkveehouderij	50000	49000	50000	50000	64000	65000	68000	66000
Varkenshouderij	17000	13000	9000	14000	62000	60000	92000	72000
Pluimveehouderij
Kalvermesterij	23000	54000	32000	36000	57000	41000	41000	47000
Overige veehouderij
Glastuinbouw
Overige tuinbouw
Overige land- en tuinbouw	20000	17000	13000	17000	28000	37000	40000	35000
Totale land- en tuinbouw	29000	30000	32000	30000	43000	48000	54000	48000
Waarvan: <70 NGE	14000	14000	20000	16000	24000	28000	30000	27000
Waarvan: 70-150 NGE	39000	42000	40000	40000	56000	64000	71000	63000
Waarvan: >150 NGE	46000	41000	49000	45000	72000	62000	73000	69000

Zuidelijk reconstructiegebied

Akkerbouw
Melkveehouderij	58000	66000	60000	61000	82000	80000	90000	84000
Varkenshouderij	44000	30000	22000	33000	92000	88000	94000	91000
Pluimveehouderij	56000	31000	82000	55000	12000	37000	40000	29000
Kalvermesterij
Overige veehouderij	33000	18000	16000	23000	24000	36000	47000	36000
Glastuinbouw	27000	29000	41000	32000	31000	33000	39000	34000

	2001 - 2003				2004 - 2006			
	2001	2002	2003	Gem.	2004	2005	2006*	Gem.
Overige tuinbouw	37000	29000	30000	32000	29000	28000	33000	30000
Ov. land- en tuinbouw	29000	38000	23000	30000	35000	36000	53000	41000
Totale land- en tuinbouw	39000	35000	35000	36000	43000	44000	51000	46000
Waarvan: <70 NGE	20000	27000	19000	22000	23000	23000	36000	27000
Waarvan: 70-150 NGE	49000	39000	38000	42000	53000	52000	60000	55000
Waarvan: >150 NGE	44000	37000	43000	41000	48000	53000	54000	52000

. * Onvoldoende bedrijven in het Informatienet
* Voorlopige cijfers
Bron: Informatienet

Tabel D. Gemiddelde rentabiliteit (in 100 x opbrengsten /kosten) voor 2001 t/m 2006

	2001 - 2003				2004 - 2006			
	2001	2002	2003	gemidd	2004	2005	2006*	gemidd
Nationaal								
Akkerbouw	98	79	89	89	72	86	93	83
Melkveehouderij	88	79	75	81	72	83	76	77
Varkenshouderij	88	81	80	83	99	102	100	101
Pluimveehouderij	99	91	103	97	86	93	86	88
Kalvermesterij	79	93	83	85	90	91	93	91
Overige veehouderij	69	68	62	66	63	67	69	66
Glastuinbouw	98	99	99	99	92	94	97	94
Overige tuinbouw	97	87	89	91	85	87	92	88
Overige land- en tuinbouw	82	78	78	79	75	85	83	81
Totale land- en tuinbouw	91	84	85	87	81	87	87	85
Waarvan: <70 NGE	73	69	69	70	64	69	69	68
70-150 NGE	90	82	80	84	78	86	83	82
>150 NGE	101	95	98	98	92	98	98	96
Provinciaal								
Groningen	90	84	68	81	84	75	74	78
Friesland	84	77	76	79	69	78	71	73
Drenthe	85	78	75	80	71	82	74	76
Overijssel	79	69	63	70	69	79	77	75
Flevoland	101	84	89	91	74	96	114	94
Gelderland	74	71	70	71	69	74	70	71
Utrecht	82	75	70	76	68	67	63	66
Noord-Holland	81	73	75	76	66	72	75	71
Zuid-Holland	84	88	85	86	75	86	86	82
Zeeland	91	79	85	85	70	78	81	76
Noord-Brabant	84	80	76	80	73	80	79	77
Limburg	81	77	79	79	78	90	77	82
Niet reconstructiegebieden								
Akkerbouw	93	80	87	87	74	80	84	79
Melkveehouderij	86	76	72	78	69	80	72	74
Varkenshouderij	82	74	71	76	89	100	98	95
Pluimveehouderij
Kalvermesterij
Overige veehouderij	57	64	65	62	52	53	47	51
Glastuinbouw	92	92	91	92	82	88	90	86
Overige tuinbouw	87	79	82	83	76	81	86	81
Overige land- en tuinbouw	72	74	73	73	60	79	85	74
Totale land- en tuinbouw	84	77	78	80	70	78	76	75
Waarvan: <70 NGE	70	68	69	69	61	65	63	63

	2001 - 2003				2004 - 2006			
	2001	2002	2003	gemidd	2004	2005	2006*	gemidd
70-150 NGE	92	81	79	84	73	84	81	79
>150 NGE	101	93	97	97	88	95	97	93

Reconstrutiegebieden

Akkerbouw
Melkveehouderij	83	76	72	77	69	79	73	74
Varkenshouderij	86	83	79	83	93	96	92	94
Pluimveehouderij	92	84	96	90	76	90	83	84
Kalvermesterij	71	92	80	81	90	82	82	85
Overige veehouderij	71	66	51	63	54	62	54	57
Glastuinbouw	88	90	97	92	86	89	87	87
Overige tuinbouw	84	72	77	78	67	76	79	74
Overige land- en tuinbouw	71	65	63	66	67	75	71	71
Totale land- en tuinbouw	81	75	70	75	70	77	73	73
Waarvan: <70 NGE	64	64	59	62	57	63	59	59
70-150 NGE	95	83	77	85	79	87	83	83
>150 NGE	100	93	92	95	91	99	94	95

Oostelijk reconstructiegebied

Akkerbouw
Melkveehouderij	79	72	69	74	67	77	70	71
Varkenshouderij	74	74	72	73	83	91	92	89
Pluimveehouderij
Kalvermesterij	72	92	77	80	89	84	79	84
Overige veehouderij
Glastuinbouw
Overige tuinbouw
Overige land- en tuinbouw	63	59	57	59	63	64	62	63
Totale land- en tuinbouw	72	67	64	68	68	74	68	70
Waarvan: <70 NGE	63	57	56	59	62	64	58	62
70-150 NGE	82	77	72	77	74	87	80	80
>150 NGE	89	84	81	85	83	89	88	87

Zuidelijk reconstructiegebied

Akkerbouw
Melkveehouderij	88	84	78	83	74	84	77	78
Varkenshouderij	94	90	82	89	98	100	95	98
Pluimveehouderij	95	87	100	94	83	92	87	87
Kalvermesterij
Overige veehouderij	75	73	59	70	57	69	71	66
Glastuinbouw	89	91	98	92	86	89	88	87
Overige tuinbouw	87	78	80	82	65	72	81	73
Overige land- en tuinbouw	74	81	64	73	70	78	69	72
Totale land- en tuinbouw	85	82	76	81	73	80	78	77
Waarvan: <70 NGE	67	72	63	67	57	63	66	62
70-150 NGE	98	87	81	89	82	88	84	85
>150 NGE	101	93	94	96	93	100	94	96

. Onvoldoende bedrijven in het Informatienet

* Voorlopige cijfers

Bron: Informatienet

4 Recreatie

4.1 Factsheet

ALGEMENE BELEIDSDOELSTELLING	Ontwikkelen en behouden van een recreatief aantrekkelijk Nederland
STREEFWAARDE	<ol style="list-style-type: none"> 1. In 2013 is het gebruik van de recreatieve gebieden in de Randstad op hetzelfde niveau als in de rest van Nederland. 2. In 2013 is de tevredenheid over de recreatieve gebieden in de Randstad op hetzelfde niveau als in de rest van Nederland. 3. Iedere Nederlander kan in 2013 op 10 minuten fietsafstand recreëren in het groen.
EFFECTINDICATOREN	<ol style="list-style-type: none"> 1. Recreatief gebruik 2. Tevredenheid recreatief aanbod/gebruik 3. Bereikbaarheid van recreatief groen

Uitwerking effectindicatoren:

Indicator 1 . Recreatief gebruik

METHODE	<p><i>Beschrijving (in vorm formule + toelichting) van methode voor bepalen/berekenen van indicator op basis van meetvariabelen die worden gebruikt:</i></p> <p>Om het recreatief gebruik te kunnen meten, wordt gebruik gemaakt van het Continu Vrije Tijds Onderzoek (CVTO), waarbij een uitsplitsing mogelijk is naar type omgeving en/of afstand waarop de bestemming zich bevindt. Het CVTO is een jaarmeting en biedt inzicht in de deelname aan vrijetijdsactiviteiten over een heel jaar (1 april 2006 t/m 31 maart 2007). Het activiteitenbestand is gebaseerd op 52 wekelijkse metingen (netto steekproef 350 personen per week met een leeftijd tussen 0 en 100 jaar). Bij elke meting wordt gevraagd de activiteiten van de afgelopen 7 dagen te beschrijven. Door te wegen worden de resultaten representatief gemaakt voor en opgehoogd naar de totale Nederlandse bevolking. Bij deze weging wordt rekening gehouden met de regio waaruit de respondent afkomstig is.</p> <p>Het bestand biedt inzicht in de kenmerken van de vrijetijdsactiviteit die men heeft ondernomen, waaronder type omgeving en afstand tot bestemming. Bij de streefwaarde wordt gesproken over de Randstad versus de rest van Nederland. De Randstad wordt uitgewerkt als de negen G31-gemeenten binnen de Randstad. Dit zijn: Amsterdam, Den Haag, Dordrecht, Haarlem, Leiden, Rotterdam, Schiedam, Utrecht en Zaanstad. Deze negen worden, als groep, vergeleken met de 22 resterende G31-gemeenten en de rest van Nederland. Voor de nulmeting wordt gebruik gemaakt van de editie 2006-2007 van het CVTO. Dus G9, G22 en NL ex G9.</p> <p>Ter aanvulling, maar niet relevant voor de bepaling van het al dan niet halen van de streefwaarde, worden de G31-gemeenten zelf weer vergeleken met de overige gemeenten in Nederland. NB: gemeenten die binnen de Randstad liggen, maar geen G31-gemeenten zijn, worden hier tot deze overige gemeenten gerekend.</p>
MEET-VARIABLE(N)	<p><i>Beschrijving van de afzonderlijke meetvariabele(n)waaruit de indicator is opgebouwd</i></p> <p>Niet alle vrijetijdsactiviteiten worden meegenomen, maar alleen de activiteiten die in een groene of blauwe omgeving hebben plaatsgevonden. Binnen het CVTO worden de volgende soorten omgevingen onderscheiden: Op of aan zee, op of aan het water\rivier\plas\meer, landelijk\overwegend agrarisch gebied (zoals polders e.d.),</p>

	recreatiegebied (bijv. recreatieplassen buiten de bebouwde kom), natte natuurgebied (moerasgebieden, Wetlands e.d.), duingebied, bosgebied, heidegebied, Stufzandgebied, stadspark, centrum stad/dorp en andere omgeving). Deze vraag is alleen gesteld aan respondenten die aangegeven hebben aan buitenrecreatie, watersport en zelf sporten te doen; de overige activiteiten vallen sowieso af. Niet alle type omgevingen uit het CVTO worden geselecteerd. De omgevingen "centrum" en "overig" worden niet tot groen in en om de stad gerekend. Dus alleen activiteiten die een groene of blauwe omgeving zijn ondernomen, worden geselecteerd. Dit geheel wordt gemakshalve 'groene activiteiten' genoemd.
EENHEID	De eenheid is het gemiddeld aantal groen/blauwe activiteiten per inwoner in het afgelopen jaar
STREEFWAARDE	<i>Beschrijving van streefwaarde zoals beschreven in relevante beleidsdocumenten (niet altijd beschikbaar)</i> In 2013 is het gebruik van de recreatieve gebieden in de Randstad op hetzelfde niveau als in de rest van Nederland.
RUIMTELIJKE SCHAAL	<i>Beschrijving van de laagste ruimtelijk schaal waarop indicator kan worden gepresenteerd + aangeven welke mogelijkheden er zijn tot aggregatie van de indicator naar hogere schaalniveaus.</i> Combinatie van gemeenten; presentatie per afzonderlijke gemeenten is niet mogelijk i.v.m. onbetrouwbaarheid door kleine aantallen respondenten. Hoeveel gemeenten nodig zijn om tot een betrouwbare uitspraak te komen, is ook afhankelijk van het aantal inwoners van de gemeente.
OPERATIONALITEIT	<i>In hoeverre is de methode beschikbaar of al eerder toegepast:</i> Methode is grotendeels eerder toegepast in opdracht van het MNP (thans PBL); hierbij ging het echter om relaties met het lokale aanbod, ten behoeve waarvan gewerkt is met een ongewogen bestand.
KWALITEIT	<i>Beschrijven van algemene kwaliteit (borging van proces van dataverzameling en bewerking) en specifieke kwaliteit (nauwkeurigheid, betrouwbaarheid en gevoeligheid)</i> Het recreatief gebruik van groen binnen de bebouwde kom kan slechts zeer globaal worden aangegeven, als gevolg van beperkte onderzoeksgegevens. Het CVTO hanteert namelijk een ondergrens van 1 uur. Verwacht mag worden dat zeer veel gebruik van groen binnen de bebouwde kom korter dan 1 uur duurt. Bij de weging en ophoging van de weeksteekproef wordt binnen het CVTO rekening gehouden met de herkomstregio van de respondent. Dit betekent dat een respondent als representant van elders binnen de regio woonachtige mensen wordt gehanteerd (die tot dezelfde bevolkingsgroep, zoals in de weging gehanteerd, behoren). Deze regioindeling is echter vrij grof en sluit niet aan bij de driedeling zoals die hier voorgesteld wordt (Randstandgemeenten die tot de G31 behoren, overige G31-gemeenten, rest van Nederland). Het lokale aanbod kan daarmee in principe binnen de regio nog aanzienlijk verschillen, waardoor de representativiteit in dit opzicht niet optimaal is. Overigens wordt in de weging ook rekening gehouden met de stedelijkheid van de woonomgeving; alhoewel stedelijkheid strikt genomen niet gekoppeld is aan een specifieke ruimtelijke locatie, vermindert dit het genoemde probleem naar verwachting toch enigszins (lokale aanbod ook afhankelijk van stedelijkheid van de woonomgeving). De uitsplitsing naar type omgeving zoals die in het CVTO gehanteerd wordt sluit niet exact aan bij de formulering van de effectindicatoren. Dit nadeel/probleem vervalt wanneer geen uitsplitsing naar type omgeving wordt gemaakt, zoals hiervoor beschreven.
KOSTEN (€) / METING	<i>Uitgegaan wordt van een nulmeting, een mid-term meting en een eindmeting. Als de kosten voor 1 van de metingen afwijkt van de andere graag aangeven.:</i>

	€ 25.000,- per meting, waarvan € 15.000,- voor het kopen van de data van stichting CVTO.
MEET-FREQUENTIE	<i>Beschrijving van de herhalingsfrequentie van de publicatie van de indicator (gebaseerd op periodiciteit van gegevensinwinning).</i> Hert CVTO wordt tweejaarlijks herhaald.
DATA-BRON EN BRONHOUDER	<i>Aangeven wie de bronhouder en leverancier is van de benodigde meetvariabelen voor berekening van de indicator.</i> Stichting CVTO
REFERENTIES	<i>Verwijzing naar literatuur, websites e.d. waar een voorbeeld en/ of achtergrondinformatie van indicator te vinden is.</i> <i>C.M. Goossen en S. de Vries Rapportage M-AVP: Nulmeting Recreatie, 2008 C.M. Goossen en F. Langers Recreatie en groen in en om de stad. Achtergronddocument bij Natuurbalans 2006</i>
CONTACT DESKUNDIGEN (VERANTWOORDELIJK VOOR METING)	<i>Naam contactpersoon, organisatie</i> Drs. C.M. Goossen, Alterra
CONTACT LNV	Drs. A.J. van der Velden, Ing. Th. P. Sinnige, directie Platteland
OPMERKINGEN	<i>Voordelen/beperving van de meetmethode</i> De methode is relatief goedkoop omdat het gaat om secundaire analyse van reeds verzamelde data.

Indicator 2. Tevredenheid recreatief aanbod/gebruik

METHODE	<p><i>Beschrijving (in vorm formule + toelichting) van methode voor bepalen/berekenen van indicator op basis van meetvariabelen die worden gebruikt:</i></p> <p>Tevredenheid over het recreatieve aanbod wordt bepaald op grond van de antwoorden op de vragen uit een extra vragenblok in de module Sociaal-Fysiek van het WoON-onderzoek, gericht op de leefomgeving (in 2006 de vragen 67 t/m 76; zie betreffende bijlage).</p> <p>Het gaat in eerste instantie om de tevredenheid van de <i>stedelijke</i> bevolking. Ter wille van de consistentie met Effectindicator A, wordt dit uitgewerkt als de inwoners van G31-gemeenten. De WoON-steekproef uit deze gemeenten is, middels meegeleverde weefactor, zo representatief mogelijk gemaakt voor de totale bevolking van de G31-gemeenten (alsmede voor Nederland buiten de G31).</p> <p>Voor Effectindicator b.1 zijn daarbij de volgende vragen van belang:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kwantiteit: vraag 67 • Kwaliteit: vragen 68 t/m 72 • Bereikbaarheid: 73 <p>Al deze vragen hebben antwoordmogelijkheden op een schaal van 1 t/m 5, waarbij het van vraag tot vraag kan variëren of een hoge of juist een lage score duidt op een positief oordeel.</p> <p>Vraag 76 (a t/m e) is ook relevant, maar is een combinatie van aanwezigheid van een bepaald type aanbod (ja/nee), of het type gemist wordt indien niet aanwezig (ja/nee), en de aantrekkelijkheid ervan indien wel aanwezig (rapportcijfer). Deze vraag wordt bij Effectindicator b.1 vanwege deze complexe samengesteldheid niet gebruikt.</p>
----------------	---

	<p>De antwoorden op de relevante vragen worden als volgt samengevoegd tot één indicatorwaarde:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kwantiteit en bereikbaarheid zijn onderling gerelateerd: bij kwantiteit gaat het altijd om de kwantiteit binnen een bepaald bereik. Anders gezegd: het gaat om de hoeveelheid goed bereikbaar voor recreatie geschikt groen (binnen de leefomgeving). Antwoorden op de vragen 67 en 73 worden daarom gecombineerd door het gemiddelde ervan te nemen (na hercodering: 5 is het meest positief). • Alle vijf beoordeelde kwaliteitsaspecten (drukke, geluid, schoonheid, voorzieningen, diversiteit typen groen) worden gecombineerd in een kwaliteitscijfer door hier het gemiddelde van te nemen (na hercodering: 5 is meest positief) • De aldus ontstane deelindicatoren worden gecombineerd door hier het gemiddelde van te nemen. <p>Door deze werkwijze wordt voorkomen dat kwaliteit, simpelweg doordat hier meer vragen over gesteld zijn, zwaarder meetelt. (De facto telt kwaliteit nu tweemaal zo zwaar mee als kwantiteit en bereikbaarheid afzonderlijk; op het niveau van de afzonderlijke vragen tellen de kwantiteits- en de bereikbaarheidsvraag ieder 2,5 maal zo zwaar mee als een afzonderlijke kwaliteitsvraag).</p> <p>NB 1: de oordelen op de vijfpuntsschalen zijn niet gevraagd in termen van <i>tevredenheid</i> over het betreffende aspect.</p> <p>NB 2: de vraagstelling in de WoON-enquête betreft groen (om in te recreëren)/groenvoorzieningen in de leefomgeving. Het is onduidelijk in hoeverre dit samenvalt met dagrecreatiegebieden, grootschalig groen in de stad en de stedelijke uitloopgebieden, zoals genoemd in de beoogde effectindicator.</p> <p>Voor Effectindicator b.2 geldt dat deze zich speciaal richt op a. <i>bezoekers van het platteland</i> en b. kwantiteit, kwaliteit en bereikbaarheid <i>van dit platteland</i> vanuit de stad. De laatste toevoeging, 'vanuit de stad', wordt geïnterpreteerd als dat het ook hier om de stedelijke bevolking gaat, hetgeen ook nu weer vertaald wordt als de inwoners van de G31-gemeenten.</p> <p>Recreatieve bezoekers kunnen in principe geïdentificeerd worden op grond van vraag 75 (Naar welke type gebieden in uw leefomgeving gaat u voor de eerder genoemde activiteiten?). Respondenten die nooit naar het landelijk gebied/agrarisch gebied gaan (75.b), vallen dan af. Er wordt echter expliciet voor gekozen om ook voor Effectindicator b.2 alle G31-bewoners mee te nemen, en niet alleen de bezoekers van het platteland.</p> <p>De tevredenheid over de <i>hoeveelheid</i> platteland kan op grond van de WoON-enquête niet echt bepaald worden. Op voorhand leek het zeer onwaarschijnlijk dat er respondenten zouden zijn die aangeven dat er in hun leefomgeving, d.w.z. binnen ca. 1 uur fietsen, (in het geheel) geen landelijk of agrarisch gebied aanwezig is. Objectief gezien behoort dit in Nederland namelijk tot de onmogelijkheden. Hiervan uitgaande zouden er dan ook weinig mensen in de gelegenheid zijn aan te geven dat ze het landelijk/agrarisch gebied missen. De uitkomsten zijn hier echter niet mee in overeenstemming: vrij veel respondenten gaven aan geen landelijk of agrarisch gebied in hun leefomgeving te hebben. Het is echter onduidelijk hoe dit antwoord, gezien de objectieve situatie, geïnterpreteerd moet worden. Ook over de tevredenheid over de <i>bereikbaarheid</i> van het platteland kan op grond van de WoON-enquête geen heldere indicatie afgegeven worden.</p> <p>De tevredenheid over de kwaliteit van het platteland, in de zin van de aantrekkelijkheid ervan voor recreatieve buitenactiviteiten, wordt geïndiceerd door het enkelvoudige rapportcijfer dat men hier gemiddeld voor geeft (vraag 76.b).</p> <p>NB 1: in dit laatste rapportcijfer zouden respondenten ook de bereikbaarheid van het landelijk/agrarisch gebied mee hebben kunnen laten wegen; aantrekkelijkheid is een begrip dat breder opgevat kan worden dan landschappelijke schoonheid.</p>
--	--

	<p>NB 2: de respondenten die aangaven agrarisch/landelijk gebied in hun leefomgeving te missen, hebben geen oordeel gegeven over de aantrekkelijkheid. Zoals gezegd is dit, onverwacht, een aanzienlijk aandeel van de steekproef.</p> <p>NB 3: er wordt voor Effectindicator B, Tevredenheid recreatief aanbod/gebruik, slechts één integraal eindcijfer gewenst. Het ligt voor de hand (o.a. i.v.m. de geformuleerde streefwaarde) om hiervoor Effectindicator b.1 te hanteren. Het combineren van de twee deelindicatoren, b.1 en b.2, ligt minder voor de hand, omdat b.1 al heel integraal van aard is en de respondenten wellicht ook het platteland al in hun oordelen hebben meegenomen. Effectindicator b.1 sluit ook goed aan bij de geformuleerde streefwaarde. Effectindicator b.2 wordt dus NIET gebruikt bij het bepalen van of de streefwaarde al dan niet gehaald is.</p>
MEET-VARIABELE(N)	<p><i>Beschrijving van de afzonderlijke meetvariabele(n) waaruit de indicator is opgebouwd</i></p> <p>Alle meetvariabelen zijn afkomstig uit de module Sociaal-Fysiek van het WoON-onderzoek. Voor Effectindicator b.1 zijn dit de vragen 67 t/m 73. Voor Effectindicator b.2 is dit vraag 76, met name de b-subvraag (vraagnummers verwijzen naar de vragenlijst zoals in 2006 gehanteerd; zie betreffende bijlage).</p>
EENHEID	<p>Effectindicator b.1: oorspronkelijk 5-puntsschaal (gemiddelde van meerdere antwoorden op een dergelijke schaal); herschaald tot een percentage (1 = 0% en 5 = 100%). Effectindicator b.2: rapportcijfer (10-puntsschaal)</p>
STREEFWAARDE	<p><i>Beschrijving van streefwaarde zoals beschreven in relevante beleidsdocumenten (niet altijd beschikbaar)</i></p> <p>Alleen voor Effectindicator b.1 lijkt een streefwaarde geformuleerd te zijn (recreatief groen); voor het platteland (b.2) lijkt geen afzonderlijke streefwaarde te zijn geformuleerd.</p> <p>Voor Effectindicator b.1 is de streefwaarde: De tevredenheid over de recreatieve gebieden is in de Randstad op hetzelfde niveau als in de rest van Nederland. (Nota van directeur Platteland aan Ministerstaf van 14 juni 2007).</p> <p>Deze streefwaarde is dus relatief van aard. Analoog aan de werkwijze bij Effectindicator A (gebruik) wordt voor het bepalen van of de streefwaarde al dan niet gehaald is een vergelijking gemaakt tussen de negen G31-gemeenten die tot de Randstad behoren en de rest van Nederland. Ter aanvulling wordt ook de uitkomst voor de 22 resterende G31-gemeenten gepresenteerd (deze zijn ook onderdeel van en dus opgenomen in 'de rest van Nederland'). Eveneens ter aanvulling, maar dus ook niet van belang voor de streefwaarde, wordt ook een vergelijking gemaakt tussen de G31-gemeenten en de rest van Nederland (dit laatste inclusief niet-G31 Randstadgemeenten).</p>
RUIMTELIJKE SCHAAL	<p><i>Beschrijving van de laagste ruimtelijk schaal waarop indicator kan worden gepresenteerd + aangeven welke mogelijkheden er zijn tot aggregatie van de indicator naar hogere schaalniveaus.</i></p> <p>In de gehanteerde wegingprocedure zijn de randtotalen per G4-gemeente op bepaalde karakteristieken representatief gemaakt. Dit is ook gedaan voor de overige G31-gemeenten als cluster, en voor Nederland buiten de G31 als cluster. Strikt genomen kan dan ook alleen over deze ruimtelijke eenheden gepresenteerd worden: G4-gemeente, G31 minus G4, Nederland buiten G31. Aggregaties hiervan zijn mogelijk (bijv. G31 als geheel).</p>
OPERATIONALITEIT	<p><i>In hoeverre is de methode beschikbaar of al eerder toegepast:</i></p> <p>De methode is, gegeven van de beschikbaarstelling van de WoON-data door VROM, heel operationeel. Anderzijds was er geen ervaring mee opgedaan. Er bleken toch twee problemen te bestaan. Het eerste probleem is methodisch van aard en betreft de</p>

	<p>wegingprocedure. Doordat de G31 minus de G4 hierin als cluster gehanteerd zijn, hoeven de cijfers voor ieder van deze 27 gemeenten afzonderlijk niet representatief te zijn. Dit geldt in principe ook voor de Randstad G9. Er is aangenomen dat de presentatie van cijfers voor de Randstad als geheel toch verantwoord was, omdat a. cijfers voor de G4 wel representatief zijn en b. het gaat om een aanzienlijke aggregatie (niet een afzonderlijke gemeente, maar een cluster).</p> <p>Het tweede punt is inhoudelijk. De tevredenheidsindicator discrimineert, ondanks objectief gezien grote verschillen in aanbod, zeker in relatie tot de vraag, niet sterk in de nulsituatie: het verschil in de indicatorwaarde tussen de Randstad G9 en de rest van Nederland wordt als klein ervaren. Dit roept vragen op: is de indicator te ongevoelig en zijn de 'werkelijke' verschillen groter? Is zo'n klein verschil in indicatorwaarde inhoudelijk nog belangrijk/veelzeggend, of eigenlijk verwaarloosbaar?</p> <p>Een aandachtspunt is verder de toekomstige beschikbaarheid. Alhoewel de verwachting is dat het WoON-onderzoek zelf met enige regelmaat herhaald zal worden, maken de indicatoren gebruik van een toegevoegd vragenblok over de leefomgeving in de aanvullende module Sociaal-Fysiek. De opname van dit vragenblok, in exact dezelfde vorm, in de volgende edities van de module Sociaal-Fysiek van WoON is nog geen vanzelfsprekendheid.</p>
KWALITEIT	<p><i>Beschrijven van algemene kwaliteit (borging van proces van dataverzameling en bewerking) en specifieke kwaliteit (nauwkeurigheid, betrouwbaarheid en gevoeligheid)</i></p> <p>Het proces van dataverzameling is door VROM ondergebracht bij een gerenommeerd onderzoeksbureau, waarmee dit onderdeel voldoende geborgd lijkt. De voorgestelde bewerkingen zijn vrij eenvoudig en goed gedocumenteerd, en daarmee eveneens geborgd.</p> <p>Een belangrijk punt van aandacht is echter de ruimtelijke representativiteit van de steekproef. Zoals gezegd worden de G31-gemeenten buiten de G4 als één cluster behandeld in de wegingprocedure. Sommige van deze 27 G31-gemeenten bleken daardoor na weging oververtegenwoordigd, en andere ondervertegenwoordigd. Het buitengebied van deze gemeenten kan aanzienlijk verschillen. Hier wordt in de herweging op geen enkele manier rekening mee gehouden. Het zou zo kunnen zijn dat in een volgende editie van het onderzoek andere gemeenten over-, respectievelijk ondervertegenwoordigd zijn, met consequenties voor de uitkomsten. Hetzelfde geldt voor de rest van Nederland (buiten de G31); ook dit is als één cluster in de wegingprocedure meegenomen.</p> <p>Wat betreft de specifieke kwaliteit kunnen er vooral vragen gesteld worden ten aanzien van de gevoeligheid van de indicator voor veranderingen in aanbod van recreatief groen. Zo kunnen wensen aangepast worden aan hetgeen men haalbaar acht, waardoor men eerder (redelijk) tevreden is indien men de kansen op verbetering laag inschat (acceptatie/berusting). Verder kan het oordeel ook gedreven worden door lokale referentiekaders: mensen uit verschillende delen van dezelfde stad vergelijking hun aanbodsituatie eerder onderling dat met die in andere steden (als ze daar al bekend mee zijn). Dit kan leiden tot geringere verschillen tussen regio's dan men zou verwachten. Het zou theoretisch zelfs kunnen leiden tot het 'perverse' effect dat verbetering in het ene deel van de gemeente leidt tot meer onvrede in de andere delen van die gemeente, en netto negatief uitpakt voor die gemeente.</p>
KOSTEN (€) / METING	<p><i>Uitgegaan wordt van een nulmeting, een mid-term meting en een eindmeting. Als de kosten voor 1 van de metingen afwijkt van de andere graag aangeven.:</i></p> <p>Uitgaande van het om niet ter beschikking stellen van de WoON-data door VROM, worden de kosten voor secundaire analyses en rapportage hiervan geschat op 15 000 Euro per meting.</p>

MEET-FREQUENTIE	<p><i>Beschrijving van de herhalingsfrequentie van de publicatie van de indicator (gebaseerd op periodiciteit van gegevensinwinning).</i></p> <p>Driejaarlijkse meting</p> <p>NB: dit geldt voor de basismodule Woningmarkt; onduidelijk of dit ook geldt voor de aanvullende module Sociaal-Fysiek. Zoals gezegd gaat het ook nog eens om een extra vragenblok in de laatstgenoemde module.</p>
DATA-BRON EN BRONHOUDER	<p><i>Aangeven wie de bronhouder en leverancier is van de benodigde meetvariabelen voor berekening van de indicator.</i></p> <p>Databron is het WoON, module Sociaal-Fysiek (leefbaarheid), VROM is bronhouder.</p>
REFERENTIES	<p><i>Verwijzing naar literatuur, websites e.d. waar een voorbeeld en/ of achtergrondinformatie van indicator te vinden is.</i></p> <p>http://www.vrom.nl/pagina.html?id=19933 http://www.vrom.nl/pagina.html?id=21542</p> <p><i>C.M. Goossen en S. de Vries Rapportage M-AVP: Nulmeting Recreatie, 2008</i></p>
CONTACT DESKUNDIGEN (VERANTWOORDELIJK VOOR METING)	<p><i>Naam contactpersoon, organisatie</i></p> <p>Dr. S. de Vries, Alterra</p>
CONTACT LNV	<p>Drs. A.J. van der Velden, directie Platteland</p>
OPMERKINGEN	<p><i>Voordelen/beperking van de meetmethode</i></p> <p>Het voordeel van de meetmethode is tegelijkertijd haar beperking. Het gaat om het gebruik maken van reeds voor andere doeleinden verzamelde data. Enerzijds zijn daardoor de kosten van de methode zeer laag. Anderzijds bestaat hierdoor grote afhankelijkheid van een onderzoek waarover men weinig of geen zeggenschap heeft. Voor monitoring is het op dezelfde wijze afnemen van dezelfde vragen essentieel.</p> <p>Aanvullende beperking is dat de editie van het onderzoek uit 2006 gebruikt wordt voor de nulmeting. Hierdoor was geen aanpassing van de vragen meer mogelijk (bijvoorbeeld oordelen rechtstreeks in termen van tevredenheid vragen), evenmin als het toevoegen van extra vragen (rechtstreeks algeheel oordeel vragen over tevredenheid met recreatief groen, qua hoeveelheid en kwaliteit). Dit laatste is wellicht in de toekomst wel mogelijk, maar vergelijking met een nulmeting uiteraard niet.</p>

Indicator 3. Bereikbaarheid recreatief groen

METHODE	<p><i>Beschrijving (in vorm formule + toelichting) van methode voor bepalen/berekenen van indicator op basis van meetvariabelen die worden gebruikt:</i></p> <p>Bepaling van het aantal mensen dat NIET binnen een buffer van 2000 meter rond openbaar recreatief bruikbaar groen woonachtig is. Deze 2000 meter is een hemelsbrede benadering van 10 minuten fietsafstand: 15 km/u geeft 2500 meter in 10 minuten, waarbij in de praktijk paden en wegen gevolgd worden. Openbaar en recreatief bruikbaar groen wordt hier gedefinieerd als de volgende categorieën uit het CBS-bestand Bodemgebruik: park, bos, natte en droge natuur, dagrecreatief terrein, (overig) agrarisch gebied (d.w.z. exclusief glastuinbouw). In alle gebieden buiten deze buffer wonen dan mensen die volgens de norm geen groen op 10 minuten fietsafstand tot hun beschikking hebben. Voor het achterhalen van dit aantal mensen is het Woning- en Populatiebestand 2006 van het MNP (thans PBL) gehanteerd. Dit is een adressenbestand van Nederland met van elk adres de X- en Y-coördinaat en het gemiddeld aantal inwoners. Dit bestand brengt ruimtelijk zeer gedetailleerd in beeld hoeveel mensen waar wonen.</p>
----------------	--

	NB: ook de ondergrens qua oppervlakte per grondgebruikcategorïe zoals die in het CBS-bestand Bodemgebruik geldt, wordt in deze analyse aangehouden. Dit is onvermijdelijk in het geval lagere ondergrenzen wenselijk worden geacht (hogere ondergrenzen invoeren zou wel kunnen).
MEET-VARIABLE(N)	<i>Beschrijving van de afzonderlijke meetvariabele(n) waaruit de indicator is opgebouwd</i>
EENHEID	Het aantal inwoners dat niet binnen 500 meter groen ter beschikking heeft om te recreëren
STREEFWAARDE	<i>Beschrijving van streefwaarde zoals beschreven in relevante beleidsdocumenten (niet altijd beschikbaar)</i> Iedere Nederlander kan in 2013 op 10 minuten fietsafstand recreëren in het groen Beleidsmatig is het tevens interessant om te achterhalen hoeveel mensen dat NIET binnen een buffer van 500 meter rond openbaar recreatief bruikbaar groen woonachtig is. Deze 500 meter is een hemelsbrede benadering van 10 minuten loopafstand: 4 km/u geeft 667 meter in 10 minuten, waarbij in de praktijk paden en wegen gevolgd worden. Openbaar en recreatief bruikbaar groen wordt hier gedefinieerd als de volgende categorieën uit het CBS-bestand Bodemgebruik: park, bos, natte en droge natuur, dagrecreatief terrein, (overig) agrarisch gebied (d.w.z. exclusief glastuinbouw). In alle gebieden buiten deze buffer wonen dan mensen die volgens de norm geen groen op 10 minuten loopafstand tot hun beschikking hebben. Voor het achterhalen van dit aantal mensen is het Woning- en Populatiebestand 2006 van het MNP (thans PBL) gehanteerd. Dit is een adressenbestand van Nederland met van elk adres de X- en Y-coördinaat en het gemiddeld aantal inwoners.
RUIMTELIJKE SCHAAL	<i>Beschrijving van de laagste ruimtelijk schaal waarop indicator kan worden gepresenteerd + aangeven welke mogelijkheden er zijn tot aggregatie van de indicator naar hogere schaalniveaus.</i> De analyse is ruimtelijk behoorlijk gedetailleerd en resultaten kunnen zeker op het niveau van een gemeente gepresenteerd worden. Bij de streefwaarde wordt niet om een dergelijke uitsplitsing gevraagd. Ter wille van de vergelijkbaarheid met de eerdere Effectindicatoren voor recreatie zullen ook hier de resultaten voor de negen G31-gemeenten in de Randstad, voor de 22 resterende G31-gemeenten en voor overig Nederland gepresenteerd worden.
OPERATIONALITEIT	<i>In hoeverre is de methode beschikbaar of al eerder toegepast:</i> In simpele vorm (hemelsbreed, geen rekening houden met barrières) lijkt de methode een standaard GIS-analyse en is de operationaliteit meer afhankelijk van de beschikbaarheid van de juiste data.
KWALITEIT	<i>Beschrijven van algemene kwaliteit (borging van proces van dataverzameling en bewerking) en specifieke kwaliteit (nauwkeurigheid, betrouwbaarheid en gevoeligheid)</i> GIS-bestanden lopen altijd achter op de werkelijkheid. Voor de nulmeting lijkt momenteel niets recenters dan het Bestand Bodemgebruik uit 2003 beschikbaar te zijn. Moet er gewerkt worden met het groenaanbod uit 2007, dan kan het enige jaren duren voordat deze gegevens beschikbaar zijn! De hemelsbrede afstand is een grove benadering van de werkelijke afstand; de beide afstanden kunnen lokaal soms aanzienlijk verschillen door de aanwezigheid van barrières.
KOSTEN (€) / METING	<i>Uitgegaan wordt van een nulmeting, een mid-term meting en een eindmeting. Als de kosten voor 1 van de metingen afwijkt van de andere graag aangeven.:</i> Kosten analyse- en rapportagewerkzaamheden: 5000 Euro per meting. Voor de nulmeting zijn de data via MNP (thans PBL) aanwezig en te gebruiken. Het is nog onduidelijk of PBL voor komende jaren de data zal aanschaffen. NB: de kosten zijn sterk afhankelijk van hoe grof een en ander in beeld gebracht mag worden. Zolang het gaat om hemelsbrede afstanden, zonder rekening te houden met

	barrières, zijn de analysekosten laag zijn. Moet het verfijnder, dan kunnen de kosten zeer snel oplopen.
MEET-FREQUENTIE	<i>Beschrijving van de herhalingsfrequentie van de publicatie van de indicator (gebaseerd op periodiciteit van gegevensinwinning).</i> Frequentie actualisatie Bestand Bodemgebruik: ? Frequentie actualisatie Woning- en Populatiebestand ?
DATA-BRON EN BRONHOUDER	<i>Aangeven wie de bronhouder en leverancier is van de benodigde meetvariabelen voor berekening van de indicator.</i> CBS-bestand Bodemgebruik: CBS. Woning- en Populatiebestand: MNP (thans PBL)
REFERENTIES	<i>Verwijzing naar literatuur, websites e.d. waar een voorbeeld en/ of achtergrondinformatie van indicator te vinden is.</i> <i>C.M. Goossen en S. de Vries</i> <i>Rapportage M-AVP: Nulmeting Recreatie, 2008</i>
CONTACT DESKUNDIGEN (VERANTWOORDELIJK VOOR METING)	<i>Naam contactpersoon, organisatie</i> Martin Goossen, Alterra
CONTACT LNV	Drs. A.J. van der Velden, directie Platteland
OPMERKINGEN	<i>Voordelen/ beperking van de meetmethode</i>

4.2 Nulmeting

4.2.1 Indicator 1 - Recreatief gebruik

Streefwaarde:

In 2013 is het gebruik van de recreatieve gebieden in de Randstad op hetzelfde niveau als in de rest van Nederland.

Als nulmeting is onderzocht hoe de situatie anno 2007 is.

Resultaat Nulmeting 2007:

Inwoners van de Randstad ondernemen gemiddeld 25% minder recreatieve activiteiten in recreatieve gebieden dan inwoners uit de rest van Nederland

Dit resultaat is als volgt bereikt:

Om het recreatief gebruik te kunnen meten, is gebruik gemaakt van het Continu Vrije Tijds Onderzoek (CVTO) 2006/2007. Dit onderzoek heeft niet het bezoek aan gebieden als ingang, maar deelname aan activiteiten. In een aantal gevallen is echter een uitsplitsing mogelijk naar de omgeving waarin de activiteit plaatsvond. Het CVTO is een jaarmeting en biedt inzicht in de deelname aan vrijetijdsactiviteiten over een heel jaar (1 april 2006 t/m 31 maart 2007). Het activiteitenbestand is gebaseerd op 52 wekelijkse metingen (netto steekproef 350 personen per week met een leeftijd tussen 0 en 100 jaar). Bij elke meting wordt gevraagd de activiteiten van de afgelopen 7 dagen te beschrijven. Door te wegen worden de resultaten representatief gemaakt voor en opgehoogd naar de totale Nederlandse bevolking. Bij deze weging wordt rekening gehouden met de regio waaruit de respondent afkomstig is.

De Randstad is uitgewerkt als de negen G31-gemeenten binnen de Randstad. Dit zijn: Amsterdam, Den Haag, Dordrecht, Haarlem, Leiden, Rotterdam, Schiedam, Utrecht en Zaanstad. Deze negen worden, als groep, vergeleken met de rest van Nederland.

De overige stedelijke gemeenten (de G22) betreffen: Alkmaar, Almelo, Amersfoort, Arnhem, Breda, Deventer, Eindhoven, Emmen, Enschede, Groningen, Heerlen, Helmond, Hengelo OV., Leeuwarden, Lelystad, Maastricht, Nijmegen, 's Hertogenbosch, Sittard-Geleen, Tilburg, Venlo en Zwolle

Recreatieve gebieden, zoals genoemd bij de streefwaarde, worden conceptueel gelijk gesteld aan het geheel van groen in de stad, stedelijke uitloopegebieden en platteland, zoals genoemd bij de effectindicatoren in het rapport van Goossen en de Vries (2005). Alleen bij een aantal activiteiten onder de hoofdcategorieën "buitenrecreatie", "watersport" en "zelf sporten" is de omgeving gevraagd. Tabel 4.1 laat zien welke activiteiten hieronder vallen.

Tabel 4.1 Activiteiten waarbij binnen het CVTO naar omgeving is gevraagd

Buitenrecreatie	Watersport	Zelf sporten
wandelen	kanoën	joggen
fietsen	roeien	mountainbiken
recreëren aan het water	surfen	paardensport
recreëren niet aan het water	varen met een motorboot	skeelers
	zeilen	wandelsport
	vissen	wielrennen

Binnen het CVTO worden de volgende soorten omgevingen onderscheiden:

- eigen wijk
- op of aan zee
- op of aan het water\rivier\plas\meer
- landelijk\overwegend agrarisch gebied (zoals polders e.d.)
- recreatiegebied (bijv. recreatieplassen buiten de bebouwde kom)
- nat natuurgebied (moerasgebieden, wetlands e.d.)
- duingebied
- bosgebied
- heide- of stuifzandgebied
- stadspark
- centrum stad\dorp
- andere omgeving

Niet alle type omgevingen uit het CVTO zijn geselecteerd om te komen tot recreatieve gebieden. "Eigen wijk", "centrum" en "andere omgeving" worden hier buiten gehouden. De overige omgevingen zoals die in het CVTO onderscheiden worden, vormen tezamen dus de operationele definitie van "recreatief gebied". De recreatieactiviteiten die in een dergelijke omgeving zijn uitgevoerd, worden in deze notitie groen/blauwe activiteiten genoemd. De eenheid is het gemiddeld aantal groen/blauwe activiteiten per inwoner in het afgelopen jaar.

Uit tabel 4.2 blijkt dat in de Randstad er gemiddeld 33 groen/blauwe activiteiten per inwoner per jaar in **recreatieve gebieden** worden ondernomen tegenover 44 in de rest van Nederland. Een verschil van 11 activiteiten per inwoner, oftewel 25%.

Tabel 4.2 Aantal groen/blauwe activiteit per inwoner in recreatieve gebieden (Randstad versus overig Nederland)

	Randstad (G9)	G22	NL ex G9
N activiteiten	84.942.763	110.451.552	606.140.777
N inwoners	2.586.010	2.585.242	13.806.291
Activiteit/inwoner	33	43	44

Bron: CVTO 2006/2007; bewerking Alterra

Het is natuurlijk de vraag of het realistisch om te verwachten dat het niveau in de Randstad ooit het niveau van de rest van Nederland zal halen. Juist in een grote stad zijn er andere mogelijkheden van vrijetijdsbesteding, zoals winkelen, uitgaan en cultuur. De tijd die daaraan wordt besteed, gaat af van de hoeveelheid vrije tijd die men ter beschikking heeft. Er blijft dan minder tijd over voor groen/blauwe activiteiten.²

Tabel 4.3 Aantal groen/blauwe activiteit per inwoner in recreatieve gebieden (G31 versus overig NL)

	G31	NL ex G31	NL totaal
N activiteiten	195.394.315	495.689.225	691.083.540
N inwoners	5.171.252	11.221.049	16.392.301
Activiteit/inwoner	38	44	42

Bron: CVTO 2006/2007; bewerking Alterra

Ter aanvulling, maar niet relevant voor de bepaling van het al dan niet halen van de streefwaarde, zijn alle G31-gemeenten tezamen vergeleken met de overige gemeenten in Nederland. Gemeenten die binnen de Randstad liggen, maar geen G31-gemeenten zijn, worden hier tot deze overige gemeenten gerekend. De bewoners van de G31 ondernemen gemiddeld minder groen/blauwe activiteiten dan de bewoners in de rest van Nederland (Tabel 4.3). Dit komt vooral door het relatief geringe aantal activiteiten van Randstedelingen, omdat uit tabel 4.2 blijkt dat de activiteitdeelname van de G22 op ongeveer hetzelfde niveau ligt als in de rest van Nederland.

De activiteiten die in een recreatief gebied zijn ondernomen (Tabel 4.1), kunnen ook in andersoortige omgevingen worden beoefend. Er zijn opmerkelijke uitkomsten wanneer naar de verdeling van activiteitdeelname wordt gekeken over *alle* omgevingen waarin ze plaats hebben gevonden, dus *inclusief* eigen wijk, centrum en andere omgeving. Overal staat de eigen wijk bovenaan, als meest genoemde omgeving. Voor de inwoners van de Randstad is de verdeling echter toch wat anders (Tabel 4.4). Weliswaar staat ook hier de eigen wijk bovenaan, zelfs iets sterker dan in overig Nederland, maar met name **stadsparken** scoren relatief hoog in vergelijking met de rest van Nederland. In iets mindere mate geldt dit ook voor recreatiegebieden. Opvallend is verder dat bosgebieden en agrarische gebieden veel lager scoren dan in overig Nederland. Dit heeft hoogstwaarschijnlijk in belangrijke mate te maken met de bereikbaarheid (zie paragraaf 4.2.3: streefwaarde bereikbaarheid).

² Ook de bevolkingssamenstelling van de Randstad kan anders zijn dan in de rest van Nederland, wat weer van invloed kan zijn op het recreatiegedrag. Hierop wordt in deze notitie niet verder ingegaan.

Tabel 4.4 Verdeling (%) groen/blauwe activiteiten over alle omgevingen (Randstad versus rest van Nederland)

Omgeving	Randstad (G9)	G22	NL ex G9
Eigen wijk	23	23	20
Op of aan zee	6	2	4
Op of aan water, rivier, plas, meer	7	6	7
Agrarisch gebied	6	9	14
Recreatiegebied	8	6	5
Natte natuurgebieden	1	1	1
Duingebied	4	2	2
Bosgebied	8	16	16
Heide-stuifzandgebied	0	2	2
Centrum van stad of dorp	12	10	11
Stadspark	13	8	5
Andere omgeving	12	14	12

Bron: CVTO 2006/2007; bewerking Alterra

Voor Nederland als geheel geldt dat de meeste groen/blauwe activiteiten toch het vaakst in de eigen wijk zijn ondernomen (Tabel 4.5, laatste kolom). Daarna zijn bosgebieden, agrarische gebieden, andere omgevingen en centra van steden en dorpen belangrijke bestemmingen. Het patroon van de inwoners van de G31 vergeleken met de rest van Nederland komt overeen met dat van de inwoners van de Randstad, zij het minder extreem.

Tabel 4.5 Verdeling (%) groen/blauwe activiteiten over alle omgevingen (G31 versus rest van Nederland)

Omgeving	G31	NL ex G31	NL totaal
Eigen wijk	23	19	21
Op of aan zee	4	4	4
Op of aan water, rivier, plas, meer	6	7	7
Agrarisch gebied	8	15	13
Recreatiegebied	7	5	5
Natte natuurgebieden	1	1	1
Duingebied	3	2	3
Bosgebied	12	16	15
Heide-stuifzandgebied	2	2	2
Centrum van stad of dorp	11	11	11
Stadspark	10	4	6
Andere omgeving	13	12	12

Bron: CVTO 2006/2007; bewerking Alterra

Ter aanvulling is tevens een vergelijking gemaakt tussen de groen/blauwe activiteiten en de overige vrijetijdsactiviteiten (ongeacht type omgeving). Opvallend in tabel 4.6 is dat de bevolking in de negen steden van de Randstad gemiddeld minder vrijetijdsactiviteiten ondernemen dan gemiddeld in Nederland. Dit geldt voor bijna alle categorieën, maar met name voor de categorieën buitenrecreatie, zelf sporten, hobby en waterrecreatie. Alleen aan de categorie cultuur doet men gemiddeld meer dan in Nederland. De geringere deelname aan groen/blauwe activiteiten wordt dus geenszins gecompenseerd door een hogere deelname aan andere vrijetijdsactiviteiten.

Tabel 4.6 Verdeling vrijetijdsactiviteiten per inwoner per jaar en als percentage van het totaal per groep gemeenten (N activiteiten: x 1 mln)

Categorie	NL ex G9 (N=3477)		G31 (N=1260)		G22 (N=695)		Randstad (G9) (N=567)	
	Act/ inw	% tot	Act/ inw	% tot	Act/ inw	% tot	Act/ inw	% tot
Buitenrecreatie	62	24	56	23	62	23	50	23
Waterrecreatie	12	5	11	4	13	5	8	4
Zelf sporten	40	16	36	15	41	15	32	14
Subtotaal	114		103		116		90	
Recreatief winkelen	44	17	46	19	52	19	41	19
Uitgaan	28	11	29	12	31	12	27	13
Hobby, vereniging, cursus	27	11	24	10	27	10	22	10
Attracties	16	7	16	7	17	7	15	7
Cultuur	7	3	9	4	8	3	10	4
Evenementen	7	3	7	3	7	3	6	3
Bezoek sportwedstrijd	5	2	4	2	5	2	4	2
Wellness, beauty, ontspanning	4	2	5	2	5	2	4	2
Totaal	252	100	244	100	269	100	219	100

Bron: CVTO 2006/2007; bewerking Alterra

Wanneer naar de procentuele verdeling over de categorieën van vrijetijdsactiviteiten wordt gekeken, dan blijkt deze redelijk gelijk te zijn voor de groepen gemeenten: het verschil tussen de Randstad en Nederland als geheel in het aandeel van een categorie bedraagt ten hoogste 2 procentpunten. Het verschil tussen de Randstad en overig Nederland ligt dus vooral in de absolute frequentie van de deelname aan de diverse activiteiten, en niet zozeer in een andere verdeling van de vrije tijd over verschillen soorten van activiteiten. Hierbij moet wel bedacht worden dat het binnen het CVTO uitsluitend gaat om activiteiten buitenshuis met een ondergrens van 1 uur qua tijdsbesteding (inclusief transporttijd).

4.2.2 Indicator 2 - Tevredenheid recreatief aanbod

Streefwaarde

De tevredenheid over de recreatieve gebieden is in de Randstad op hetzelfde niveau als in de rest van Nederland

Als nulmeting is onderzocht hoe de situatie anno 2006 is.

Resultaat nulmeting 2006

In de Randstad wordt 65,8% van de maximale score voor tevredenheid over het aanbod gehaald, terwijl dit buiten de Randstad 74,5% is, een verschil van 8,7 procentpunt.

Werkwijze

Om de tevredenheid over het recreatieve aanbod te kunnen bepalen, is gebruik gemaakt van de module Sociaal-Fysiek van het WoON-onderzoek (ABF Research, 2006; zie ook Crommentuyn et al, 2007). Dit is een grootschalig onderzoek waarin ongeveer een derde van de respondenten afkomstig is uit achterstandswijken, een derde uit (overige delen van) G31-gemeenten en een derde uit overig Nederland (d.w.z. buiten de G31-gemeenten). In het door VROM aangeleverde bestand is een weegfactor meegeleverd om de resultaten representatief

te maken voor, en op te hogen naar, de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder. Deze factor, gewicht personen, is bij de navolgende analyses toegepast.

Het betreft hier met name een extra toegevoegd vragenblok over de leefomgeving (in 2006: vragen 67 t/m 76). Er is sprake van twee hierop gebaseerde effectindicatoren, waarvan echter slechts één bepalend is voor het al dan niet halen van de streefwaarde.

De eerste, bepalende effectindicator is gebaseerd op een zevental oordelen (steeds op een 5-puntsschaal) over de kwantiteit, bereikbaarheid en een aantal kwaliteitsaspecten van het aanbod in de leefomgeving. De leefomgeving is hierbij omschreven als 'een gebied tot ongeveer 15 km van uw woning (dit is ongeveer 1 uur fietsen, 20 minuten met het openbaar vervoer en 15 minuten met een auto)'.
De tweede effectindicator is gebaseerd op een zevental oordelen (steeds op een 5-puntsschaal) over de kwaliteit van het aanbod in de leefomgeving. De leefomgeving is hierbij omschreven als 'een gebied tot ongeveer 15 km van uw woning (dit is ongeveer 1 uur fietsen, 20 minuten met het openbaar vervoer en 15 minuten met een auto)'.

Er is in het onderzoek niet rechtstreeks naar de tevredenheid over het recreatieve aanbod als geheel gevraagd. Mensen hebben het aanbod beoordeeld op een aantal aspecten. Meer specifiek is naar de volgende aspecten gevraagd (met schaaluitkomsten):

- Hoeveelheid groen om in te recreëren:
 - meer dan genoeg – echt veel te weinig
- Bereikbaarheid van het groen:
 - zeer goed bereikbaar – zeer slecht bereikbaar
- Aantal mensen in het groen terwijl men dit groen bezoekt
 - vrijwel altijd rustig (weinig mensen) – vrijwel altijd druk (veel mensen)
- Omgevingsgeluiden in het groen, zoals van auto's vliegtuigen, fabrieken etc.
 - zeer mee ontevreden (veel overlast) – zeer mee tevreden (weinig overlast)
- Schoonheid van het groen (hoe mooi?):
 - uitzonderlijk mooi – niet mooi
- Voorzieningen in het groen, zoals bankjes, eet- en drinkgelegenheden, gemarkeerde routes, sportverenigingen, etc.
 - meer dan genoeg – echt veel te weinig
- Keuze aan diverse soorten groen, zoals bossen, parken, meren en weilanden, etc.
 - zeer veel keuze – zeer weinig keuze

Alle oordelen, met uitzondering van die voor omgevingsgeluiden, zijn omgecodeerd, waarna een hoge score steeds als positief is geïnterpreteerd. Om te compenseren voor het feit dat er meer vragen over de kwaliteit dan over de kwantiteit van het aanbod zijn gesteld, is de effectindicator als volgt opgebouwd:

- Berekening van gemiddelde van scores voor hoeveelheid en bereikbaarheid (kwantiteit binnen bereik)
- Berekening van gemiddelde van scores voor de overige vijf aspecten (kwaliteit)
- Somming van deze twee gemiddelden en deling door twee ('ruwe' effectindicatorwaarde)
- Herschaling: minimaal haalbare score 0, maximaal haalbare score 100 (geherschaalde effectindicatorwaarde)

Deze laatste stap is overigens alleen uitgevoerd om de presentatie van de uitkomsten te vergemakkelijken en daarmee de communicateerbaarheid ervan te bevorderen.

De Randstad is hierbij (net zoals paragraaf 4.2.1) beperkt tot de negen G31-gemeenten binnen de Randstad: Amsterdam, Den Haag, Dordrecht, Haarlem, Leiden, Rotterdam, Schiedam, Utrecht en Zaanstad. Deze negen worden, als groep, vergeleken met overig Nederland (dus inclusief niet-G31 Randstadgemeenten). Deze vergelijking is bepalend voor het al dan niet halen van de streefwaarde. Als een tussenvorm wordt ook het cijfer voor de G31-gemeenten

buiten de Randstad gegeven (G22); dit kan geïnterpreteerd worden als overig *stedelijk* Nederland.

Tabel 4.7 Effectindicator tevredenheid Randstad en overig Nederland

	Randstad (G9)	Overige G31-gemeenten (G22)	Nederland buiten Randstad (G9)
Hoeveelheid groen	3,82	4,13	4,24
Bereikbaarheid	4,03	4,26	4,33
Kwantiteit	3,93	4,20	4,30
Aantal mensen	3,03	3,42	3,52
Omgevingsgeluiden	3,53	3,83	3,93
Schoonheid	2,89	3,12	3,26
Voorzieningen	3,58	3,72	3,76
Diversiteit groen	3,16	3,49	3,62
Kwaliteit	3,27	3,53	3,64
Effectindicatorwaarde (5-puntsschaal)	3,63	3,88	3,98
Effectindicatorwaarde (herschaald)	65,8%	72,1%	74,5%

Bron: WoON 2006, module Sociaal-Fysiek; bewerking Alterra

Tabel 4.7 laat zien dat de effectindicator voor de Randstad minder positief uitvalt dan voor overig Nederland. De oordelen over de kwantiteit zijn daarbij wat positiever dan die over de kwaliteit. Tegelijkertijd zijn de *verschillen* tussen de Randstad en overig Nederland voor kwantiteit en kwaliteit vergelijkbaar. Ten aanzien van de verschillende kwaliteitsaspecten doen omgevingsgeluiden en voorzieningen het wat beter dan met name de schoonheid van het gebied (in de zin van hoe mooi men het vindt). Maar ook hiervoor geldt dat de verschillen tussen de Randstad en overig Nederland voor de vijf kwaliteitsaspecten vrij vergelijkbaar van omvang zijn.

Wat betreft de G31-gemeenten buiten de Randstad: de scores liggen hier doorgaans tussen die voor de Randstad en die voor overig Nederland in. Ze liggen echter duidelijk dichter bij de cijfers voor overig Nederland (waar ze zelf onderdeel van uitmaken) dan bij die voor de Randstad.

De tweede effectindicator, niet relevant voor het al dan niet halen van de streefwaarde, is het rapportcijfer voor de aantrekkelijkheid van het landelijk gebied/agrarisch gebied voor recreatieve buitenactiviteiten. Deze vraag hoefde alleen beantwoord te worden door diegenen die in de vraag ervoor aangaven dat dit type gebied in hun leefomgeving voorkwam. Objectief gezien *heeft* iedere Nederlander binnen 15 kilometer (over de weg/fietspad) wel agrarisch gebied binnen de leefomgeving. Verreweg de meesten hebben dit zelfs al binnen 10 minuten fietsafstand (zie paragraaf 4.2.3). Daarom werd op voorhand verwacht dat vrijwel alle respondenten zouden aangeven dat dit type gebied aanwezig was, en het met een rapportcijfer zouden waarderen. Een aanzienlijk deel van de ondervraagden gaf echter aan dat er geen landelijk/agrarisch gebied in hun leefomgeving voorkwam. Dit maakt het hanteren van het rapportcijfer als effectindicator onze inziens minder bruikbaar: het is nu maar een deel van de inwoners dat een oordeel geeft. Tegelijkertijd is het onduidelijk waarom zoveel mensen vinden dat ze geen landelijk/agrarisch gebied in hun leefomgeving hebben. De deelnemers die aangaven dat een bepaald type gebied niet in hun leefomgeving voorkwam, is gevraagd of ze dit type gebied ook misten. Deze vraag is nu weer wel interessant.

Tabel 4.8 Rapportcijfers landelijk/agrarisch gebied en andere gebiedstypen (tussen haakjes percentage dat de vraag beantwoord heeft)

	Randstad (G9)		Overige G31-gemeenten (G22)		Nederland buiten Randstad (G9)	
	Rapportcijfer	Gemist indien afwezig	Rapportcijfer	Gemist indien afwezig	Rapportcijfer	Gemist indien afwezig
Landelijk gebied/agrarisch gebied	6,7 (54%)	24% (46%)	7,1 (81%)	18% (19%)	7,3 (88%)	16% (12%)
Bos, heide, duin of ander natuurgebied	7,3 (66%)	58% (34%)	7,4 (81%)	48% (19%)	7,6 (83%)	46% (17%)
Parken in stad of dorp	6,9 (91%)	48% (9%)	6,9 (91%)	32% (9%)	6,7 (79%)	20% (21%)
Recreatiegebied	6,9 (73%)	35% (27%)	7,0 (78%)	30% (22%)	7,1 (81%)	23% (19%)
Zee, meer, plas of rivier	7,1 (78%)	47% (22%)	7,0 (71%)	38% (29%)	7,2 (79%)	36% (21%)
Centrum van stad of dorp	7,2 (95%)	31% (5%)	7,2 (97%)	33% (3%)	7,0 (94%)	22% (6%)

Bron: WoON 2006, module Sociaal-Fysiek; bewerking Alterra

Maar liefst 46% van de Randstedelingen geeft aan geen landelijk/agrarisch gebied in de leefomgeving te hebben. Voor overig Nederland ligt dit veel lager: 12%. Het verschijnsel van het, objectief gezien, ten onrechte niet aanwezig verklaren van een bepaald type gebieden beperkt zich niet tot landelijk/agrarisch gebied. Zo vindt 9% van de inwoners van de negen G31-gemeenten in de Randstad dat er geen park in hun leefomgeving aanwezig is, en nog altijd 5% dat er zelfs geen centrum aanwezig is. Het verschijnsel lijkt echter wel het sterkst voor landelijk/agrarisch gebied (Tabel 4.8).

De Randstedelingen die vinden dat er wel landelijk/agrarisch gebied in hun leefomgeving aanwezig is, waarderen dit gemiddeld met een 6,7. Dit is lager dan bij overig Nederland met landelijk/agrarisch gebied in de leefomgeving: 7,3. Voor de andere gebiedstypen zijn de verschillen in waardering tussen Randstad en overig Nederland kleiner.

Van de Randstedelingen die vinden dat er geen landelijk/agrarisch gebied in hun leefomgeving aanwezig is, geeft 24% aan dit type gebied ook te missen. Dit is hoger dan het overeenkomstige percentage voor overig Nederland (16%). Bekijken we dit percentage in het licht van hoe vaak andere niet-aanwezig geachte gebiedstypen gemist worden, dan is het percentage voor landelijk/agrarisch gebied juist laag. Zo geeft 58% van de Randstedelingen die vinden dat er geen bos- of natuurgebied in hun leefomgeving aanwezig is, aan dit gebiedstype te missen. Randstedelingen geven ook bij andere typen, indien niet aanwezig geacht, vaker aan dit gebiedstype te missen. Voor overig Nederland valt op dat in vergelijking met de Randstad met name park in stad of dorp veel minder vaak gemist wordt, indien niet aanwezig geacht. Er lijkt weinig behoefte te zijn aan deze typisch stedelijke voorziening.

De tussencategorie van G31-gemeenten buiten de Randstad (G22) ligt ook nu qua scores veelal tussen de Randstad en overig Nederland. Het is echter nu niet altijd zo dat de overige G31-gemeenten meer op overig Nederland lijken dan op de Randstad, ook al maken ze deel uit van de eerste categorie. Een voorbeeld hiervan biedt het missen van een stadscentrum, indien niet aanwezig geacht in de leefomgeving. Dit komt bij de G22 zelfs iets vaker voor dan in de Randstad.

Additionele resultaten Tevredenheid recreatief aanbod

Voor een extra vergelijking zijn ook de cijfers voor alle G31-gemeenten tezamen berekend, en voor Nederland buiten de G31-gemeenten. Volledigheidshalve wordt tot slot ook het cijfer voor Nederland als geheel gegeven. Vanwege de grote overlap met de eerdere resultaten, worden deze aanvullende cijfers niet besproken (Tabel 4.9 en tabel 4.10)

Tabel 4.9 Effectindicator tevredenheid voor G31

	G31-gemeenten	Nederland buiten G31	Nederland totaal
Hoeveelheid groen	3,99	4,27	4,18
Bereikbaarheid	4,15	4,36	4,29
Kwantiteit	4,08	4,32	4,24
Aantal mensen	3,24	3,55	3,44
Omgevingsgeluiden	3,69	3,96	3,87
Schoonheid	3,01	3,29	3,20
Voorzieningen	3,66	3,77	3,73
Diversiteit groen	3,34	3,65	3,55
Kwaliteit	3,41	3,66	3,58
Effectindicatorwaarde (5-puntsschaal)	3,77	4,01	3,93
Effectindicatorwaarde (herschaald)	69,3%	75,1%	73,3%

Bron: WoON 2006, module Sociaal-Fysiek; bewerking Alterra

Tabel 4.10 Rapportcijfers landelijk/agrarisch gebied en andere gebiedstypen voor G31 (tussen haakjes percentage dat vindt dat het aanwezig is in de leefomgeving)

	G31-gemeenten		Nederland buiten G31		Nederland totaal	
	Rapportcijfer	Gemist indien afwezig	Rapportcijfer	Gemist indien afwezig	Rapportcijfer	Gemist indien afwezig
Landelijk gebied/agrarisch gebied	7,0 (68%)	22% (32%)	7,3 (90%)	15% (10%)	7,2 (82%)	19% (18%)
Bos, heide, duin of ander natuurgebied	7,4 (74%)	54% (26%)	7,6 (84%)	46% (16%)	7,5 (80%)	50% (20%)
Parken in stad of dorp	6,9 (91%)	39% (9%)	6,7 (75%)	19% (25%)	6,8 (81%)	22% (19%)
Recreatiegebied	6,9 (76%)	32% (24%)	7,1 (82%)	20% (18%)	7,0 (80%)	25% (20%)
Zee, meer, plas of rivier	7,0 (74%)	42% (26%)	7,3 (81%)	35% (19%)	7,2 (78%)	38% (22%)
Centrum van stad of dorp	7,2 (96%)	32% (4%)	7,0 (94%)	21% (6%)	7,1 (95%)	24% (5%)

Bron: WoON 2006, module Sociaal-Fysiek; bewerking Alterra

Methodologische kanttekeningen

Oorspronkelijk was het streven om bij de weging van de steekproef ook rekening te houden met de ruimtelijke representativiteit. Zo werd gedacht om eerst een weging toe te passen om de resultaten per G31-stad zo representatief mogelijk te maken voor de bevolking van de stad. Hierna zou dan een ophoogfactor toegepast worden om rekening te houden met het verschil in de bevolkingsomvang van de G31-steden. Door de manier waarop de steekproef voor WoON Sociaal-Fysiek is getrokken, alsmede het toegepaste weegschema, bleek dit bij nadere beschouwing niet mogelijk.

Zo is de steekproef niet gestratificeerd naar G31-gemeente, waardoor sommige steden slechts een gering aantal deelnemers kennen. Van de totaal 5711 deelnemers uit de G31-gemeenten, zijn er bijvoorbeeld maar 66 afkomstig uit Alkmaar en slechts 54 uit Sittard-Geleen. Bij de weging (voor personen) is ook niet geprobeerd de ruimtelijke representativiteit te verbeteren. Zo worden de G31-gemeenten buiten de vier grote steden als één blok beschouwd, alsof ze onderling uitwisselbaar zijn. Dit geldt zeker voor het buitengebied van de diverse steden niet. Hetzelfde is het geval voor de rest voor Nederland, d.w.z. buiten de G31: ook dit is als één blok beschouwd.

In z'n huidige vorm is het databestand ruimtelijk niet representatief. Als we kijken naar de G31, dan zijn de volgende gemeenten hierbinnen qua omvang duidelijk (> 25% verschil) oververtegenwoordigd: Lelystad, Amersfoort, Groningen, Deventer. Duidelijk ondervertegenwoordigd qua omvang zijn: Dordrecht, Sittard-Geleen, Alkmaar, Haarlem, Leiden. Om de consequenties van de ruimtelijke vertekening in de dataset voor de waarden van de effectindicatoren te bepalen, is kennis van de werkelijke cijfers nodig.

Het lijkt niet wenselijk om achteraf middels een afzonderlijke herweging de aantallen per G31-gemeente alsnog te corrigeren. Dit om meerdere redenen. De eerste is dat daardoor sommige respondenten wel heel zwaar mee kunnen tellen. In z'n algemeenheid is het streven om gewichten zo dicht mogelijk bij de waarde 1 te houden (afgezien van ophoging). De tweede reden is dat door zo'n afzonderlijke herweging achteraf de representativiteit op andere punten weer geweld kan worden aangedaan. Hierbij kan bijvoorbeeld aan het woonmilieu gedacht worden. Een integrale alternatieve weging, waarbij alle belangrijk geachte randtotalen tegelijkertijd in acht genomen worden, maar dan dus met meer aandacht voor ruimtelijke representativiteit, ondervangt wel de tweede reden, maar niet de eerste. De bronhouder, VROM, lijkt hier, wellicht daarom, niet erg voor geporteerd.³ Wellicht dat dit voor dit specifieke doel (Monitoring AVP) toch te overwegen valt, waarbij dan gecheckt kan worden of de weegfactoren inderdaad extreme waarden aannemen.

Een belangrijke vraag met het oog op monitoring is of de ruimtelijke vertekening bij een herhaling van het onderzoek in dezelfde opzet ook weer dezelfde vorm en omvang aan zal nemen. Bij eenzelfde wijze van steekproefrekking en wegingprocedure lijkt dit waarschijnlijk. Het is echter op z'n minst iets om te checken. Dit om te voorkomen dat er straks ontwikkelingen worden gesignaleerd die weinig met de werkelijkheid te maken hebben, maar alles met een andere ruimtelijke samenstelling van de (gewogen) data. Wordt er een andere ruimtelijke samenstelling geconstateerd, dan lijken de correctiemogelijkheden achteraf, net zoals die voor de nulmeting, vooralsnog gering.

Een tweede methodologische kanttekening betreft de tweede effectindicator, het rapportcijfer voor het landelijk/agrarisch gebied. Zoals gezegd bleek een groot deel van de respondenten, zeker in de Randstad, volgens de gangbare definitie ten onrechte, van mening te zijn dat er geen landelijk/agrarisch gebied in hun leefomgeving aanwezig was. Het is niet duidelijk waardoor dit komt. Crommentuijn et al (2007, p. 27) suggereren dat dit met onbekendheid te maken zou kunnen hebben. Deze onbekendheid kan in de hand gewerkt zijn door een vrij ruime definitie van 'leefomgeving': op maximaal 1 uur fietsafstand. Een alternatieve verklaring is dat het te maken heeft met de direct hieraan voorafgaande vraag, naar het recreatieve gebruik van de diverse typen gebieden (binnen de leefomgeving). Mensen kunnen de vraag naar aanwezigheid ten onrechte negatief beantwoord hebben, omdat ze het betreffende type gebied zelf niet gebruiken voor recreatieve activiteiten in de buitenlucht: 'aanwezig' opgevat

³ Persoonlijke communicatie Remi de Cock.

als 'van toepassing'.⁴ Een derde verklaring is dat de respondenten een andere, selectievere definitie van landelijk/agrarisch gebied gehanteerd hebben dan gangbaar is. Ook kunnen de respondenten de leefomgeving, ondanks de invulinstructie, ruimtelijk beperkter opgevat hebben dan de 1 uur fietsafstand.

Wat de reden ook moge zijn, het rapportcijfer geeft niet een volledig beeld. Getuige het feit dat in de Randstad landelijk/agrarisch gebied vaker niet aanwezig werd geacht, is het niet-aanwezig verklaren geen willekeurige gebeurtenis: er bestaan ruimtelijke verschillen in het wel of niet aanwezig verklaren. Dit lijkt op z'n minst reden om de effectindicator te heroverwegen. Hierbij willen we overigens nogmaals opmerken dat deze tweede effectindicator geen consequenties heeft voor het al dan niet halen van de streefwaarde.

Opvallend bij de vergelijking van de uitkomsten voor gebruik en tevredenheid, is dat de uitkomsten voor gebruik een veel duidelijker verschil tussen Randstad en overig Nederland te zien geven dan die voor tevredenheid. Alhoewel de effectindicator geen duidelijke cesuur kent in de zin van een overgang van onvoldoende naar voldoende, lijken de oordelen vrij positief uit te vallen, ook al bestaan er objectief gezien grote verschillen in het lokale aanbod. Voor een deel zou dit te maken kunnen hebben met vrij algemene processen die bij het geven van subjectieve oordelen een rol kunnen spelen. Eerder onderzoek heeft de ervaring opgeleverd dat mensen vaak te kennen geven vrij tevreden te zijn over allerlei aspecten van hun woonomgeving (Goossen & De Vries, 2005)

Hiervoor zijn verschillende verklaringen aan te dragen. Zo geldt bijvoorbeeld dat, als men niet van plan is te verhuizen, men zeker op korte termijn zeer weinig invloed op het lokale aanbod van dagrecreatiemogelijkheden kan uitoefenen. Ontevredenheid hierover laat zich moeilijk omzetten in positieve actie. Tegelijkertijd zou men liever in een omgeving met een voldoende en aantrekkelijk lokaal recreatieaanbod willen wonen. Het is in dat geval gemakkelijker om zichzelf ervan te overtuigen van het lokale aanbod nog helemaal zo slecht niet is. Dit staat in de literatuur bekend als het reduceren van cognitieve dissonantie of mentale incongruentie. Een andere verklaring is dat een oordeel sterk afhangt van het referentiekader dat gehanteerd wordt: men vergelijkt de eigen situatie met andere situaties die men kent. Terwijl voor rijksbeleid een nationaal referentiekader voor de hand ligt, hanteren veel stedelingen wellicht een meer regionaal, of zelfs lokaal kader. Zo kan een bewoner uit het ene deel van de stad van mening zijn dat hij veel beter af is dan de mensen die aan de andere kant van de stad wonen. Objectief gezien kan dit ook juist zijn, terwijl op het niveau van de betreffende stad als geheel het aanbod veel geringer/slechter kan zijn dan in veel andere steden. Samenvattend: (vragen naar) tevredenheid is 'tricky'.

Een laatste punt van aandacht betreft de vraag of in de volgende editie van de module Sociaal-Fysiek van het WoON-onderzoek het extra vragenblok over de leefomgeving weer wordt opgenomen. En zo ja, heeft het dan nog exact dezelfde vorm? Inhoudelijke verbeteringen zijn wellicht mogelijk, maar verminderen de vergelijkbaarheid van de uitkomsten van de nieuwe editie met de nulmeting aanzienlijk. Gezien de vrij subtiele verschillen die nu tussen de negen stedelijke Randstad-gemeenten en de overige G31-gemeenten geconstateerd zijn, is het zelfs de vraag of vergelijking bij een gewijzigde vraagstelling nog zinvol is. Omgekeerd willen we in overweging geven om te kijken welke fysieke verschillen in het aanbod in de leefomgeving ten tijde van de nulmeting tussen de Randstad en de overige G31-gemeenten bestonden. Zo kan een inschatting gemaakt worden van wat er aan dit aanbod zou moeten veranderen om de streefwaarde te realiseren (en hoe dit zich verhoudt tot het voorgenomen beleid).

⁴ Uiteraard kan een bepaald type gebied niet gebruikt worden voor recreatie in de leefomgeving als het in die leefomgeving niet aanwezig is. Omgekeerd kan echter een type gebied dat niet gebruikt wordt, in diezelfde leefomgeving wel aanwezig zijn.

4.2.3 Indicator 3 - Bereikbaarheid recreatief groen

Streefwaarde:

Iedere Nederlander kan in 2013 op 10 minuten fietsafstand recreëren in het groen

Als nulmeting is onderzocht hoe de situatie anno 2007 is.

Resultaat Nulmeting 2007:

In 2007 kan iedere Nederlander op 10 minuten fietsafstand recreëren in het groen

Dit resultaat is als volgt bereikt.

Openbaar en recreatief bruikbaar groen wordt hier gedefinieerd als de volgende categorieën uit het CBS-bestand Bodemgebruik 2003: park, bos, natte en droge (inclusief strand) natuur, dagrecreatief terrein, (overig) agrarisch gebied (d.w.z. exclusief glastuinbouw). Hierbij is de ondergrens qua oppervlakte per grondgebruikcategorïe zoals die in het CBS-bestand Bodemgebruik geldt, aangehouden. Deze is voor alle betreffende categorieën 1 hectare.

Via GIS-techniek is een buffer van 2000 meter rond openbaar recreatief bruikbaar groen gemaakt. Deze 2000 meter is een hemelsbrede benadering van 10 minuten fietsafstand: 15 km/u geeft 2500 meter in 10 minuten, waarbij in de praktijk niet hemelsbreed kan worden gefietst, maar paden en wegen gevolgd moeten worden. In alle gebieden buiten deze buffer wonen dan mensen die volgens de streefwaarde GEEN groen op 10 minuten fietsafstand tot hun beschikking hebben. Voor het achterhalen van dit aantal mensen is het Woning- en Populatiebestand 2006 van het MNP (thans PBL) gehanteerd. Dit is een adressenbestand van Nederland met van elk adres de X- en Y-coördinaat en het gemiddeld aantal inwoners. De werkwijze wordt geïllustreerd in bijgaande kaartbeeld (Figuur 4.1) voor 10 minuten wandelen.

Opmerking bij het resultaat:

Zoals al gezegd kan iedere Nederlander volgens deze berekeningswijze binnen 10 minuten fietsafstand recreëren in het groen. Het resultaat zegt echter niets over de recreatieve druk op het groen. Elke snipper groen (met een oppervlakte van minstens 1 hectare) is opgenomen in deze berekening. Het aantal mensen dat rond deze snipper woont, kan zeer groot zijn. En als voor veel van deze mensen de betreffende snipper het enige groen binnen de gehanteerde normafstand is, dan zou de recreatieve druk op dit groen wel eens extreem groot kunnen zijn.⁵

Bij de streefwaarde is niet om een uitsplitsing naar type gemeente gevraagd. Ter wille van de vergelijkbaarheid met de eerdere effectindicatoren voor recreatie worden de resultaten voor de negen gemeenten in de Randstad, voor de 22 resterende G31-gemeenten en voor de G31-gemeenten als totaal en overig Nederland tevens in deze notitie gepresenteerd. Tussen de gemeenten kunnen grote verschillen bestaan. Dit wordt echter niet in deze notitie gerapporteerd.

Een verdere uitsplitsing naar Randstad, G22, en G31 leveren de volgende resultaten:

Iedere Randstedeling kan in 2007 op 10 minuten fietsafstand recreëren in het groen

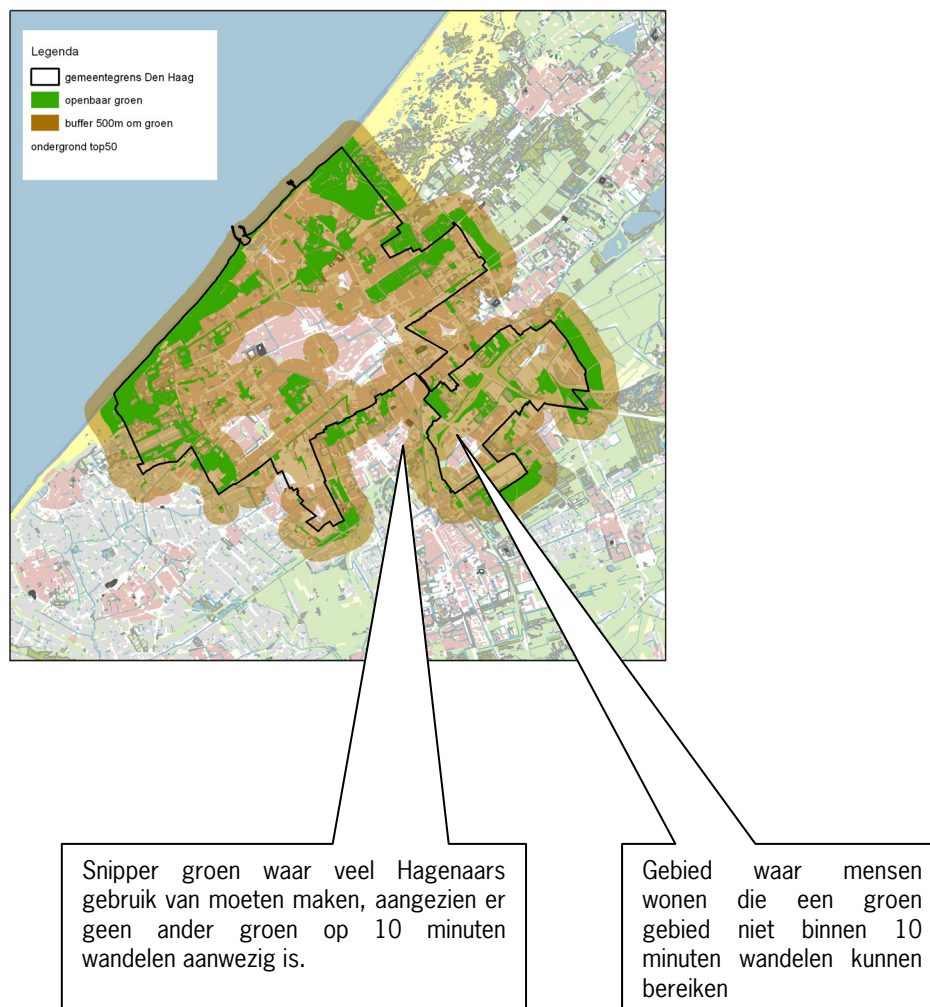
Iedere G31-inwoner kan in 2007 op 10 minuten fietsafstand recreëren in het groen

⁵ Het model AVANAR geeft meer inzicht in de *per inwoner beschikbare* groene recreatiemogelijkheden (en een eventueel tekort hieraan), omdat het aanbod (dus het aantal ha groen), via de recreatieve opvangcapaciteit van het groen, gerelateerd wordt aan de omvang van de lokale vraag.

Bij de streefwaarde is ook niet om een uitsplitsing naar type gebied gevraagd. Toch levert dit wel interessante gegevens op. In plaats van over "groen" te spreken, is dit "groen" gesplitst in:

- Agrarisch groen en
- Natuurlijk groen (bos, park, droge en natte natuur en recreatiegebied).

Bos, park, droge en natte natuur en recreatiegebied zijn hierbij als één categorie samengevoegd onder de noemer natuurlijk groen.

Figuur 4.1 Voorbeeld van bereikbaarheid van groen bij 10 minuten wandelen in Den Haag

Resultaat Nulmeting fietsen type groen 2007:

In 2007 kan 4% van alle Nederlanders NIET op 10 minuten fietsafstand het agrarisch groen bereiken. Dit zijn ruim 600.000 Nederlanders.

In 2007 kan 0,3% van alle Nederlanders NIET op 10 minuten fietsafstand natuurlijk groen bereiken. Dit zijn ruim 45.000 Nederlanders.

Uit tabel 4.11 blijkt dat van alle Nederlanders die niet binnen 10 minuten fietsen het agrarisch groen kunnen bereiken, 95% in de Randstad woont. Voor alle G31-gemeenten is dit 98%. Opvallend is dat de Randstadgemeenten het in verhouding tot de andere groepen gemeenten het relatief beter doen met betrekking tot natuurlijk groen (dat ook stadsparken en plantsoenen vanaf 1 hectare omvat). Iedere Randstedeling kan binnen 10 minuten fietsen natuurlijk groen bereiken, terwijl 0,1% van de bevolking van de G22 dit niet kan. Overigens betreft dit maar 4 steden (voornamelijk inwoners uit Leeuwarden, maar ook een paar uit Lelystad, Zwolle en Groningen).

Tabel 4.11 Aantal inwoners dat **niet** binnen 10 minuten fietsen kan recreëren in agrarisch of natuurlijk groen per groep van gemeenten

Groep gemeenten	Totale aantal inwoners	Zonder agrarisch groen binnen fietsbereik			Zonder natuurlijk groen binnen fietsbereik		
		Aantal	% van eigen inwon.	% van inwon. zonder	Aantal	% van eigen inwon.	% van inwon. zonder
Randstad 9	2.586.010	583.605	22,6	95	0	0	0
G22	2.585.242	17.942	0,7	3	1.483	0,1	3
G31	5.171.252	601.547	11,6	98	1.483	0,0	3
Nederland	16.392.301	615.137	3,8		45.797	0,3	

Uit tabel 4.11 blijkt dat bijna 23% van alle Randstedelingen niet binnen 10 minuten fietsen het agrarisch groen kan bereiken. Voor de G22 is dit beduidend lager, namelijk nog geen 1%. Voor de G31 als totaal is dit bijna 12%.

De categorie "Natuurlijk groen" kan nog opgesplitst worden in parken, bossen, droge natuur, natte natuur en recreatiegebied. Tabel 4.12 laat zien wat dan de resultaten zijn. Hierbij moet bedacht worden dat alleen als *geen* van de subcategorieën "Natuurlijk groen" binnen het 10 minuten fietsbereik ligt, men voor de categorie "Natuurlijk groen" als geheel negatief scoort.

Tabel 4.12 Verdeling (%) van de eigen inwoners per groep van gemeenten die niet binnen 10 minuten fietsen een type natuurlijk groen kunnen bereiken

Groep gemeenten	Bos	Park	Droge natuur	Natte natuur	Recreatiegebied
Randstad 9	17,7	0,1	92,1	74,4	34,8
G22	4,0	1,6	77,5	73,7	50,6
G31	10,8	0,9	84,8	74,1	42,7
Nederland	7	8	65	57	49

Bijna 18% van de Randstedelingen kan niet binnen 10 minuten fietsen een bos bereiken. De bereikbaarheid van parken is redelijk goed voor de Randstedeling. Slechts 0,1% kan niet binnen 10 minuten fietsen een park bereiken. De Randstad doet het hier beter dan Nederland en de overige G22. Bijna 35% van de Randstedelingen kan niet binnen 10 minuten fietsen een recreatiegebied bereiken. Voor Nederland als geheel is de situatie minder goed, namelijk 49%.

4% van de inwoners van de overige G22 kan niet binnen 10 minuten fietsen een bos bereiken. De bereikbaarheid van parken is in de G22 beter, maar in verhouding tot de Randstad minder. Bijna 2% kan niet binnen 10 minuten fietsen een park bereiken. De bereikbaarheid van een recreatiegebied per fiets is voor de G22 minder dan voor de Randstad en zelfs minder in verhouding tot geheel Nederland. Bijna 51% van de G22-inwoners kan niet binnen 10 minuten fietsen een recreatiegebied bereiken.

Wandelbereikbaarheid recreatief groen

Beleidsmatig is het tevens interessant om te achterhalen hoeveel mensen **niet** binnen een buffer van 500 meter rond openbaar recreatief bruikbaar groen woonachtig zijn. Deze 500 meter is een hemelsbrede benadering van 10 minuten loopafstand: 4 km/u geeft 667 meter in 10 minuten, waarbij in de praktijk niet hemelsbreed gewandeld kan worden, maar paden en wegen gevolgd moeten worden. Openbaar en recreatief bruikbaar groen is op dezelfde wijze gedefinieerd als bij de fietsafstand.

Resultaat Nulmeting wandelen 2007:

In 2007 kan 4% van alle Nederlanders NIET op 10 minuten wandelafstand recreëren in het groen. Dit zijn bijna 700.000 Nederlanders.

Van deze 700.000 Nederlanders woont 55% in de 9 Randstadgemeenten en 25% in de G22. Van deze 700.000 Nederlanders woont dus 80% in een G31-gemeente (Tabel 4.13).

*Tabel 4.13 Aantal (percentage) inwoners dat **niet** binnen 10 minuten wandelen kan recreëren in het groen per groep van gemeenten.*

Groep gemeenten	Inwoners (N)		Percentage	
	Totaal	Zonder groen	Van eigen inwoners	Van Nederlanders zonder groen
Randstad 9	2.586.010	386.689	15	55
G22	2.585.242	171.335	7	25
G31	5.171.252	558.024	11	80
Nederland	16.392.301	699.208	4	

Uit tabel 4.13 blijkt verder dat 15% van de inwoners uit de Randstadgemeenten niet binnen 10 minuten wandelen "groen" kan bereiken. Voor alle G31-gemeenten is dit 11%.

Literatuur nulmeting Recreatie

ABF Research (2006). Onderzoeksdocumentatie WoON-module Sociaal-Fysiek. r2006-0068BB Delft: ABF Research.

Crommentuijn, L.E.M., Farjon, J.M.J., Dekker, C. den, Wulp, N. van der (2007). Belevingswaardenmonitor Nota Ruimte 2006; nulmeting landschap en groen in en om de stad. MNP publicatienr. 500073001. Bilthoven: Milieu- en Natuurplanbureau.

Goossen, C.M. & S. de Vries, 2005. Beschrijving recreatie-indicatoren. Monitoring en Evaluatie Agenda Vitaal Platteland. Werkdocument 5. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu. Wageningen. Alterra, Wageningen

Stichting Continu Vrijtijds onderzoek, 2008. CVTO 2006/2007. Leidschendam.

5 Landschap

5.1 Factsheet

ALGEMENE BELEIDSDOELSTELLING	Behoud en versterking van het landschap door: <ul style="list-style-type: none"> • Behoud en versterking van de identiteit, diversiteit en belevingswaarde, cultuurhistorisch en ecologische waarden • Ontwikkeling van (inter)nationaal unieke kenmerkende landschappen • Versterking van de ruimtelijke kwaliteit
STREEFWAARDE	In 2020 wordt het Nederlandse landschap gewaardeerd met gemiddeld een 8. De nationale landschappen zijn in deze waardering meegenomen en zullen ook in 2020 significant hoger gewaardeerd worden dan de rest van Nederland
EFFECTINDICATOR(EN)	Beleving Kwaliteit Landschap

Uitwerking effectindicator:

METHODE	<i>Beschrijving (in vorm formule + toelichting) van methode voor bepalen/berekenen van indicator op basis van meetvariabelen die worden gebruikt:</i> De waardering van de kwaliteit van het landschap is gemeten in twee enquêtes. In de enquête die representatief is voor de variatie in landschapstypen binnen Nederland zijn voor 300 gebieden steeds 15 omwonenden die het gebied kennen ondervraagd volgens de SPEL methode. De waardering van de aantrekkelijkheid van het landschap en achterliggende kwaliteiten zoals natuurlijkheid, samenhang en historische identiteit zijn gewaardeerd op een schaal van 1 tot 10. De tweede enquête onder 1800 Nederlanders die representatief is naar leeftijd en herkomst, maakt het mogelijk om verschillen in waardering tussen groepen Nederlanders te bepalen. De tweede enquête is gebruikt om de gemiddelden per verschillende ruimtelijke eenheden te corrigeren voor leeftijd.
MEET-VARIABLE(N)	<i>Beschrijving van de afzonderlijke meetvariabele(n) waaruit de indicator is opgebouwd</i> De gemiddelde waardering van de aantrekkelijkheid van het Nederlandse landschap op een schaal van 1 t/m 10
EENHEID	(rapport)cijfer, schaal van 1 t/m 10
STREEFWAARDE	<i>Beschrijving van streefwaarde zoals beschreven in relevante beleidsdocumenten (niet altijd beschikbaar)</i> In 2020 wordt het Nederlandse landschap gewaardeerd met gemiddeld een 8. De nationale landschappen zijn in deze waardering meegenomen en zullen ook in 2020 significant hoger gewaardeerd worden dan de rest van Nederland
RUIMTELIJKE SCHAAL	<i>Beschrijving van de laagste ruimtelijk schaal waarop indicator kan worden gepresenteerd + aangeven welke mogelijkheden er zijn tot aggregatie van de indicator naar hogere schaalniveaus.</i> Heel Nederland, Nationale landschappen versus overig Nederland, Landschapstypen
OPERATIONALITEIT	<i>In hoeverre is de methode beschikbaar of al eerder toegepast:</i> In 2006 is een nulmeting uitgevoerd in kader Belevingswaardenmonitor Nota Ruimte en gerapporteerd in Crommentuijn et al 2007

KWALITEIT	<p><i>Beschrijven van algemene kwaliteit (borging van proces van dataverzameling en bewerking) en specifieke kwaliteit (nauwkeurigheid, betrouwbaarheid en gevoeligheid)</i></p> <p>De enquêteopzet volgens een veel gebruikte methode (SPEL, het gebruik van twee steekproeven (representatief voor gebieds- resp. persoonskenmerken) en de inzet van een gerenomeerd enquêtebureau die verschillende interview technieken gebruikt om tot voldoende representatieve respons te komen, bieden garantie voor een goede representativiteit en garantie voor herhaalbaarheid</p>
KOSTEN (€) / METING / RAPPORTAGE	<p><i>Uitgegaan wordt van een nulmeting, een mid-term meting en een eindmeting. Als de kosten voor 1 van de metingen afwijkt van de andere graag aangeven. In een aantal gevallen is er een onderscheid in kosten voor (het in stand houden van de) meting, kosten in relatie tot de bewerking van de gegevens en kosten gerelateerd aan de rapportage van de gegeven, graag dit onderscheid aan houden/</i></p> <p>De enquêtes voor de nulmeting voor landschap hebben in totaal 120.000 euro gekost. De gegevensverwerking en rapportage zijn uitgevoerd door het MNP (thans PBL). De verwachting is dat voor herhalingsmeting beperkt kan worden tot een representatieve enquête voor gebieden met een korte vragenlijst. Correctie op persoonskenmerken is mogelijk op basis van inzichten uit nulmeting. Dit betekent dat de enquête in te passen zou moeten zijn in de WoON enquête van VROM. De kosten van een dergelijke enquête worden geraamd op 80.000 euro per herhalingsmeting</p>
MEET-FREQUENTIE	<p><i>Beschrijving van de herhalingsfrequentie van de meting van de indicator (gebaseerd op periodiciteit van gegevensinwinning).</i></p> <p>De WoON enquête wordt driejaarlijks herhaald: 2006-2009-2012 etc.</p>
DATA-BRON EN BRONHOUDER	<p><i>Aangeven wie de bronhouder en leverancier is van de benodigde meetvariabelen voor berekening van de indicator.</i></p> <p>PBL en VROM (WoON)</p>
REFERENTIES	<p><i>Verwijzing naar literatuur, websites e.d. waar een voorbeeld en/ of achtergrondinformatie van indicator te vinden is.</i></p> <p>Crommentuijn et al. 2007 Belevingswaardenmonitor Nota Ruimte 2006: nulmeting landschap en groen in en om de stad. Milieu- en Natuurplanbureau. http://www.mnp.nl/bibliotheek/rapporten/500073001.pdf</p>
CONTACT DESKUNDIGEN (VERANTWOORDELIJK VOOR METING)	Hans.Farjon@pbl.nl
CONTACT LNV	Directie Platteland, Dhr Kees Verbogt
OPMERKINGEN	<i>Voordelen/ beperking van de meetmethode</i>

5.2 Nulmeting

Indicator Kwaliteit Landschap

Voorspelde aantrekkelijkheid op basis van BelevingsGIS-BWM

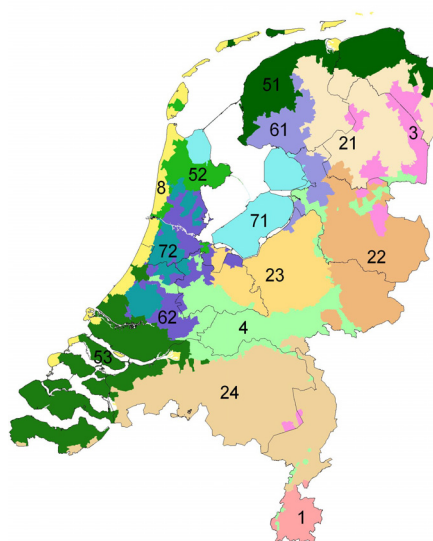
1. Per nationaal landschap

1. Groene Hart	7.26
2. Middag-Humsterland	7.23
3. Noordelijke Wouden	7.27
4. Hoeksche Waard	6.99
5. Zuidwest-Friesland	7.26
6. Drentsche Aa	7.61
7. IJsseldelta	7.08
8. Noordoost-Twente	7.58
9. Graafschap	7.58
10. Winterswijk	7.47
11. Gelderse Poort	7.31
12. Veluwe	7.80
13. Rivierengebied	7.38
14. Laag Holland	7.20
15. Zuidwest-Zeeland	7.15
16. Het Groene Woud	7.43
17. Zuid Limburg	7.58
18. Arkenheem-Eemland	7.04
19. Nieuwe Hollandse Waterlinie	7.36
20. Stelling van Amsterdam	6.98
Nationale landschappen (gemiddeld)	7.39
Heel Nederland	7.30

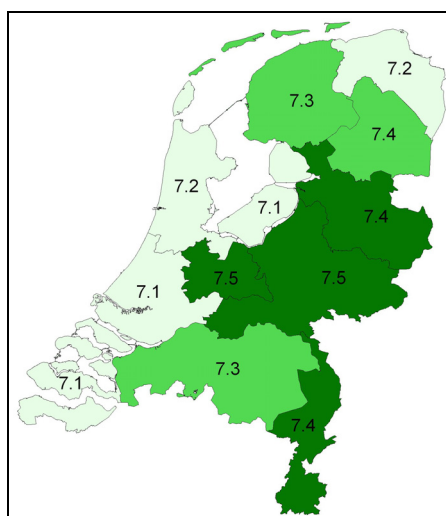
2. Per landschapstype

1	Heuvelland	7.45
21	Noordelijk zandgebied	7.38
22	Oostelijk zandgebied	7.43
23	Zandgebied midden NL	7.63
24	Zuidelijk zandgebied	7.39
3	Hoogveenontginningsgebied	7.14
4	Rivierengebied	7.30
51	Noordelijk zeekleigebied	7.15
52	Zeekleigebied noord holland	7.10
53	Zeekleigebied zuidwest Nederland	7.05
61	Laagveengebied noord Nederland	7.27
62	Laagveengebied west Nederland	7.24
71	Nieuwe droogmakerijen	7.05
72	Overige droogmakerijen	6.99
8	Kustzone	7.50

3. Per provincie

Groningen	7.15
Friesland	7.29
Drenthe	7.36
Overijssel	7.40
Flevoland	7.06
Gelderland	7.45
Utrecht	7.45
Noord-Holland	7.17
Zuid-Holland	7.13
Zeeland	7.1
Noord-Brabant	7.34
Limburg	7.41
Heel Nederland	7.30

Literatuur nulmeting landschap.

Wulp, van der N.Y., 2008. Belevingswaardenmonitor Nota Ruimte 2006, nulmeting Landschap naar Gebieden, WOt –rapport 75.

6 Sociaaleconomische Vitaliteit

Het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) ontwikkelt de Monitor Agenda Vitaal Platteland om verband te kunnen leggen tussen de uitvoering van het tweede Meerjarenprogramma Agenda Vitaal Platteland en de realisatie van de geformuleerde rijksdoelen. Naast verantwoording afleggen en het eventueel bijsturen van (deel)programma's is een belangrijk doel van de monitor het signaleren van ontwikkelingen.

Met betrekking tot het thema sociaaleconomische vitaliteit zijn er geen operationele doelen vastgesteld en geen prestatieafspraken met de provincies gemaakt. Zorgen met betrekking tot de sociaaleconomische vitaliteit van delen van het landelijk gebied in Nederland vormen echter een van de aanleidingen voor de Agenda Vitaal Platteland (2004). In dit onderdeel van de monitor wordt dan ook aandacht geschonken aan drie thema's die in discussies over de vitaliteit van het platteland steeds terugkomen, te weten voorzieningen, wonen en werken. Voor deze drie thema's wordt een beeld geschetst zowel van de verschillen tussen stad en platteland als van de regionale verschillen die er in Nederland tussen plattelandsgebieden bestaan. Naast feitelijke ontwikkelingen komt ook de tevredenheid van burgers aan bod.

6.1 Factsheet

ALGEMENE BELEIDSDOELSTELLING	Platteland waar het goed werken, wonen en leven is; met een gezonde economische en sociale basis en met een toegesneden voorzieningenniveau
STREEFWAARDE	Geen
EFFECTINDICATOR(EN)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Verzorgingsmaatstaf 2. Tevredenheid/ bereikbaarheid voorzieningen 3. Waardeontwikkeling koopwoningen 4. Vraag/aanbodverhouding huur- en koopwoningen 5. Tevredenheid wonen & woonomgeving 6. Ontwikkeling werkgelegenheid 7. Ontwikkelingen in de landbouw 8. Arbeidsparticipatie en uitkeringsontvangers

Uitwerking effectindicatoren:

METHODE	<p><i>Beschrijving (in vorm formule + toelichting) van methode voor bepalen/berekenen van indicator op basis van meetvariabelen die worden gebruikt:</i></p> <p>Voor het onderscheid stad-platteland wordt gebruik gemaakt van de omgevingsadressendichtheid van postcodegebieden (<1000 adressen/km² is platteland). Deze statistiek is door het CBS op verzoek geleverd. Voorts zijn 78 postcodegebieden waarvan meer dan 30% van het bodemgebruik door grootschalige werkfuncties (havens, industrie) wordt ingenomen bij 'stad' ingedeeld. Zie bijgaand bestand.</p> <p>1. Verzorgingsmaatstaf op basis van aanwezigheid van lokale en regionale basisvoorzieningen in eigen of ander postcodegebied rekening houdend met afstanden tussen bevolkingskernen per postcodegebied is op basis van PC6-coördinaten het geografisch zwaartepunt bepaald. Vervolgens zijn hemelsbreed de afstanden tussen deze zwaartepunten bepaald. De aanwezigheid van basisscholen en scholen met VWO (bron CFI; huisartsenpraktijken (bron: Dendrite)</p>
----------------	---

en winkels met dagelijks aanbod (bron: Locatus) en ziekenhuizen (Dendrite) is per viercijferig postcodegebied opgenomen in de ABF-Vastgoedmonitor. Ook postkantoren zijn hierin opgenomen, doch geen TNTPost in een winkel. Deze zijn in januari 2008 handmatig geïnventariseerd met behulp van de website van TNTPost. Op basis van de wel/niet aanwezigheid van een voorzieningen, het inwoneraantal per postcodegebied en de afstand tot het dichtstbijzijnde postcodegebied waar de desbetreffende voorziening wel aanwezig is, is per regio de gemiddelde afstand per inwoner tot een voorziening bepaald. Daarbij is aangenomen dat de afstand tot een voorziening voor de inwoners van een postcodegebied nul is als deze voorzieningen (ergens) in het postcodegebied aanwezig is.

2. Tevredenheidsmaatstaf voorzieningen op basis van WBO2002 en WoON2006; rapportcijfers toegekend aan antwoordcategorieën:

		niet tevreden, maar ook niet		
zeer tevreden	tevreden	ontevreden	ontevreden	zeer ontevreden
9	7	5	3	1

3. Waardeontwikkeling koopwoningen met behulp van de WOX: per postcodegebied (zie www.calcasa.nl/technologie/de_wox)

4. Vraag/aanbodverhouding huur- en koopwoningen op basis van WBO2002 en WoON2006: op basis van vraag naar verhuiscens binnen twee jaar; indien gewenst postcodegebied waar men heen wenst te verhuizen niet bekend is zijn de vragen naar het gewenste woonmilieu gebruikt om te bepalen of de verhuiscens richting stad of platteland is. Daarbij is aangenomen dat Centrum Dorps en Landelijk Wonen overeenkomst met het platteland zoals in de Monitor gedefinieerd.

5. Tevredenheidsmaatstaf woning en woonomgeving op basis van WBO2002 en WoON2006; rapportcijfers toegekend:

		niet tevreden, maar ook niet		
zeer tevreden	tevreden	ontevreden	ontevreden	zeer ontevreden
9	7	5	3	1

6. Ontwikkeling werkgelegenheid naar productie- en consumentgerichte sectoren op basis van het LISA. De volgende sectoren zijn productiegericht: landbouw en visserij, industrie, bouwnijverheid, groothandel, vervoer en communicatie, zakelijke dienstverlening. Consumptiegerichte sectoren zijn: overige consumentendiensten, horeca, sport en cultuur, openbaar bestuur en verenigingen, zorg en onderwijs.

7. Ontwikkelingen in de landbouw: op basis van het GIAB-bestand van Alterra.

8. Arbeidsparticipatie en uitkeringsontvangers op basis van de Kerncijfers Buurten en Wijken. Per wijk is hierin aangegeven welke de meest voorkomende postcode in een wijk is. Op basis hiervan is het onderscheid stad-platteland in dit onderdeel gemaakt.

MEET-VARIABLE(N)	<p><i>Beschrijving van de afzonderlijke meetvariabele(n)waaruit de indicator is opgebouwd</i></p> <p>1. Vestigingen van basisvoorzieningen (huisartsenpraktijken, ziekenhuizen, basisscholen, voortgezet onderwijs, TNTPost-vestigingen, winkels met dagelijks aanbod)</p> <p>2. Tevredenheidsvragen m.b.t. winkels, openbare parkeergelegenheid, openbaar vervoer, voorzieningen/speelgelegenheid voor kinderen/jongeren, basisscholen, kinderdagverblijven/peuterspeelzalen)</p> <p>3. Verkoopprijzen woningen</p> <p>4. Vragen met betrekking tot serieuze verhuishwensen uitgesplitst naar woonmilieu</p> <p>5. Tevredenheidsvragen m.b.t. (kenmerken van de) woning en woonomgeving</p> <p>6. Aantal werkzame personen</p> <p>7. Aantal bedrijfsvestigingen</p> <p>8. Aantal uitkeringsontvangers</p>
EENHEID	Divers (aantallen, prijzen, tevredenheidsschalen)
STREEFWAARDE	geen
RUIMTELIJKE SCHAAL	<p><i>Beschrijving van de laagste ruimtelijk schaal waarop indicator kan worden gepresenteerd + aangeven welke mogelijkheden er zijn tot aggregatie van de indicator naar hogere schaalniveaus.</i></p> <p>Het laagste schaalniveau betreft 4-cijferige postcodegebieden dan wel CSB-wijken. De gegevens worden geaggregeerd naar 23 regio's. De indeling naar COROP-regio's dient als basis. Een aantal COROP-regio's worden samengevoegd. Per regio wordt onderscheid gemaakt naar platteland en stad, op basis van de omgevingsadressendichtheid van postcodegebieden. Voorts worden gegevens gepresenteerd voor de tezamen genomen Nationale Landschappen c.q. Reconstructiegebieden.</p>
OPERATIONALITEIT	<p><i>In hoeverre is de methode beschikbaar of al eerder toegepast:</i></p> <p>Rekening houden met voorzieningen in aangrenzende postcodegebieden is nieuw.</p>
KWALITEIT	<p><i>Beschrijven van algemene kwaliteit (borging van proces van dataverzameling en bewerking) en specifieke kwaliteit (nauwkeurigheid, betrouwbaarheid en gevoeligheid)</i></p> <p>Gegevens met betrekking tot de aanwezigheid van voorzieningen en werkgelegenheid zijn grotendeels afkomstig uit de Vastgoedmonitor van ABF Research. Hiervoor wordt gebruikt gemaakt van diverse registraties van met name de Stichting LISA, Dendrite, Locatus, TPG Post, CBS, CFI en Alterra. Voorts wordt gebruik gemaakt van het WBO/WoON-onderzoek van het Ministerie van VROM, de wijk- en buurtcijfers van het CBS en transactiecijfers van woningen van het Kadaster. De registraties en onderzoeken bestaan allen reeds geruime tijd en zullen voor zover nu te voorzien valt gecontinueerd worden. De cijfers m.b.t. werkzame personen, uitkeringsontvangers worden door het CBS geconstrueerd op basis van diverse registraties (Sociaal Statistisch Bestand). Om voldoende betrouwbare en nauwkeurige resultaten te garanderen worden alleen uitspraken op het niveau van de regio's gedaan.</p>
KOSTEN (€) / METING / RAPPORTAGE	<p><i>Uitgegaan wordt van een nulmeting, een mid-term meting en een eindmeting. Als de kosten voor 1 van de metingen afwijkt van de andere graag aangeven. Kosten onderverdelen in kostenposten</i></p> <p>Voor zover nu te voorzien zullen de kosten voor de mid-term en eindmeting niet wezenlijk verschillen van de kosten voor de nulmeting.</p>

MEET-FREQUENTIE	<i>Beschrijving van de herhalingsfrequentie van de publicatie van de indicator (gebaseerd op periodiciteit van gegevensinwinning).</i> De gebruikte registraties worden elk jaar up-to-date gehouden. Het WoON-onderzoek vindt volgens planning om de drie jaar plaats.
DATA-BRON EN BRONHOUDER	<i>Aangeven wie de bronhouder en leverancier is van de benodigde meetvariabelen voor berekening van de indicator.</i> Zie onder kwaliteit
REFERENTIES	<i>Verwijzing naar literatuur, websites e.d. waar een voorbeeld en/ of achtergrondinformatie van indicator te vinden is.</i> www.abfresearch.nl www.alterra.nl
CONTACT DESKUNDIGEN (VERANTWOORDELIJK VOOR METING)	<i>Naam contactpersoon, organisatie</i> Léon Groenemeijer, ABF Research Verwersdijk 8, 2611 NH Delft
CONTACT LNV	Dhr. Nico Bosma, LNV Directie Platteland
OPMERKINGEN	<i>Voordelen/ beperking van de meetmethode</i>

6.2 Nulmeting

Inhoudsopgave
6.2.1 Samenvatting en aanbevelingen
6.2.2 Het platteland in 23 regio's
6.2.3 Voorzieningen op het platteland
6.2.3.1 Basisvoorzieningen onder bereik
6.2.3.2 Tevredenheid met voorzieningen
6.2.4 Wonen op het Platteland
6.2.4.1 Woningvoorraad
6.2.4.2 Spanning op de woningmark
6.2.4.3 Tevredenheid met woning en woonomgeving
6.2.5 Werken op het platteland
6.2.5.1 Ontwikkeling en structuur werkgelegenheid
6.2.5.2 Algemene ontwikkelingen in de landbouwsector
6.2.5.3 Verbreding binnen de landbouwsector
6.2.5.4 Arbeidsparticipatie
6.2.6 Nationale landschappen
6.2.6.1 Voorzieningen
6.2.6.2 Wonen
6.2.6.3 Werken
6.2.7 Onderzoeksverantwoording

6.2.1 Samenvatting en aanbevelingen

Afbakening platteland

In deze Monitor Sociaal-Economische Vitaliteit Platteland is het platteland conform de Agenda Vitaal Platteland afgebakend op basis van de omgevingsadressendichtheid, een door het CBS ontwikkelde dichtheidsmaat. Door deze maat op viercijferige postcodegebieden toe te passen ontstaat er een nauwkeurig afbakening van stad en platteland. Een aantal postcodegebieden met grootschalige werkfuncties zijn overigens ondanks een relatief lage dichtheid niet tot het platteland maar het stedelijk gebied gerekend. Om recht te doen aan de regionale

differentiatie die Nederland kenmerkt, zijn er 23 regio's onderscheiden. Elk van deze 23 regio's kent een stedelijk en een plattelandsdeel.

Bevolkingsontwikkeling

Naast regio's met een sterke groei van bevolking en arbeidsplaatsen kent Nederland regio's waar bevolking en/of de werkgelegenheid krimpt. Zuid-Limburg, Groningen Oost en Zeeuwsch-Vlaanderen, kennen zowel in de stad als op het platteland krimp van de bevolking. Voorts laten de stedelijke delen van een aantal regio's bevolkingsafname zien. Grote delen van het Nederlandse platteland kennen echter nog steeds een bevolkingstoename. Gemiddelde neemt de bevolking op het platteland tussen 2002 en 2006 met 2,0% toe, tegen 1,4% in de stad.

Grote tegenstellingen tussen stad en platteland qua bevolkingsgroei vinden we in de regio Friesland Zuid, waar de steden met 1,5% krimpen en het platteland met 2,6% groeit en ook de regio Haaglanden-Rijnmond, waar de bevolking in de steden met 0,5% en op het platteland met 7,7% is toegenomen.

Voorzieningen

Op het platteland van het zuidelijk deel van Friesland, Flevoland en het westelijk deel van Drenthe is de gemiddelde afstand die inwoners moeten afleggen om een lokale basisvoorziening⁶ te bereiken relatief groot. Bij de regionale basisvoorzieningen⁷ zijn de afstanden het grootst in Overig Groningen, Overig Zeeland en wederom het zuidelijk deel van Friesland. Uit analyse van de ontwikkelingen tussen 2002 en 2006 blijkt dat de afstand tot lokale basisvoorzieningen, in het bijzonder winkels met dagelijks aanbod, in grote delen van het land toeneemt.

Plattelandsbewoners zijn meer tevreden over een aantal voorzieningen⁸ in de buurt dan bewoners van stedelijke gebieden. Regionaal zijn er echter verschillen. In Groningen Oost, Noord-Holland Zuid en Hollands Midden zijn de plattelandsbewoners minder tevreden. De tegenstellingen tussen stad en platteland zijn op dit punt met name groot in Groningen Oost, waar de stedelingen veel positiever zijn dan de plattelandsbewoners, alsook in Zuid-Limburg waar andersom de tevredenheid in de stad veel lager is.

In de periode 2002-2006 is de tevredenheid over de voorzieningen toegenomen, bij de stadsbewoners iets meer dan bij de plattelandsbewoners. Minder tevreden werden de bewoners van het platteland in Zuidoost-Drenthe, Noord-Holland Zuid. Opvallend is de uiteenlopende ontwikkeling in Zuid-Limburg waar de stadsbewoners minder tevreden en de plattelandsbewoners aanzienlijk meer tevreden werden.

Wonen

De spanning op de woningmarkt is volgens het Woononderzoek Nederland in de periode 2002-2006 iets afgenomen. De daling van het relatief vraagoverschot was op het platteland iets groter dan in de stad. Desondanks is in 2006 het verschil tussen vraag en aanbod op het platteland (29%) nog steeds relatief groter dan in de stad (22%). In absolute aantallen is het vraagoverschot in de steden echter vele malen hoger dan op het platteland.

Vanwege het beperkte aantal respondenten met een verhuiscasus blijft de analyse op dit punt beperkt tot provincies. Met name in Friesland, Drenthe en Limburg is de spanning op de woningmarkt op het platteland relatief groter dan in de stad. In iets mindere mate geldt dat

⁶ Huisartspraktijk, basisschool, Postkantoor/TNTPost in een winkel, winkel met dagelijks aanbod, openbaar vervoer

⁷ ziekenhuizen en scholen met VWO

⁸ winkel dagelijks aanbod, basisschool, jeugdvoorzieningen, speelgelegenheid kinderen, kinderopvang

ook voor Zuid-Holland, Gelderland en Noord-Brabant. In Utrecht daarentegen is het andersom, hier is het relatief vraagoverschot in de stad beduidend groter dan op het platteland.

Met name de provincies Overijssel, Utrecht en Noord-Holland laten tussen 2002 en 2006 een daling van de spanning op de woningmarkt op het platteland zien. In Friesland en Zeeland is er daarentegen een relatief sterke toename van de spanning op het platteland in combinatie met een extreme afname van de spanning in de stad.

Wat betreft het koopsegment van de woningmarkt is de spanning op de woningmarkt ook te volgen middels de prijsontwikkeling. In plattelandsgebieden ligt de gemiddelde woningwaarde (WOX) met € 261.000 beduidend boven die van stedelijke gebieden (€ 222.000). Deze situatie, een hogere gemiddelde woningwaarde op het platteland, doet zich in alle regio's voor.

Vooraf in een aantal perifeer gelegen delen van het land is de gemiddelde woningwaarde laag. Dat geldt met name voor landelijk Zeeuwsch-Vlaanderen en landelijk Groningen Oost. In Noord-Holland Zuid, Utrecht, Brabant Oost en de Veluwe vinden we de plattelandsgebieden met een relatief hoge gemiddelde woningwaarde.

De waardeontwikkeling van woningen op het platteland wijkt met een stijging van 17% over nauwelijks af van die in stedelijke gebieden (18%). De gemiddelde woningwaarde is in de jaren 2002-2006 het sterkst gestegen in een aantal in de periferie van Nederland gelegen stedelijke gebieden (die in Zeeland, Overig Groningen en in iets mindere mate Noord-Friesland). Ook op het platteland rondom deze steden is de waardeverhoging relatief hoog. In de Randstad en een groot deel van oostelijk Nederland ligt de waardeverhoging van de koopwoningen de laatste jaren onder het nationale gemiddelde.

De tevredenheid met de woning is in landelijke gebieden hoger dan in stedelijke. In de periode 2002-2006 is deze tevredenheid in de stad een heel klein beetje gestegen. Kijken we naar de onderscheiden regio's dan blijkt dat in nagenoeg geheel Nederland de tevredenheid met de woning op het platteland groter is dan in de stedelijke gebieden. Er is slechts één uitzondering, namelijk Groningen Oost.

Ook qua woonomgeving zijn de bewoners van het platteland meer tevreden dan de stedelingen. Dit geldt voor alle regio's. In West- en Midden Nederland zijn de plattelandsbewoners iets minder tevreden dan in het Noorden en (Zuid-)Oosten. Tussen 2002 en 2006 zijn met name stedelingen iets positiever geworden over hun woonomgeving.

Werken

De ontwikkeling qua arbeidsplaatsen loopt tussen stad en platteland sterker uiteen dan bevolkingsontwikkeling. Terwijl de werkgelegenheid in stedelijk Nederland tussen 2002 en 2006 met 1,1% afneemt, laat het platteland een groei met liefst 3,3% zien. Ook de groei van het aantal bedrijfsvestigingen ligt op het platteland beduidend hoger.

Vooraf in de consumentgerichte sectoren zit groei. Noord-Overijssel, Noord-Holland Noord en Overig Zeeland zijn de enige plattelandregio's waar de producentgerichte werkgelegenheid sneller groeit dan de consumentgerichte.

De werkgelegenheid in de landbouw is tussen 2002 en 2006 met 17,5% sterk gedaald. Ook het aantal landbouwbedrijven is met 11% sterk afgenomen. De daling van de werkgelegenheid in de landbouw heeft zich qua plattelandsgebieden met tussen de 20% en 25% het sterkst voorgedaan in Limburg Noord, Brabant Oost en Zuidoost-Drenthe

Bij 22% van de agrarische bedrijven is er sprake van verbreding van activiteiten. Het aantal bedrijven met verbreding is het hoogst in Overig Zeeland, Zuid-Limburg en Noord-Friesland. Met name in het Noorden is er nog sprake van een sterke groei van het aandeel verbrede bedrijven. In grote delen van het Westen en Zuiden van Nederland is echter sprake van een afname. Natuurbeheer is de meest voorkomende vorm van verbreding. In Flevoland, de Achterhoek, Groot Rivierenland en Zuid-Limburg is echter loonwerk de meest voorkomende vorm van verbreding, terwijl in grote delen van het Zuiden, de Randstad en het Noorden verkoop van landbouwproducten de meest voorkomende vorm is. De motivatie om tot verbreding over te gaan kan zowel uit overtuiging als uit economische noodzaak voortkomen.

De arbeidsparticipatie ligt op het platteland een paar procent hoger dan in de stad. Voor een deel komt dat doordat het aantal studerende en schoolgaande jongeren in de steden hoger is. In het gehele land komt dit patroon terug. Vergelijking van de plattelandsregio's leert dat in Groningen Oost de arbeidsparticipatie het laagst is. Andere regio's met een lage score zijn Zuidoost-Drenthe, Zuid-Limburg, Overig Groningen en Noord-Friesland. Ook qua het aandeel niet-actieven onderscheiden de drie eerstgenoemde regio's zich in negatieve zin.

Conclusies

In deze monitor zijn op basis van bestaande gegevensverzamelingen een groot aantal gegevens met betrekking tot ontwikkelingen op het platteland bij elkaar gebracht. Het algemene beeld dat naar voren komt is dat lokale en regionale basisvoorzieningen in een groot aantal plattelandregio's op grote(re) afstand beschikbaar zijn en dat de afgelopen jaren deze afstand met name bij de lokale basisvoorzieningen verder is toegenomen. De bevolking op het platteland is in aantal toegenomen en ook het aantal arbeidsplaatsen op het platteland heeft zich gunstig ontwikkeld. De spanning op de woningmarkt is daarentegen iets teruggelopen.

Er zijn echter grote regionale verschillen. In een aantal regio's is het aantal inwoners en/of het aantal arbeidsplaatsen de laatste jaren afgenomen. Ook qua tevredenheid zijn er grote regionale verschillen. In het algemeen zijn plattelandsbewoners echter redelijk tevreden over voorzieningen, woning en woonomgeving. Krimp van bevolking en arbeidsplaatsen op toenemende afstanden naar voorzieningen blijken niet per definitie samen te gaan met minder tevredenheid.

Met deze monitor zijn de regionale verschillen wat betreft voorzieningen, wonen en werken voor een belangrijk deel zichtbaar gemaakt. Regio's alsook steden en plattelandsregio's kunnen met elkaar vergeleken worden en ontwikkelingen kunnen door de tijd gevolgd worden. In het kader van het plattelandsbeleid en het Investeringsbudget Landelijk Gebied is de vraag gerezen of er streefwaarden voor de diverse indicatoren vast te stellen zijn. Het zal echter duidelijk zijn dat het omzetten van de in de *Agenda naar een Vitaal Platteland*, zeer algemeen, geformuleerde doelstellingen in streefwaarden geen eenvoudige zaak is, noch daargelaten de vraag of streefwaarden in een permanent veranderende wereld geen schijnhouvast bieden. Deze monitor heeft wel een signaleringsfunctie. De richting waarin ontwikkelingen zich voltrekken wordt inzichtelijk gemaakt, hetgeen voor bijvoorbeeld provinciebesturen aanleiding kan zijn om maatregelen te nemen of vervolgonderzoek te (laten) doen naar oorzaken van de gesignaleerde ontwikkelingen en mogelijke oplossingen.

Aanbevelingen

De nationale overheid streeft naar een vitaal platteland. Bij de uitwerking van deze monitor is op basis van bestaande gegevensbestanden een aantal onderwerpen geselecteerd die trachten inhoud aan het begrip sociaal-economische vitaliteit te geven. Het is aan te bevelen om op basis van reacties van medeoverheden, belangengroepen en burgers op deze monitor

te evalueren of deze invulling van het begrip voldoet, dan wel dat er aanpassingen in inhoud en gegevensverzameling nodig zijn.

De vitaliteit van het platteland wordt niet alleen door het heden bepaald. Tevredenheid en toekomstperspectief van plattelandsbewoners worden voor een belangrijk deel bepaald door ontwikkelingen die men verwacht. Hoe ontwikkelt de landbouw zich de komende jaren? Welke invloed hebben reeds bestaande en mogelijk nieuwe technologieën op de wijze waarop plattelandsbewoners hun leven organiseren? Hoe ontwikkelen bevolking en werkgelegenheid zich?

Een aantal van deze vragen zijn moeilijk of niet te beantwoorden. Voor een aantal andere vragen bestaat er meer inzicht in mogelijke toekomstige ontwikkelingen. Zo is het nu al duidelijk dat er grote problemen met basisscholen gaan ontstaan. Plattelandsbewoners hechten aan dit type voorziening enorm veel belang, maar het aantal kinderen in Nederland zal de komende twee decennia zeer waarschijnlijk sterk teruglopen. Gedetailleerde bevolkingprognose zoals de PRIMOS-prognose of uitwerkingen van de Welvaart en Leefomgevingsscenario's van de Planbureaus kunnen inzicht bieden in te verwachten of mogelijke ontwikkelingen. Een tweede aanbeveling is dan ook om in een tweede Monitor sociaal-economische vitaliteit platteland ook vooruit te blikken en op een aantal terreinen een toekomstverkenning op te nemen.

Een laatste aanbeveling heeft betrekking op de data. Voor een groot indicatoren is in deze monitor gebruik gemaakt van het Woononderzoek Nederland. Voor toekomstige metingen is het van belang dat er voldoende plattelandsrespondenten in de diverse regio's in het onderzoek worden meegenomen. Het Ministerie van VROM biedt daartoe de mogelijkheid van de zogeheten 'oversampling'. Het lijkt verstandig daar enige financiële middelen voor te reserveren.

6.2.2 Het platteland in 23 Regio's

Nulmeting

Deze nulmeting is zoveel mogelijk op actuele cijfers gebaseerd en brengt indien mogelijk de situatie voor het jaar 2006 in beeld en kijkt zo mogelijk terug naar het jaar 2002. Gezien de daarmee gemoeide kosten zijn er geen nieuwe data verzameld maar is gebruik gemaakt van bestaande gegevensbronnen. Daarbij is de voorkeur gegeven aan bronnen met langjarige reeksen waarvan er met het oog op vervolgmetingen uitzicht is op voortzetting van de gegevensverzameling in de komende zeven jaren, de looptijd van het Meerjarenprogramma.

Afbakening van het "platteland"

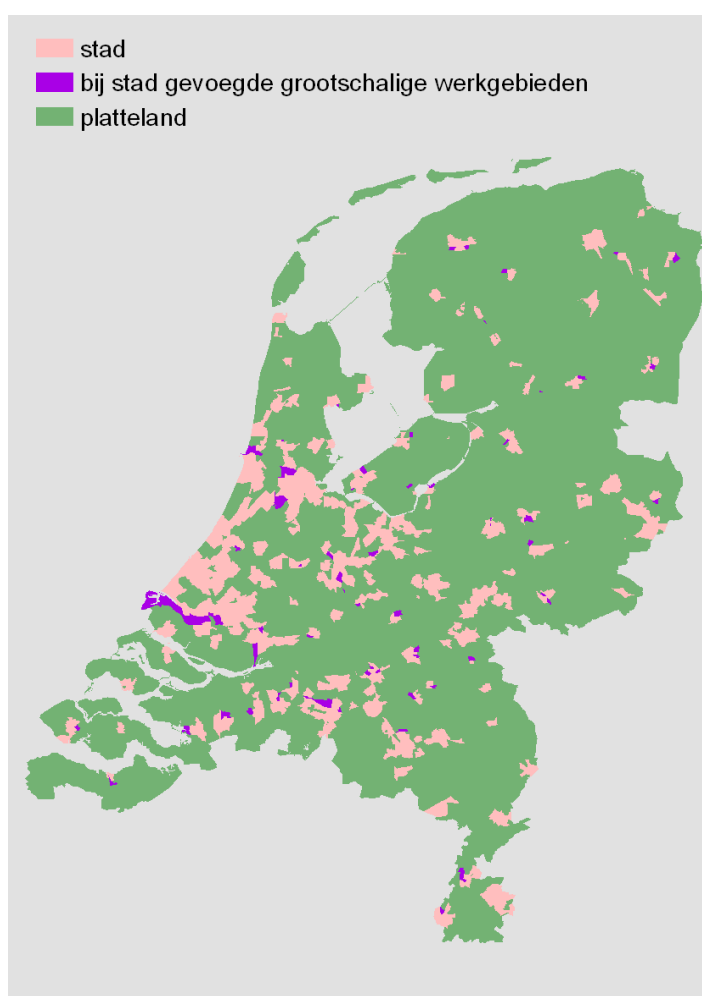
De afbakening van het platteland is natuurlijk een cruciale stap in het plattelandsbeleid en dus ook in de monitor. In de Agenda Vitaal Platteland wordt het platteland omschreven als het niet-verstedelijkte deel van Nederland, waarbinnen ook dorpen en kleinere steden liggen. Voor de operationalisering van deze definitie verwijst de Agenda naar de zogeheten omgevingsadressendichtheid, een door het CBS ontwikkelde dichtheidsmaat waarbij gebruik wordt gemaakt van zowel woon- als werkadressen⁹. Gebieden met een omgevingsadressendichtheid minder dan 1000 per km² worden in de Agenda Vitaal Platteland tot het platteland gerekend. In navolging van het Sociaal Cultureel Planbureau in de studie Thuis op het platteland¹⁰ wordt deze maat in deze monitor op zo laag mogelijk schaalniveau,

⁹ Een nieuwe maatstaf voor stedelijkheid: de omgevingsadressendichtheid" in de Maandstatistiek van de bevolking, jaargang 40, juli 1992, 14-27.

¹⁰ Steenbekkers, A., Simon, C., Veldheer (red.), Thuis op het platteland; de leefsituatie van platteland en stad vergeleken, SCP, Den Haag, 2006

te weten viercijferige postcodegebieden toegepast. Het is van belang om voor deze eenheid te kiezen, en niet voor het gemeentelijk niveau, omdat stedelijke gemeenten vaak uit aanzienlijke oppervlakten landelijk gebied bestaan. Apeldoorn en Ede zijn wat dit betreft bekende voorbeelden, maar zelfs Amsterdam kent met het landelijke Durgerdam en Ransdorp binnen de gemeentegrenzen een groot oppervlak landelijk gebied.

Bij toepassing van de omgevingsadressendichtheid per postcodegebied valt echter op dat een aantal gebieden met veel industriële of havenfuncties tot het landelijk gebied en niet, zoals eerder voor de hand ligt, tot het stedelijk gebied worden gerekend. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de Rotterdamse en Amsterdamse havengebieden, bij de luchthaven Schiphol, maar ook bij een aantal andere bedrijventerreinen. In overleg met opdrachtgever heeft er dan ook een beperkte aanpassing van de definitie plaats gevonden. Postcodegebieden waar het bodemgebruik, volgens het bestand Bodemgebruik 2003 (CBS), in belangrijke mate stedelijke werkfuncties betreft, worden in deze monitor tot het stedelijk gebied gerekend.

Figuur 6.1 Stad en platteland in Nederland op basis van omgevingsadressendichtheid postcodegebieden (2006). Bron: CBS / bewerking ABF Research

Als criterium is aangehouden dat postcodegebieden met een omgevingsadressendichtheid lager dan 1000 per km² waar meer dan 30% van het oppervlak uit stedelijke werkfuncties bestaat alsnog tot het stedelijk gebied worden gerekend. In totaal gaat het om 78 van de in totaal 4.023 postcodegebieden (Figuur 6.1). De bodemgebruikcategorïeën vliegveld,

detailhandel en horeca, openbare voorzieningen, sociaal-culturele voorzieningen en bedrijventerreinen zijn in de werkwijze van ABF Research tot de stedelijke werkfuncties gerekend. Voor de goede orde, de bodemgebruikcategorïe “woongebied” is niet meegerekend. Het gaat immers om de toevoeging van grootschalige werkgebieden aan het stedelijk gebied.

In totaal worden er op deze manier 2.602 postcodegebieden tot het platteland gerekend die in totaal 86,5% van het landoppervlak van Nederland beslaan. In totaal wonen er op 1 januari 2006 op het platteland 6.1 mln mensen, hetgeen overeenkomt met 37,5% van de totale bevolking. Daarnaast bevinden zich 2.2 mln arbeidsplaatsen op het platteland, zo'n 30% van het totaal.

Rekening houden met regionale verschillen

*Figuur 6.2 Afbakening stad/lichtere delen – platteland(donkere delen) in 23 regio's (2006)
bron: CBS / bewerking ABF Research*

Het platteland in Nederland is zeer divers. Landschap, afstand tot stedelijk gebieden, bevolking- en werkgelegenheidsdichtheid lopen sterk uiteen. Om in deze monitor met regionale verschillen rekening te houden is een indeling in 23 regio's gehanteerd. Negen provincies zijn in twee delen opgesplitst, een provincie (Gelderland) in drie delen, terwijl Utrecht en Flevoland

niet gesplitst zijn. De begrenzing van de gebieden is gebaseerd op de veelgebruikte COROP-indeling. Samenvoeging van een aantal van deze gebieden was echter noodzakelijk vanwege het beperkte aantal respondenten in een aantal COROP-gebieden in het voor deze monitor gebruikte Woononderzoek Nederland¹¹.

Zeeuwsch-Vlaanderen is de plattelandsregio bij uitstek. Van het landoppervlakte wordt in deze regio 99% tot het platteland worden gerekend en hierop is 84% van de bevolking woonachtig. In Groningen Oost en Zuidoost-Drenthe zijn deze cijfers nauwelijks lager. Het andere uiterste vormen de regio's in de Randstad. In Haaglanden-Rijnmond en Noord-Holland Zuid woont slechts 12% c.q. 14% van de bevolking op het platteland en wordt 57% c.q. 54% van het landoppervlak tot het platteland gerekend. Zuid-Limburg kent met 5,2 inwoners per hectare verreweg de hoogste bevolkingsdichtheid op het platteland (Figuur 6.2 en Tabel 6.1).

Tabel 6.1 Aandeel platteland in bevolking en landoppervlakte en bevolkingsdichtheid in 23 regio's (2006). Bron: ABF Vastgoedmonitor (bewerking ABF Research)

Regio	Aandeel platteland		Bevolkingsdichtheid	
	bevolking (%)	oppervlakte (%)	platteland inw/ha land	stad inw/ha land
Groningen Oost	80	95	1,6	7,9
Overig Groningen	47	94	1,5	26,7
Noord-Friesland	73	97	1,5	20,2
Friesland Zuid	67	96	1,3	16,7
Drenthe West	67	96	1,3	15,4
Zuidoost-Drenthe	79	98	1,5	16,9
Noord-Overijssel	60	95	1,5	21,8
Overijssel Zuid	43	88	2,0	19,4
Veluwe	52	90	2,0	16,5
Achterhoek	74	95	2,0	14,6
Groot Rivierenland	47	86	3,1	22,6
Utrecht	25	72	3,0	22,3
Flevoland	29	92	0,8	22,5
Noord-Holland Noord	45	90	2,2	25,2
Noord-Holland Zuid	14	54	3,9	28,9
Hollands Midden	22	70	2,9	23,5
Haaglanden-Rijnmond	12	57	3,2	29,8
Overig Zeeland	58	93	1,7	16,7
Zeeuwsch-Vlaanderen	84	99	1,3	18,3
Brabant West	39	81	2,4	15,9
Brabant Oost	47	86	2,6	18,8
Limburg Noord	68	92	2,5	14,3
Zuid-Limburg	40	73	5,2	21,2
Nederland	37	87	2,1	22,5

Regionale differentiatie: krimp en groei

De sterke regionale differentiatie komt ook tot uiting in de sterk uiteenlopende ontwikkeling van bevolking en werkgelegenheid. Zo kende Flevoland, zowel in de stad als op het platteland, in de periode 2002-2006 een sterke groei (Tabel 6.2 en Figuur 6.3) en is ook de groei van de bevolking op het platteland in de Randstad hoog.

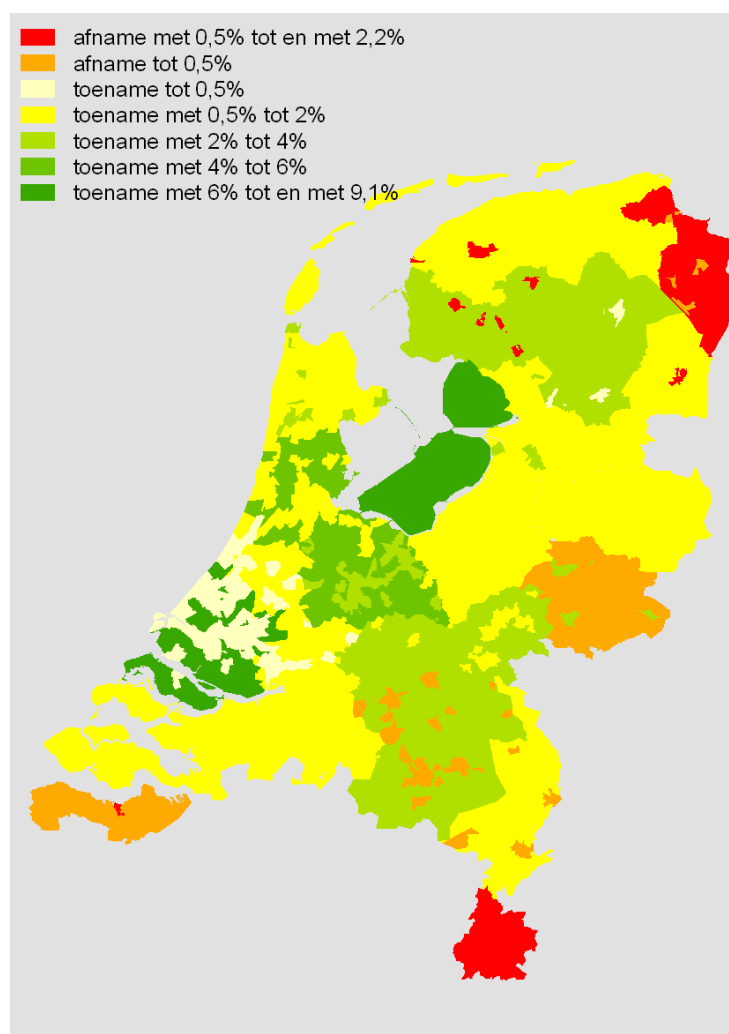
Aan het andere einde van het spectrum is er sprake van krimp van de bevolking. Dat geldt met name voor Zuid-Limburg, Groningen Oost en Zeeuwsch-Vlaanderen, waar zowel in de stad als op het platteland sprake is van krimp. Voorts laten de stedelijke delen van een aantal regio's

¹¹ zie paragraaf 6.2.7 - Onderzoeksverantwoording

bevolkingsafname zien. Grote delen van het Nederlandse platteland kennen echter nog steeds een bevolkingstoename. Gemiddelde neemt de bevolking op het platteland tussen 2002 en 2006 met 2,0% toe, tegen 1,1% in de stad.

Grote tegenstellingen tussen stad en platteland qua bevolkingsgroei vinden we in de regio Friesland Zuid, waar de steden met 1,5% krimpen en het platteland met 2,6% groeit, Haaglanden-Rijnmond, waar de steden met 0,5% groeien en het platteland met 7,7%

De ontwikkeling qua arbeidsplaatsen loopt nog sterker uiteen. Terwijl de werkgelegenheid in stedelijk Nederland in deze periode met 1,1% afneemt, laat het platteland een groei met liefst 3,3% zien. In hoofdstuk 4 komt de ontwikkeling van de werkgelegenheid meer uitgebreid aan de orde.

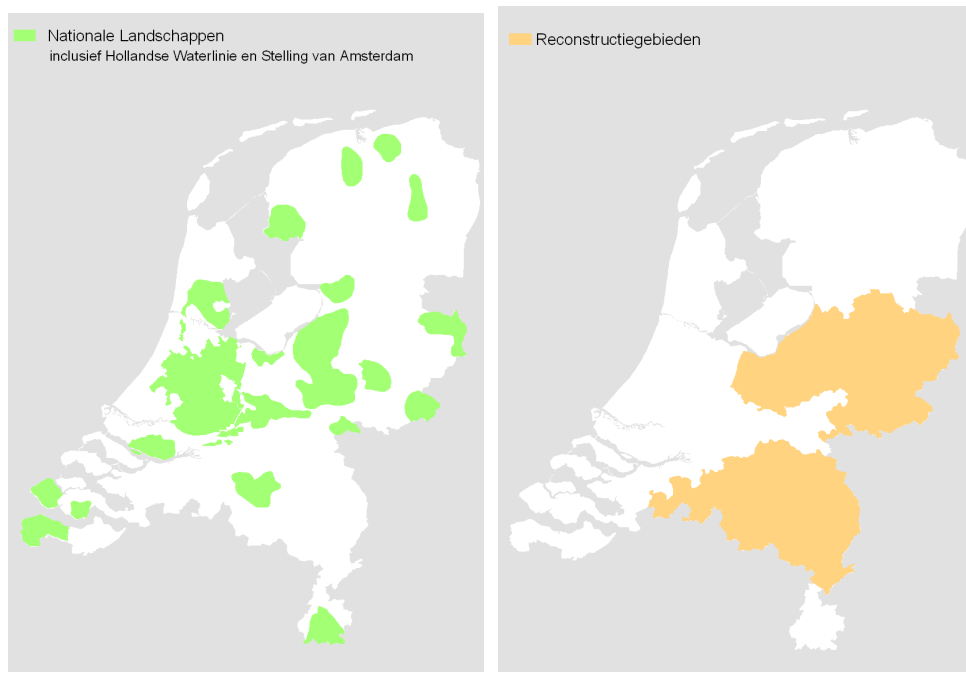
Figuur 6.3 Regionale bevolkingsontwikkeling (46 regio's, 2002-2006). Bron: ABF Vastgoedmonitor (bewerking ABF Research)

Tabel 6.2 Ontwikkeling bevolking en arbeidsplaatsen naar stad en platteland in 23 regio's (2002-2006). bron: ABF Vastgoedmonitor (bewerking ABF Research)

Regio	Bevolking		Arbeidsplaatsen totaal	
	Stand 2006 (abs.)	Toename 2002-2006 (%)	Stand 2006 (abs.)	Toename 2002-2006 (%)
Zuid-Limburg platteland	244.665	-2,2	83.854	-0,9
Zuid-Limburg stad	374.530	-2,2	178.087	-7,4
Friesland Zuid stad	101.465	-1,6	65.613	3,6
Noord-Friesland stad	89.250	-1,5	67.942	0,0
Zuidoost-Drenthe stad	35.920	-1,0	24.391	-1,0
Groningen Oost platteland	163.800	-0,9	39.783	0,2
Zeeuwsch-Vlaanderen stad	17.130	-0,6	14.172	0,9
Groningen Oost stad	41.660	-0,4	30.015	4,2
Zeeuwsch-Vlaanderen platteland	90.515	-0,3	33.291	-2,5
Achterhoek platteland	297.025	-0,2	111.327	0,7
Limburg Noord stad	162.700	-0,1	84.694	-3,5
Brabant Oost stad	721.075	-0,1	415.932	-0,4
Hollands Midden stad	855.465	0,1	345.115	-0,4
Drenthe West stad	102.570	0,3	60.253	-1,4
Haaglanden-Rijnmond stad	2.063.620	0,5	898.192	-2,8
Zuidoost-Drenthe platteland	135.060	0,7	39.803	1,3
Limburg Noord platteland	349.755	0,7	135.498	-0,2
Groot Rivierenland stad	493.655	0,8	254.137	-0,2
Overig Zeeland stad	118.435	0,9	65.805	-0,5
Overig Groningen platteland	173.790	1,0	54.182	5,6
Brabant West stad	638.650	1,0	326.007	-1,4
Hollands Midden platteland	247.210	1,1	79.746	-0,7
Overijssel Zuid platteland	328.775	1,3	118.022	1,9
Veluwe stad	310.560	1,3	161.361	0,2
Noord-Holland Noord platteland	267.565	1,4	94.720	9,0
Noord-Overijssel platteland	205.285	1,4	77.166	4,2
Noord-Holland Zuid stad	1.730.620	1,4	941.543	-0,4
Brabant West platteland	409.655	1,5	134.222	1,3
Overig Zeeland platteland	165.565	1,5	53.802	1,6
Noord-Friesland platteland	241.830	1,7	67.392	0,8
Veluwe platteland	334.520	1,7	142.730	4,1
Overijssel Zuid stad	439.635	1,8	206.740	-1,3
Overig Groningen stad	194.690	1,8	124.804	-7,6
Brabant Oost platteland	634.715	2,1	262.441	8,8
Drenthe West platteland	210.470	2,3	63.188	7,6
Groot Rivierenland platteland	433.560	2,4	162.830	2,6
Friesland Zuid platteland	209.595	2,5	60.548	2,8
Noord-Holland Noord stad	325.970	2,5	126.581	3,1
Utrecht stad	880.440	2,9	495.021	-2,5
Achterhoek stad	105.610	3,0	56.041	2,9
Noord-Overijssel stad	139.435	3,4	83.665	5,4
Noord-Holland Zuid platteland	280.825	4,2	128.385	2,1
Utrecht platteland	298.730	5,5	119.286	4,4
Haaglanden-Rijnmond platteland	291.595	7,7	106.217	3,3
Flevoland stad	264.195	8,2	111.828	12,4
Flevoland platteland	106.445	9,1	33.482	13,6
Nederland stad	10.207.280	1,1	5.137.939	-1,1
Nederland platteland	6.120.950	2,0	2.201.915	3,3
Nederland totaal	16.328.230	1,4	7.339.854	0,2

Nationale landschappen en reconstructiegebieden

In deze monitor wordt tevens aandacht geschonken aan de sociaal-economische vitaliteit in de nationale landschappen c.q. de reconstructiegebieden. Gezien het beperkte aantal respondenten in het Woononderzoek Nederland is het niet mogelijk uitspraken op het niveau van de afzonderlijke nationale landschappen te doen (Figuur 6.4).

Figuur 6.4 Ligging Nationale Landschappen en Reconstructiegebieden. bron: Nota Ruimte en Agenda voor een Vitaal Platteland

Het voorzieningenniveau op het platteland vormt het onderwerp van hoofdstuk twee. Naast de beschikbaarheid/bereikbaarheid van basisvoorzieningen wordt ingegaan op de tevredenheid ten aanzien van een aantal basisvoorzieningen. Het derde hoofdstuk gaat in op de ontwikkelingen op de woningmarkt en op de tevredenheid van de bewoners met woning en woonomgeving. De sociaal-economische ontwikkelingen tenslotte komen in hoofdstuk vier aan bod. In dit hoofdstuk wordt ook stilgestaan bij de agrarische sector en bij de verbreding van de bedrijfsactiviteiten binnen deze sector. In hoofdstuk 5 wordt ingezoomd op de Nationale Landschappen, in hoofdstuk 6 op de Reconstructiegebieden. In paragraaf 6.2.7 vindt u de onderzoeksverantwoording.

6.2.3 Voorzieningen op het platteland

6.2.3.1 Basisvoorzieningen onder bereik

In de Agenda voor een Vitaal Platteland worden een aantal typen voorzieningen cruciaal voor de leefbaarheid op het platteland genoemd. Het betreft huisartsen, ziekenhuizen, basisscholen en openbaar vervoer. Daarnaast wordt de bereikbaarheid van andere voorzieningen voor minder mobiele groepen onderkend als een mogelijk probleem. Het gaat dan met name om winkels met dagelijks aanbod, postkantoren, bankfilialen en scholen voor voortgezet onderwijs. Een ander type voorziening dat in de discussies rondom leefbaarheid een rol speelt zijn de dorpshuizen en verenigingsgebouwen (Figuur 6.5 en 6.6)

Beschikbaarheid gegevens

Met betrekking tot huisartsenpraktijken, ziekenhuizen, basisscholen, scholen voor voortgezet onderwijs en winkels met dagelijks aanbod zijn gedetailleerde gegevens bekend. Van deze voorzieningen is het aanbod per (viercijferig) postcodegebied geregistreerd. Deze registraties worden door ABF Research up-to-date gehouden ten behoeve van de ABF-Vastgoedmonitor. Daartoe zijn er met een groot aantal dataleveranciers contracten gesloten. Naar verwachting zijn deze gegevens ook vervolgmetingen beschikbaar. De gegevens met betrekking tot de locaties van de verkooppunten van TNT Post zijn in het najaar van 2008 geïnventariseerd op de website www.tntpost.nl. Deze monitor is in maart 2009 aangevuld met gedetailleerde gegevens van de REISinformatiegroep met betrekking tot de bediening per openbaar vervoer. Het betreft uitsluitend lijndiensten, het vraagafhankelijk openbaar vervoer is buiten beschouwing gebleven. Gegevens met betrekking tot de aanwezigheid en het gebruik van dorpshuizen, verenigingsgebouwen e.d. ontbreken helaas.

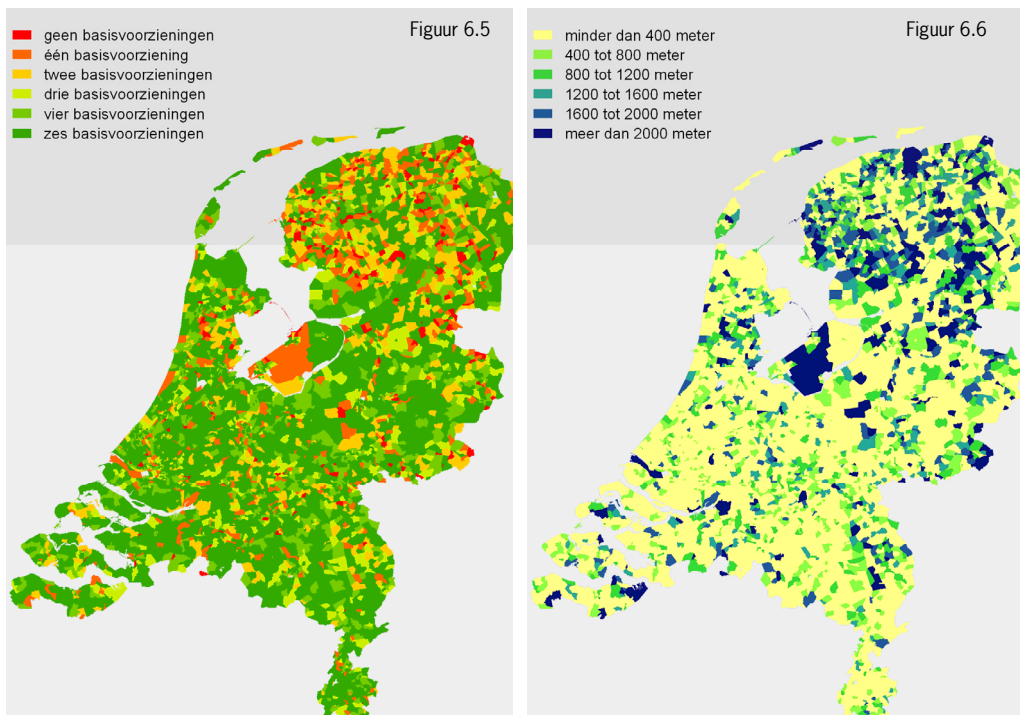
Verzorgingsmaatstaf op basis van afstanden

De beschikbaarheid van voorzieningen in een postcodegebied geeft een eerste indruk van de mate waarin voorzieningen aanwezig zijn. Voorzieningen kunnen echter ook in aangrenzende postcodegebieden aanwezig zijn, soms zelfs op relatief korte reisafstand. Rekening houdend met het zwaartepunt van de bevolking (het dorp of de kleine kern) in een postcodegebied en de afstanden naar de zwaartepunten van omliggende postcodegebieden kan daar rekening mee gehouden worden.

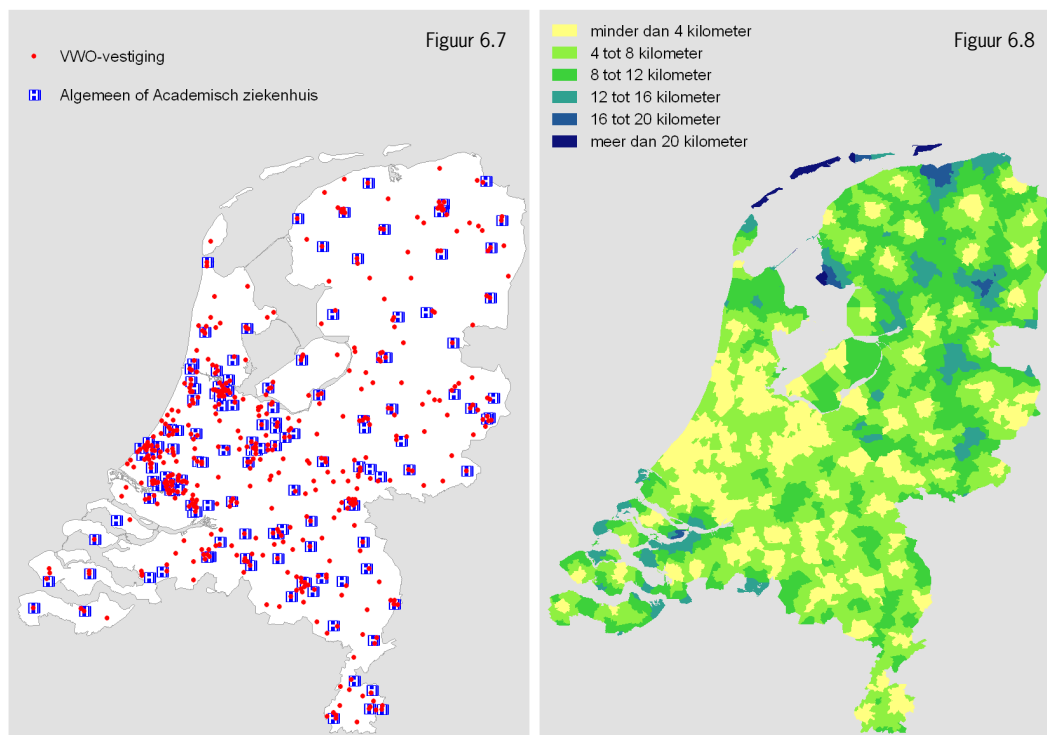
Op basis van deze gegevens is per regio een verzorgingsmaatstaf bepaald voor zowel het platteland als het stedelijk gebied.

Ervan uitgaande dat de afstand tot een voorziening voor een inwoner nihil is als deze voorziening in de woonpostcode van deze inwoner voorkomt, zijn twee verzorgingsmaatstaven bepaald. De eerste is bepaald op basis van vijf lokale basisvoorzieningen, te weten huisartsenpraktijk, postkantoor/TNT Post in een winkel, basisschool, winkel met dagelijks aanbod en bediening per openbaar vervoer. Per postcodegebied is per voorziening de afstand bepaald tot, hemelsbreed, het dichtstbijzijnde postcodegebied met een vestiging c.q. halte¹². Rekening houdend met het aantal inwoners per postcodegebied is op basis van deze afstanden per regio een gemiddelde afstand naar een basisvoorziening berekend. Daarnaast is er op een zelfde wijze een verzorgingsmaatstaf per regio berekend die inzicht geeft in de gemiddelde afstand per inwoner tot een ziekenhuis c.q. een vestiging van een school met Voorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs (VWO) (Figuur 6.7 en 6.8).

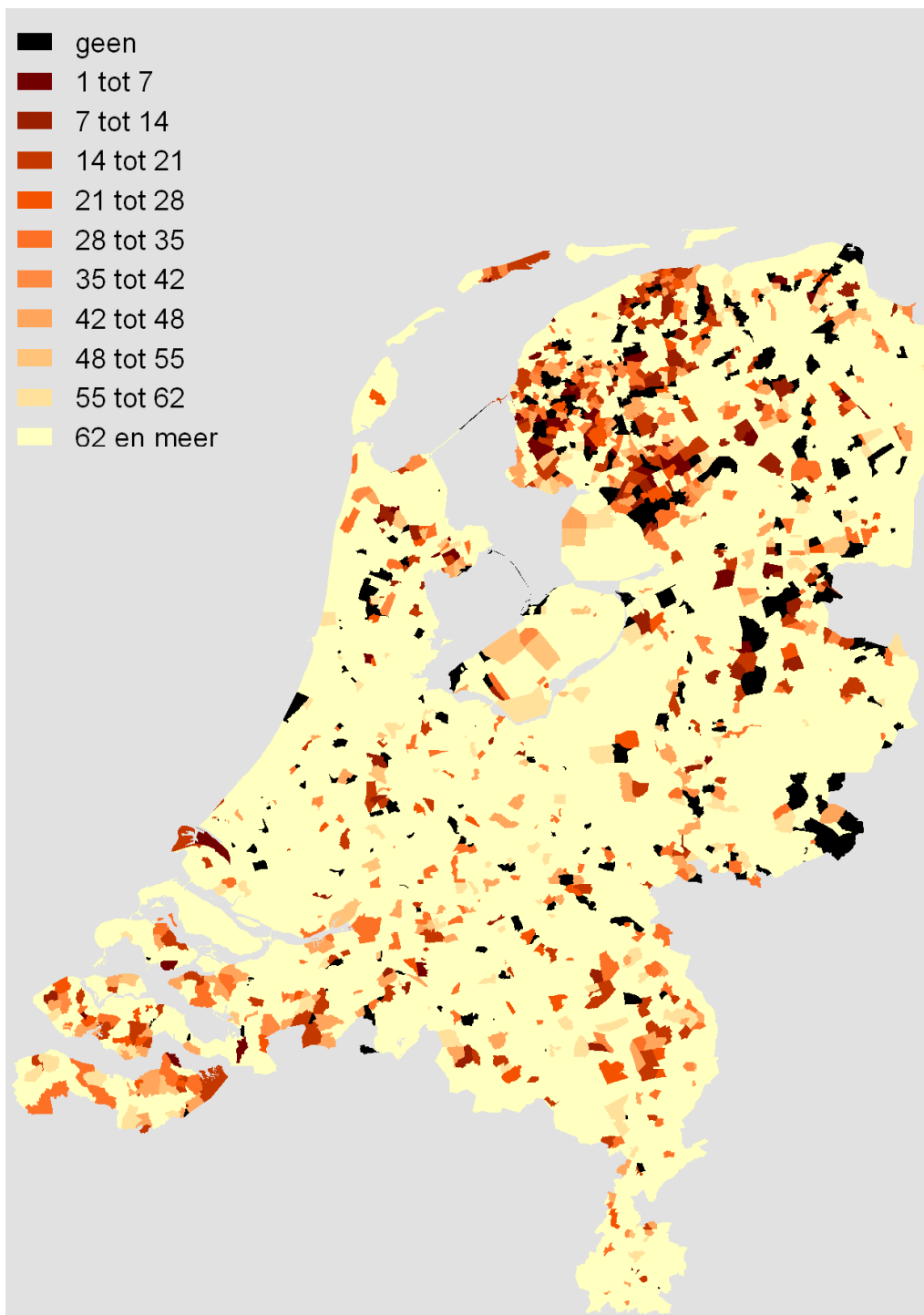
¹² De bediening door openbaar vervoer is bekend voor een dinsdag in februari 2009 in de periode tussen 09:00 uur en 16:00 uur. Indien er in deze periode in een postcodegebied geen enkele halte wordt bediend is dit gebied gecategoriseerd als “zonder openbaar vervoer” (Figuur 6.9).

Figuur 6.5 Aanwezigheid van vijf lokale basisvoorziening- en in een postcodegebied (2006)
 Figuur 6.6 Gemiddelde hemelsbrede afstand tot een lokale basisvoorziening (2006)
 bron: ABF-Vastgoedmonitor; www.tntpost.nl; REISinformatiegroep (bewerking ABF Research)

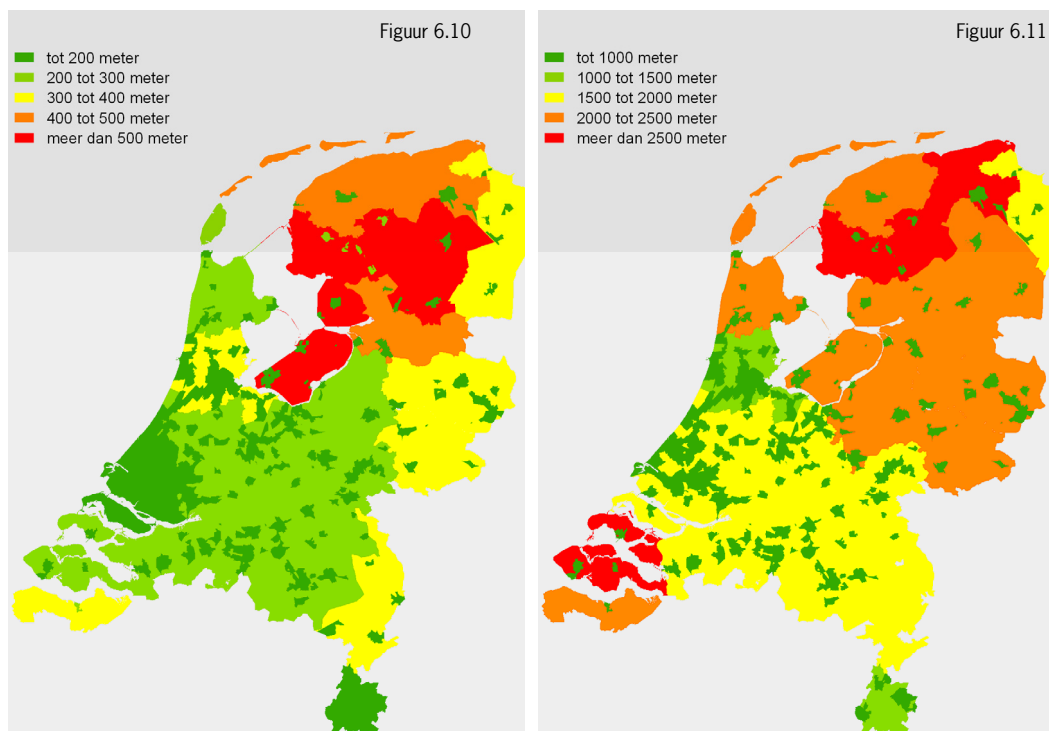
Figuur 6.7 Vestigingen VWO en algemene en academische ziekenhuizen (2006).Bron: ABF-Vastgoedmonitor
 Figuur 6.8 Gemiddelde hemelsbrede afstand tot VWO en ziekenhuis (2006). Bron: ABF-Vastgoedmonitor (bewerking ABF Research)

*Figuur 6.9 Aantal keren dat lijndiensten van het openbaar vervoer halteren in een postcodegebied op een dinsdag tussen 09:00 uur en 16:00 uur (2009)
bron: REISinformatiegroep*

Tabel 6.3 Aanwezigheid van en gemiddelde hemelsbrede afstand per inwoner tot basisvoorzieningen (2006). Bron: ABF Vastgoedmonitor, www.tntpost.nl, REISinformatiegroep (bewerking ABF Research)

regio	huisarts, basisschool, postvestiging, winkel dagelijks aanbod, openbaar vervoer				ziekenhuis en school voor VWO		alle zeven voorzieningen	
	gemiddeld aantal voorzieningen in eigen postcodegebied per inwoner		gemiddelde afstand per voorziening per inwoner		gemiddelde afstand per voorziening per inwoner		gemiddelde afstand per voorziening per inwoner	
	(abs.)	rang	(meter)	rang	(meter)	rang	(meter)	rang
Overig Groningen platteland	4,1	6	486	4	9.006	1	2.851	1
Friesland Zuid platteland	3,9	2	640	1	8.030	3	2.660	2
Overig Zeeland platteland	4,5	29	292	14	8.342	2	2.550	3
Noord-Friesland platteland	4,1	5	451	5	7.807	6	2.488	4
Noord-Overijssel platteland	4,2	10	431	6	7.809	5	2.478	6
Zuidoost-Drenthe platteland	4,3	11	389	7	7.898	4	2.479	5
Drenthe West platteland	4,1	7	568	3	7.429	9	2.447	7
Achterhoek platteland	4,4	17	349	9	7.605	8	2.372	8
Noord-Holland Noord platteland	4,5	22	287	15	7.682	7	2.359	9
Overijssel Zuid platteland	4,4	18	304	12	7.166	10	2.221	10
Flevoland platteland	3,7	1	630	2	6.403	13	2.190	11
Zeeuws-Vlaanderen platteland	4,5	21	365	8	6.837	11	2.162	12
Veluwe platteland	4,6	33	208	23	6.735	12	2.043	13
Limburg Noord platteland	4,5	23	302	13	6.254	15	1.959	14
Brabant West platteland	4,6	37	208	22	6.362	14	1.936	15
Groot Rivierenland platteland	4,4	15	275	16	6.155	16	1.916	16
Groningen Oost platteland	4,2	9	347	10	5.945	17	1.897	17
Haaglanden-Rijnmond platteland	4,6	35	159	27	5.749	18	1.734	18
Brabant Oost platteland	4,5	27	218	19	5.297	19	1.638	19
Hollands Midden platteland	4,5	30	211	20	5.016	20	1.554	20
Utrecht platteland	4,5	24	223	18	4.973	21	1.548	21
Zuid-Limburg platteland	4,7	45	135	29	4.878	22	1.471	22
Noord-Holland Zuid platteland	4,4	13	330	11	4.420	23	1.451	23
Noord-Overijssel stad	4,4	19	131	30	3.143	24	973	24
Noord-Holland Noord stad	4,6	31	112	37	3.052	25	936	25
Groot Rivierenland stad	4,5	26	117	34	2.782	26	862	26
Friesland Zuid stad	4,2	8	211	21	2.230	28	758	27
Flevoland stad	4,3	12	180	25	2.220	29	737	28
Veluwe stad	4,6	40	90	44	2.238	27	691	29
Brabant West stad	4,6	32	125	31	2.128	31	680	30
Hollands Midden stad	4,6	41	90	45	2.167	30	670	31
Brabant Oost stad	4,5	20	157	28	2.007	35	663	32
Zuid-Limburg stad	4,6	39	105	40	2.103	32	661	33
Utrecht stad	4,6	34	109	39	2.085	34	658	34
Overijssel Zuid stad	4,6	36	93	43	2.086	33	649	35
Overig Groningen stad	4,4	16	119	32	1.927	36	619	36
Overig Zeeland stad	4,5	28	118	33	1.855	37	597	37
Zuidoost-Drenthe stad	4,7	46	116	35	1.796	38	580	38
Haaglanden-Rijnmond stad	4,5	25	111	38	1.775	39	571	39
Noord-Holland Zuid stad	4,7	44	114	36	1.707	40	553	40
Zeeuws-Vlaanderen stad	4,1	4	269	17	1.247	45	510	41
Groningen Oost stad	4,4	14	169	26	1.410	43	500	42
Noord-Friesland stad	4,0	3	193	24	1.320	44	488	43
Achterhoek stad	4,6	38	96	42	1.459	42	472	44
Drenthe West stad	4,6	43	86	46	1.476	41	471	45
Limburg Noord stad	4,6	42	103	41	1.100	46	373	46
Nederland stad	4,5		93		2.006		640	
Nederland platteland	4,4		246		6.471		2.025	
Nederland gemiddeld	4,5		150		3.680		1.159	

Figuur 6.10 Gemiddelde hemelsbrede afstand per inwoner naar vijf basisvoorzieningen (46 regio's, 2006)

Figuur 6.11 Gemiddelde afstand per inwoner naar alle zeven voorzieningen (46 regio's, 2006)

bron: ABF Vastgoedmonitor, www.tntpost.nl, REISinformatiegroep (bewerking ABF Research)

Resultaten 2006

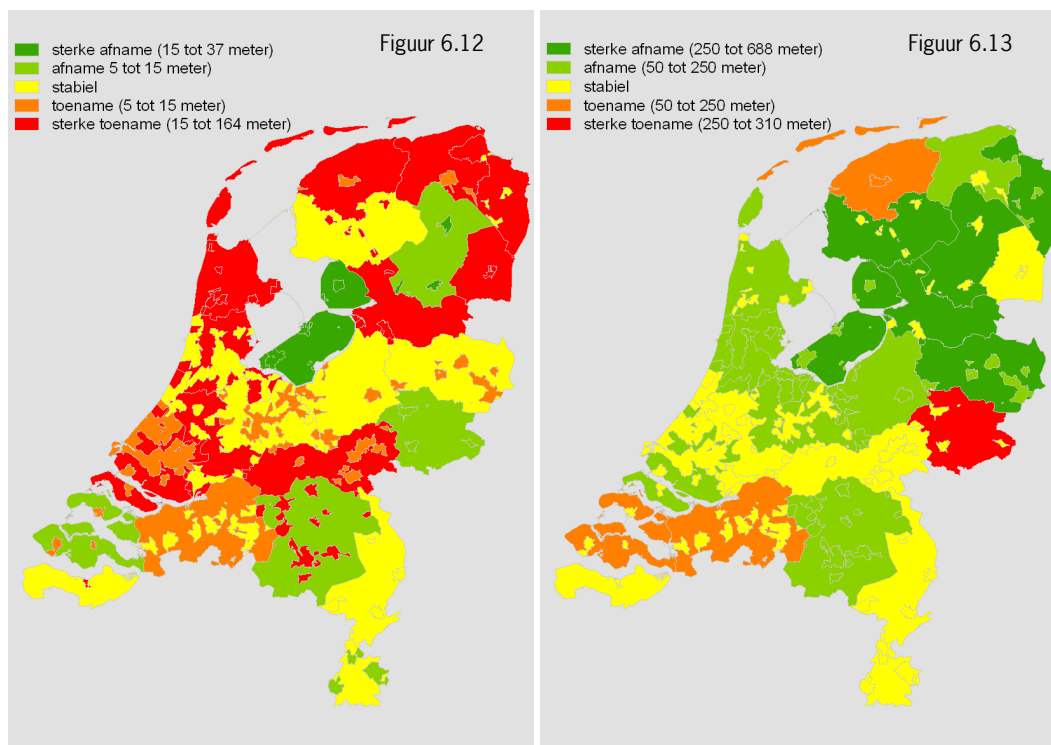
De gemiddelde afstand per inwoner tot de lokale basisvoorzieningen in de stad (93 meter) en platteland (246 meter) lopen niet geheel onverwacht sterk uiteen (Tabel 6.3, figuur 6.10 en 6.11). Voor deze monitor zijn de verschillen tussen de plattelandsgebieden onderling interessanter. De gemiddelde afstand per inwoner tot een lokale basisvoorziening is met meer dan 500 meter relatief hoog op het platteland van het zuidelijk deel van Friesland, Flevoland en het westelijk deel van Drenthe. Ook het platteland van Overig Groningen, Noord-Friesland en Noord-Overijssel scoort hoog, tussen de 400 en 500 meter.

Wordt ook rekening gehouden met de afstand tot de regionale voorzieningen, VWO en ziekenhuis, dan kennen Overig Groningen, Friesland Zuid en Overig Zeeland met meer dan 2,5 km de langste gemiddelde afstand per inwoner. Een groot aantal plattelandsgebieden in het Noorden, Overijssel, de Achterhoek en Noord-Holland volgen met iets kortere gemiddelde afstanden. In grote delen van de Randstad, Brabant Oost en Zuid-Limburg zijn de zeven onderzochte voorzieningen relatief goed bereikbaar. Opvallend is de redelijk positieve score van het platteland in Groningen Oost, zowel qua lokale als regionale basisvoorzieningen is de bereikbaarheid hier gemiddeld te noemen.

Ontwikkeling 2002-2006

Tevens is de ontwikkeling van de gemiddelde afstand tot vijf van de zeven voorzieningen tussen 2002 en 2006 in beeld gebracht (Figuur 6.12 en 6.13 en Tabel 6.4). Helaas ontbreken de gegevens met betrekking tot de vestigingen van TNTpost in een winkel voor het jaar 2002 en de bediening met openbaar vervoer, zodat de ontwikkeling uitsluitend voor de vijf overige voorzieningen geanalyseerd is.

De periode 2002-2006 lijkt kort, maar toch blijken zich in deze vier jaar grote veranderingen voltrokken te hebben. Wat betreft de basisvoorzieningen is het beeld niet gunstig. Grote delen van het platteland laten een toename van de gemiddelde afstand per inwoner zien. Met name het aantal winkels met dagelijks aanbod loopt terug, overigens zowel in de stad als op het platteland. In deze periode woedde in Nederland de zogeheten supermarktoorlog. Onder andere ten gevolge van deze concurrentieslag is het aantal winkels met dagelijks aanbod tussen 2002 en 2006 met 1,6% afgenomen. Met name op het platteland heeft dat gevolgen voor de gemiddelde afstand per inwoner.

Figuur 6.12 Ontwikkeling hemelsbrede afstand per inwoner naar drie basisvoorzieningen (46 regio's, 2006) bron: ABF Vastgoedmonitor (bewerking ABF Research)*

Figuur 6.13 Ontwikkeling hemelsbrede afstand per inwoner naar vestiging VWO/ziekenhuis (46 regio's, 2006) bron: ABF Vastgoedmonitor (bewerking ABF Research)

* exclusief vestigingen TNT Post

Wat betreft het VWO en de ziekenhuizen is het beeld gunstiger. Het aantal ziekenhuizen is weliswaar afgenomen, maar het aantal scholen met VWO is uitgebreid. In grote delen van het land leidt dit tot een afname van de gemiddelde afstand per inwoner tot de twee voorzieningen gezamenlijk. Regio's die een uitzondering vormen zijn het platteland van de Achterhoek, Overig Zeeland, Brabant West en Noord-Friesland. In deze laatste regio is ook het stedelijk deel er op achteruit gegaan.

Tabel 6.4 Ontwikkeling lokale en regionale basisvoorzieningen 2002-2006 (excl. vestigingen TNTpost en openbaar vervoer)

regio	huisarts, basisschool, winkel dagelijks aanbod		VWO/ziekenhuis	alle vijf voorzieningen
	toename gemiddeld aantal in eigen postcodegebied	toename gemiddelde afstand (meter)	toename gemiddelde afstand (meter)	toename gemiddelde afstand (meter)
Achterhoek platteland	-0,2	-8	310	119
Zeeuwsch-Vlaanderen stad	-0,5	165	2	100
Brabant West platteland	-0,2	5	200	83
Noord-Friesland stad	-0,4	12	179	79
Noord-Friesland platteland	-0,4	30	59	41
Zuidoost-Drenthe stad	-0,2	63	-3	36
Noord-Holland Noord stad	-0,1	33	24	29
Utrecht stad	-0,1	9	49	25
Overig Zeeland platteland	-0,2	-13	61	17
Noord-Overijssel stad	-0,2	36	-16	15
Hollands Midden platteland	-0,2	25	-8	12
Zuidoost-Drenthe platteland	-0,3	29	-19	10
Groot Rivierenland stad	-0,1	7	12	9
Zuid-Limburg stad	0,0	-6	31	9
Haaglanden-Rijnmond stad	-0,1	13	2	9
Friesland Zuid stad	-0,3	31	-31	6
Limburg Noord stad	-0,1	5	5	5
Groot Rivierenland platteland	-0,2	16	-22	1
Zuid-Limburg platteland	-0,1	3	-3	0
Achterhoek stad	-0,1	-9	13	0
Overig Groningen stad	-0,2	11	-19	-1
Hollands Midden stad	0,0	2	-16	-5
Brabant West stad	-0,1	1	-15	-5
Limburg Noord platteland	-0,2	-1	-14	-6
Overig Groningen platteland	-0,4	41	-80	-8
Noord-Holland Zuid platteland	-0,2	19	-54	-10
Noord-Holland Noord platteland	-0,2	17	-55	-12
Zeeuwsch-Vlaanderen platteland	-0,2	2	-35	-12
Overig Zeeland stad	-0,1	8	-50	-15
Drenthe West stad	-0,1	-37	5	-20
Noord-Holland Zuid stad	0,0	1	-61	-24
Overijssel Zuid stad	-0,1	5	-95	-35
Brabant Oost stad	-0,2	19	-150	-49
Haaglanden-Rijnmond platteland	-0,2	29	-169	-50
Veluwe stad	-0,1	10	-155	-56
Brabant Oost platteland	-0,2	-8	-133	-58
Flevoland stad	-0,2	-22	-150	-73
Utrecht platteland	-0,2	1	-213	-85
Groningen Oost stad	-0,3	-3	-216	-88
Groningen Oost platteland	-0,3	18	-254	-91
Veluwe platteland	-0,1	-2	-246	-100
Drenthe West platteland	-0,3	-11	-273	-116
Overijssel Zuid platteland	-0,2	-2	-405	-163
Flevoland platteland	-0,4	-23	-508	-217
Noord-Overijssel platteland	-0,3	24	-662	-250
Friesland Zuid platteland	-0,3	-3	-688	-277
Nederland stad	-0,1	19	-28	0
Nederland platteland	-0,2	66	-121	-9
Nederland gemiddeld	-0,1	37	0	0

bron: ABF Vastgoedmonitor (bewerking ABF Research)

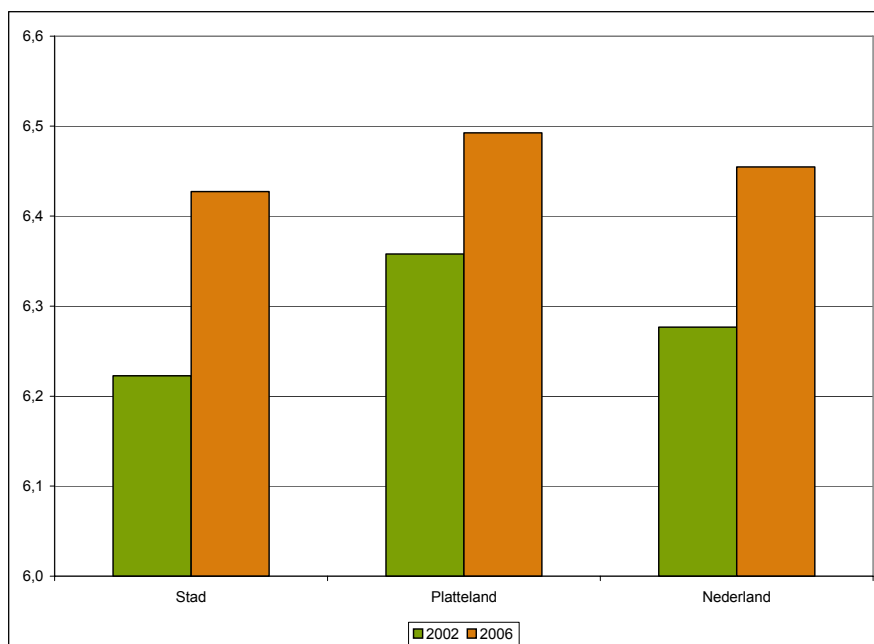
6.2.3.2 Tevredenheid met voorzieningen

In het Woononderzoek Nederland 2006 en in de voorloper daarvan, het Woningbehoefteonderzoek 2002, zijn vragen over de tevredenheid met bepaalde voorzieningen gesteld. Op basis van de antwoorden op een vijftal van deze vragen is een tevredenheidsindex voorzieningen geconstrueerd. De vijf vragen die voor deze index zijn gebruikt luiden achtereenvolgens:

- Hoe tevreden bent u over de winkels voor de dagelijkse boodschappen bij u in de buurt?
- Hoe tevreden bent u over de voorzieningen voor jongeren tussen de 12 en 18 jaar zoals bijvoorbeeld een trapveldje of een hangplek bij u in de buurt?
- Hoe tevreden bent u over de basisscholen die bij u in de buurt aanwezig zijn?
- Hoe tevreden bent u over de speelgelegenheid voor jonge kinderen die bij u in de buurt aanwezig is?
- Hoe tevreden bent u over de kinderdagverblijven, crèches en/of peuterspeelzalen die bij in de buurt aanwezig zijn?

De antwoorden op elk van deze vragen (zeer tevreden, tevreden, niet tevreden, maar ook niet ontevreden, ontevreden, zeer ontevreden) zijn door ABF Research vertaald in een rapportcijfer. Van de resulterende vijf rapportcijfers is vervolgens een gemiddeld rapportcijfer gemaakt (waarbij elk van de vijf vragen even zwaar meeweegt). Dit gemiddelde rapportcijfer is tevredenheidsindex voorzieningen genoemd. In paragraaf 6.2.7 is de exacte samenstelling van de voorzieningenindex (en twee andere indexen) opgenomen.

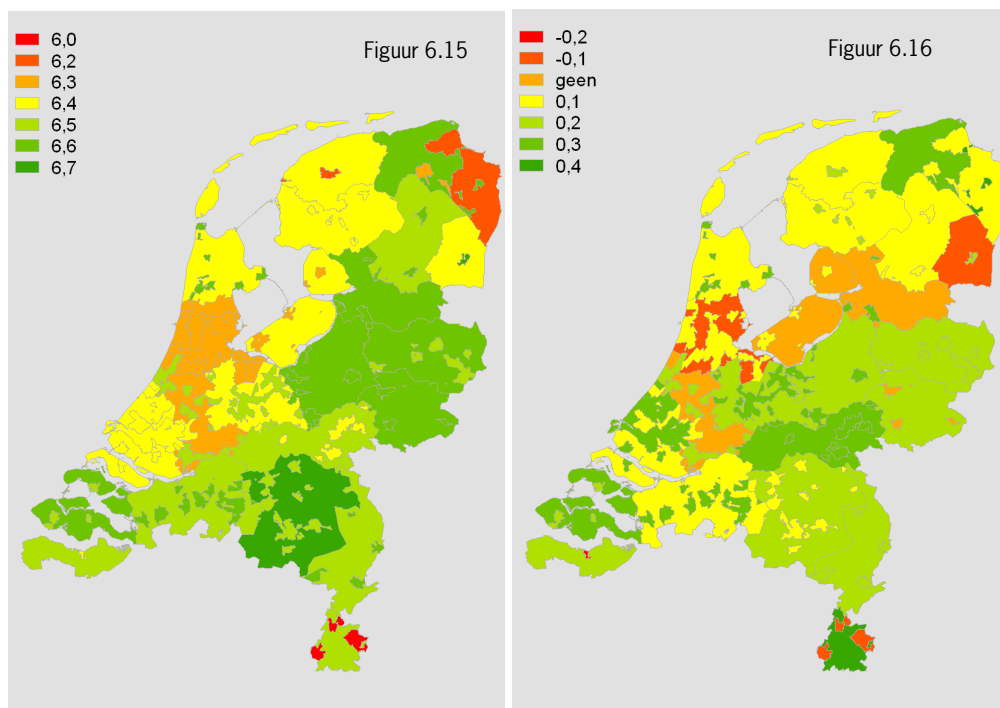
Voor Nederland als geheel ligt de tevredenheidsindex voorzieningen in 2006 op (bijna) 6,5. Dit betekent dat de waardering met betrekking tot de onderzochte voorzieningen ten opzichte van 2002 met 0,2 punt is verbeterd (Figuur 6.14).

Figuur 6.14 Tevredenheidsindex voorzieningen naar stad en platteland (2002, 2006)
bron: WBO 2002, WoON2006 (bewerking ABF Research)

Op het platteland ligt de waardering met 6,5 voor de onderzochte voorzieningen iets hoger dan in de stedelijke gebieden (6,4). Ook in 2002 wist het platteland de stedelijke gebieden qua tevredenheid achter zich te houden. Overigens is zowel in de stad als op het platteland de tevredenheid met de onderzochte voorzieningen gestegen. Daarbij is de stijging in de stad gemiddeld genomen iets hoger dan op het platteland, zodat gesteld kan worden dat stedelijk Nederland wat dit betreft een kleine inhaalslag gemaakt heeft.

De hogere tevredenheid met de voorzieningen op het platteland, vergeleken met de stad, doet zich overigens niet in alle regio's voor. In bijvoorbeeld Groningen Oost, Noord-Holland Noord, Utrecht en Brabant West worden de onderzochte voorzieningen in de stad juist beter beoordeeld dan op het platteland.

Figuur 6.15 Tevredenheidsindex voorzieningen 2006. Bron: WoON 2006 (bewerking ABF Research)
Figuur 6.16 Verandering tevredenheidsindex 2002-2006. Bron: WBO 2002, WoON 2006 (bewerking ABF Research)

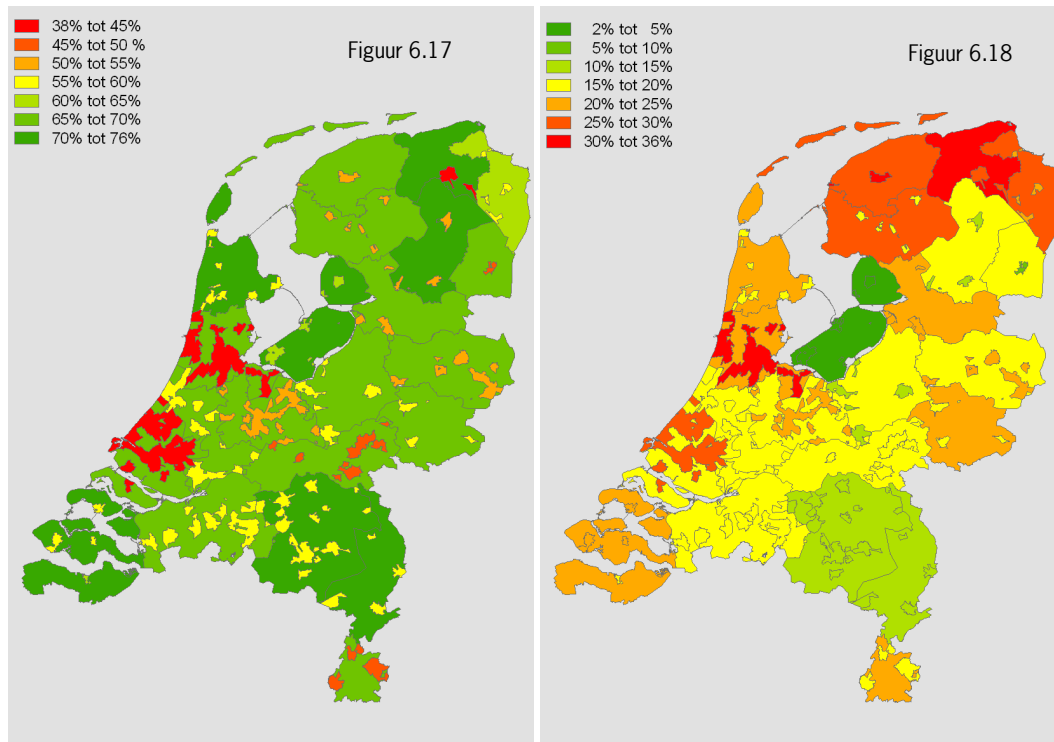
Bij vergelijking van de plattelandsgebieden onderling blijkt de tevredenheid over voorzieningen een behoorlijke differentiatie te kennen. Groningen Oost valt op met een lage beoordeling. Grote delen van het Randstadplatteland doen het echter niet veel beter. De rest van de Randstad scoort bovendien niet bovengemiddeld, iets wat ook geldt voor Flevoland, Friesland en Zuidoost-Drenthe. In grote delen van het Zuiden en Oosten van Nederland worden de voorzieningen in de landelijke gebieden positief beoordeeld. Opmerkelijk is het contrast in beoordeling van landelijk Zuid-Limburg waar men gematigd positief is en stedelijk Zuid-Limburg waar het oordeel van de respondenten tot het meest negeatief van heel Nederland is.

Vergelijken we de gemiddelde beoordelingen in 2006 met die van 2002 dan blijkt ondanks de gemiddeld genomen positieve tendens de verschuivingen in de beoordeling per regio uiteen te lopen van minus 0,2 in Zeeuwsch-Vlaanderen stad tot bijvoorbeeld plus 0,4 op het Zuid-Limburgse platteland. In negatieve zin vallen het platteland van Zuidoost-Drenthe, Noord-Holland Zuid en de Zuid-Limburgse steden op. In de landelijk delen van Hollands Midden, Flevoland en Noord-Overijssel is de beoordeling stabiel (Figuur 6.15 en 6.16).

6.2.4 Wonen op het platteland

6.2.4.1 Woningvoorraad

De woningvoorraad op het platteland wijkt in belangrijke mate af van die in de steden. Met name het verschil in het aandeel koop- en eengezinswoningen is groot. In de stedelijke gebieden bestaat gemiddeld 49% van de woningvoorraad uit koopwoningen, terwijl dat aandeel in de landelijke gebieden op 70% ligt. Met name de steden in de Randstad kennen een laag aandeel koopwoningen. Het platteland van Groningen Oost springt er uit met het laagste aandeel koopwoningen onder de plattelandsregio's (64%).

Figuur 6.17 Aandeel koopwoningen(2006). Bron: ABF Vastgoedmonitor (bewerking ABF Research)

Figuur 6.18 Aandeel vooroorlogse woningen (2006). Bron: ABF Vastgoedmonitor (bewerking ABF Research)

Nog pregnanter is het verschil naar woningtype. In stedelijk Nederland is gemiddeld 60% van de woningen een eengezinswoning. Op het platteland is het aandeel eengezinswoningen met 93% aanzienlijk groter. De plattelandsregio's verschillen onderling maar in beperkte mate op dit punt.

Grotere verschillen zijn er wel qua ouderdom van de woningvoorraad. Friesland en Groningen tellen relatief veel vooroorlogse woningen. Het platteland in deze provincies is op dit punt vergelijkbaar met de Randstadsteden van Noord- en Zuid-Holland (Figuur 6.17 en 6.18 en Tabel 6.5).

Tabel 6.5 Kenmerken woningvoorraad (46 regio's, 2006)

regio	aandeel koop	aandeel eengezins	% vooroorlogs	% na 1980	totale voorraad
Brabant Oost platteland	76	96	12	59	236.748
Zeeuwsch-Vlaanderen platteland	74	95	24	43	42.787
Limburg Noord platteland	73	94	13	56	136.678
Overig Zeeland platteland	73	95	24	48	68.329
Noord-Holland Noord platteland	73	94	22	54	105.742
Flevoland platteland	73	92	0	80	38.864
Drenthe West platteland	72	95	20	53	83.382
Overig Groningen platteland	71	94	30	47	69.065
Friesland Zuid platteland	70	94	25	52	84.489
Overijssel Zuid platteland	70	95	17	55	121.664
Brabant West platteland	70	94	16	55	158.445
Zuidoost-Drenthe platteland	69	92	19	52	53.962
Noord-Overijssel platteland	69	93	21	53	74.259
Utrecht platteland	68	87	19	52	116.072
Zuid-Limburg platteland	68	88	20	44	102.653
Noord-Friesland platteland	68	96	27	49	98.337
Achterhoek platteland	68	96	23	47	115.356
Haaglanden-Rijnmond platteland	68	90	20	54	117.027
Veluwe platteland	67	90	20	50	118.018
Groot Rivierenland platteland	67	93	18	53	165.981
Hollands Midden platteland	66	91	18	51	91.585
Noord-Holland Zuid platteland	66	88	22	50	112.566
Groningen Oost platteland	64	91	30	45	68.639
Flevoland stad	61	82	1	94	102.694
Zeeuwsch-Vlaanderen stad	60	76	16	46	8.533
Noord-Holland Noord stad	59	79	16	63	141.533
Veluwe stad	58	76	14	55	126.037
Achterhoek stad	56	81	17	58	44.793
Brabant West stad	56	76	16	54	272.848
Groningen Oost stad	56	75	23	44	19.960
Hollands Midden stad	56	66	18	52	358.354
Overig Zeeland stad	56	76	21	47	54.522
Limburg Noord stad	55	74	14	51	73.427
Brabant Oost stad	55	77	12	56	312.216
Utrecht stad	55	66	21	54	366.450
Drenthe West stad	54	77	12	55	45.901
Friesland Zuid stad	53	81	15	50	46.737
Overijssel Zuid stad	53	74	20	48	189.454
Noord-Friesland stad	51	64	32	38	43.869
Noord-Overijssel stad	50	72	21	52	61.660
Zuid-Limburg stad	49	69	19	44	176.585
Zuidoost-Drenthe stad	49	80	8	56	17.464
Groot Rivierenland stad	46	70	19	51	212.453
Haaglanden-Rijnmond stad	42	40	27	46	953.108
Overig Groningen stad	39	45	29	41	90.115
Noord-Holland Zuid stad	38	43	36	39	814.186
Nederland stad	49	60	23	49	4.532.899
Nederland platteland	70	93	19	52	2.380.648
Nederland totaal	56	71	21	50	6.913.547

bron: ABF Vastgoedmonitor (bewerking ABF Research)

6.2.4.2 Spanning op de woningmarkt

De verschillen in spanning op de woningmarkt tussen de regio's wordt op twee manieren in beeld gebracht. Met behulp van de verhuigeneigdheid en de woonwensen zoals die in het Woononderzoek Nederland 2006 (WoON) zijn opgetekend, is het mogelijk een beeld te schetsen van de verhouding tussen vraag en aanbod anno 2006. Voor de koopwoningmarkt wordt het beeld met behulp van de waardeontwikkeling aangescherpt.

Vraag en aanbod, beperkte analysemogelijkheden; geen woningmarktverkenningen

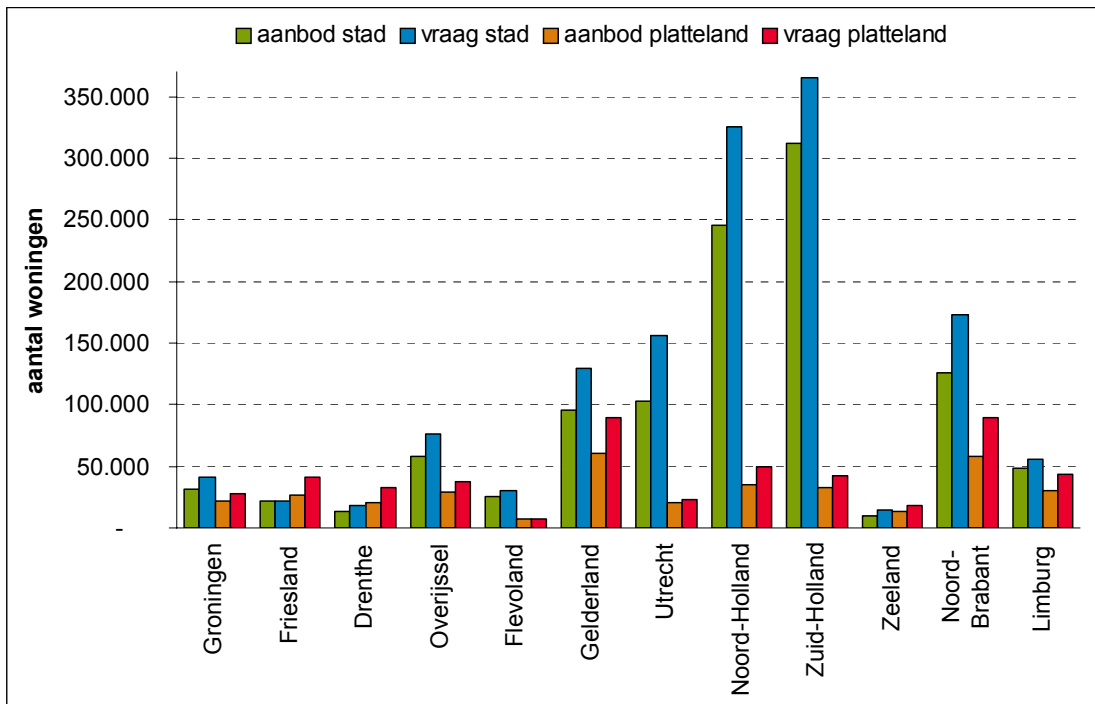
De met het WoON 2006 gemeten verhuigeneigdheid en woonwensen geven inzicht in de verschillen tussen stad en platteland qua vraag en aanbod op de woningmarkt. Op basis van de gewogen resultaten van de enquête is bepaald hoeveel huishoudens op zoek zijn naar een woning in een bepaalde regio in stad en platteland en hoeveel huishoudens daar een woning aanbieden. In heel Nederland overwegen naar schatting 1.9 mln huishoudens een (andere) woning te betrekken. Van deze huishoudens maken er 1.4 mln een woning vrij bij een daadwerkelijke verhuizing (doorstromers). Dit betekent dat de vraag naar woningen in Nederland structureel hoger is dan het aanbod. In deze vraag-aanbodverhouding kan echter geen rekening gehouden worden met niet gewenste of niet voorziene verhuizingen c.q. vrijkomende woningen als gevolg van bijvoorbeeld scheidingen, overlijden, verandering van werkring, etc. De verschillen in demografische samenstelling van regio's spelen bij dit soort aspecten een belangrijke rol. Ook wordt er geen rekening gehouden met de nieuwbouw van woningen.

Het voert voor deze monitor echter te ver om een groot aantal woningmarktsimulaties uit te voeren, waarin wel rekening wordt gehouden met demografie en woningbouwprogramma's. Als indicator voor de spanning op de woningmarkt, en de verschillen tussen stad en platteland wat dit betreft, wordt hier het relatieve vraagoverschot gebruikt. Hierbij wordt het absolute verschil tussen vraag en aanbod van woningen gerelateerd aan het totaal aantal vragers. Voor heel Nederland is dat 24%¹³.

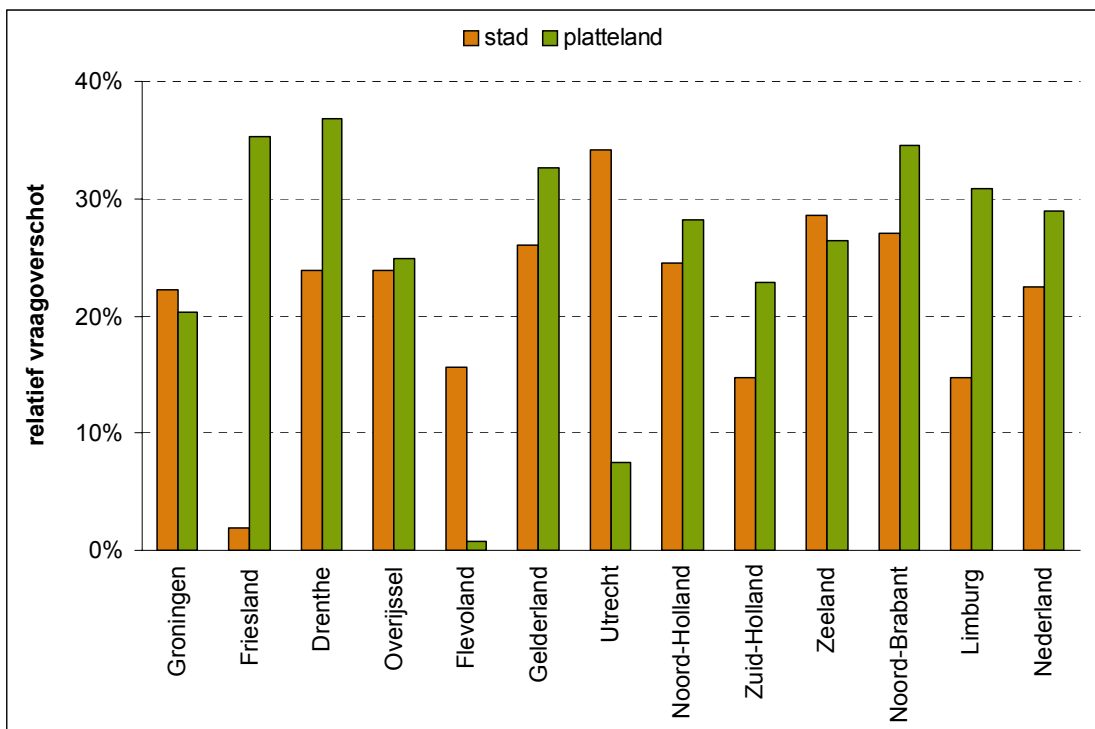
Het onderscheid stad-platteland is in dit onderdeel van de monitor niet volledig gebaseerd op de eerder gebruikte indeling op basis van omgevingsadressendichtheid. Voor het onderscheid stad-platteland is, indien het gewenste vestigingspostcodegebied niet exact door respondenten is aangegeven, gebruik gemaakt van de keuze voor een bepaald woonmilieutype dat respondenten via een aantal antwoorden met betrekking tot hun woonwensen kenbaar hebben gemaakt. De woonmilieutypen Landelijk Wonen en Centrum Dorps zijn daarbij als equivalent voor het platteland genomen¹⁴.

¹³ $(1.9 - 1.4) / 1.9$

¹⁴ er zijn overigens op dit punt verschillen geconstateerd tussen de hier gebruikte indeling van postcodegebieden naar stad-platteland en de indeling van postcodegebieden naar woonmilieutype. Deze laatste indeling is door ABF Research geconstrueerd in opdracht van het Ministerie van VROM.

Figuur 6.19 Vraag en aanbod op de woningmarkt (stad-land, 12 provincies, 2006)
bron: WoON 2006 (bewerking ABF Research)

Figuur 6.20 Relatief vraagoverschot (stad-land, 12 provincies, 2006)
bron: WoON 2006 (bewerking ABF Research)

Gezien het beperkte aantal respondenten met een verhuiscens in het WoON 2006 moet worden afgezien van detaillering naar de elders in deze monitor aangehouden indeling naar 46 regio's en is de analyse beperkt tot het provinciale niveau.

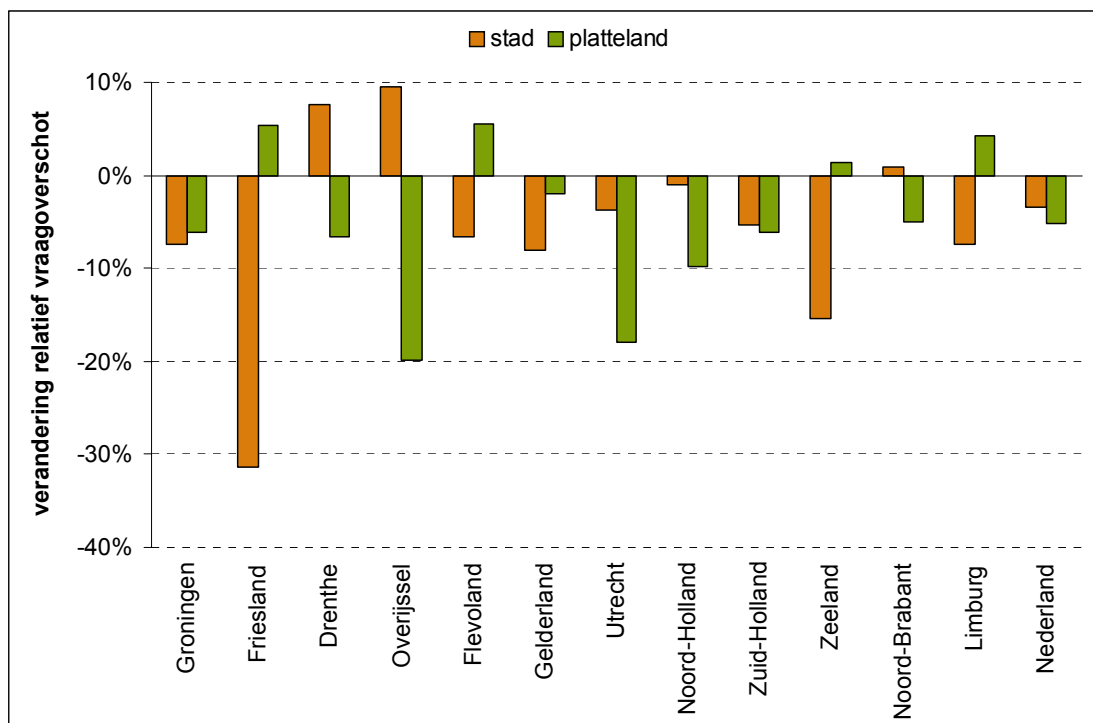
Vraag en aanbod naar provincie

In figuur 6.19 is vraag naar en aanbod van woningen in stad en platteland op provinciaal niveau weergegeven. In absolute omvang is het verschil tussen vraag en aanbod van woningen het grootst in Noord-Holland, Utrecht, Zuid-Holland, Gelderland en Noord-Brabant. In de Randstadprovincies is er in absolute aantallen veel vraag naar woningen in de stad. In Gelderland en Noord-Brabant betreft het ook aanzienlijke aantallen woningen op het platteland.

In figuur 6.20 is het relatieve vraagoverschot weergegeven, uitgesplitst naar stad en platteland. Voor heel Nederland is het relatief vraagoverschot met 29% het grootst op het platteland tegen 22% in de stad. Per provincie lopen de verschillen tussen stad en platteland in een aantal gevallen verder uiteen. In Zuid-Holland, Drenthe, Limburg en met name Friesland is het relatieve vraagoverschot op het platteland veel hoger dan in de stad. Voor Gelderland en Noord-Brabant geldt hetzelfde maar lopen de verschillen iets minder uiteen. In Groningen, Overijssel, Noord-Holland en Zeeland zijn de verschillen tussen stad en platteland relatief klein. In Flevoland en Utrecht is er daarentegen wederom een groot verschil. Hier is de vraag naar woningen in de stad relatief groot.

Ontwikkeling 2002-2006

Het verschil tussen vraag naar en aanbod van woningen is in de periode 2002-2006 licht teruggelopen, zowel in de stad als op het platteland. Voor heel Nederland was het relatief vraagoverschot in 2002 28%, in de stad 26% en op het platteland 34%. Dat betekent dat de spanning met name op het platteland verminderd is. Het relatief vraagoverschot is hier met 5% gedaald, in de stad was de daling 3%.

*Figuur 6.21 Verandering relatief vraagoverschot naar provincie en stad-platteland, (2002-2006)
bron: WBO 2002, WoON 2006 (bewerking ABF Research)*

Met name de provincies Overijssel, Utrecht en Noord-Holland laten een sterke daling van het relatief vraagoverschot op het platteland zien. In Overijssel gaat dat gepaard met een sterke stijging van het vraagoverschot in de stad. Ook in de provincie Drenthe zien we een dergelijk, maar minder extreem, patroon.

Opvallend is de toename van de spanning op het platteland van de provincies Friesland, Flevoland, Limburg en Zeeland. In alle vier deze provincies gaat dat gepaard met een sterke daling van het relatief vraagoverschot in de stad. Met name in Friesland en Zeeland gaat het om extreme afname van het vraagoverschot in de stad gecombineerd met een toename van het vraagoverschot op het platteland (Figuur 6.21)

Waardeontwikkeling van koopwoningen

De waardeontwikkeling van koopwoningen wordt in beeld gebracht met behulp van de zogenaamde gemiddelde WOX-woningwaarde. Deze door ABF Valuation ontwikkelde indicator geeft inzicht in de prijsontwikkeling van de hele woningvoorraad in een regio, niet alleen in de prijsontwikkeling van de 'toevallig' verkochte woningen. Daartoe wordt de prijsontwikkeling gecorrigeerd voor eventuele onder- of oververtegenwoordiging van segmenten in de verkochte voorraad woningen ten opzichte van de samenstelling naar segmenten van de totale voorraad koopwoningen. In paragraaf 6.2.7 is een beschrijving van de methodiek opgenomen.

De WOX loopt sterk uiteen tussen de verschillende regio's. In stedelijk Zeeuwsch-Vlaanderen bedraagt de WOX anno 2006 € 147.000. In landelijk Groot-Amsterdam ligt de WOX-waarde echter met € 362.000 meer dan twee keer zo hoog. De WOX voor heel Nederland bedraagt € 234.000 (2006). In plattelandsgebieden ligt de WOX met € 261.000 beduidend boven die van stedelijke gebieden (€ 222.000) (Tabel 6.6)

Deze situatie, een hogere WOX gemiddelde woningwaarde op het platteland, doet zich overigens in alle onderzochte gebieden in Nederland voor. Figuur 6.22 maakt duidelijk dat de WOX-waarden vooral in een aantal perifeer gelegen delen van het land laag is. Dat geldt met name voor landelijk Zeeuwsch-Vlaanderen en landelijk Groningen-Oost. Ook in Zuidoost-Drenthe, Noord-Friesland en Overig Groningen is de WOX-waarde in landelijke gebieden naar verhouding laag.

De plattelandsgebieden met relatief hoge WOX-waarden laten zich eenvoudig van de kaart aflezen. In de landelijke delen van Noord-Holland Zuid, Utrecht, Oostelijk Brabant en de Veluwe zijn de WOX-waarden naar verhouding hoog.

De WOX-waardeontwikkeling is over een reeks van jaren bekend. In figuur 6.23 is de ontwikkeling voor de periode 2002-2006 weergegeven. Ondanks de hiervoor geconstateerde afnemende spanning op de woningmarkt is de WOX gemiddelde woningwaarde voor Nederland als geheel in deze periode met 18% gestegen. De waardeontwikkeling op het platteland wijkt met een stijging van 17% overigens nauwelijks af van de waardeontwikkeling van woningen in stedelijke gebieden (18%).

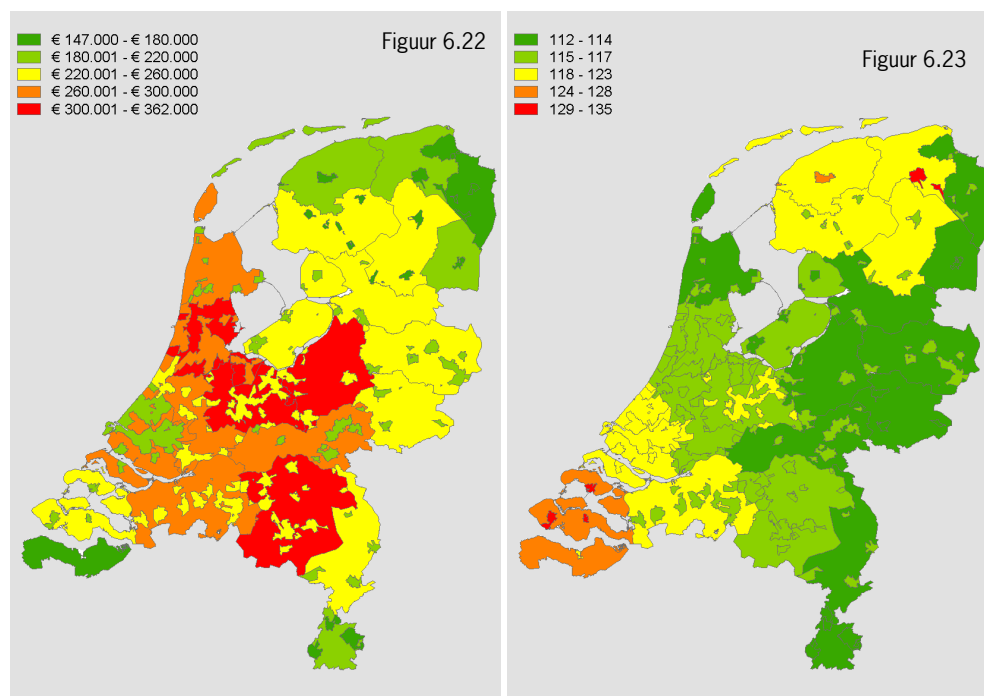
De ontwikkeling van de WOX waarden in de periode 2002-2006 resulteert in een opmerkelijk kaartbeeld. De ontwikkeling blijkt het sterkst te zijn geweest in een aantal in de periferie van Nederland gelegen stedelijke gebieden (die in Zeeland, Overig Groningen en in iets mindere mate Noord-Friesland). Ook op het platteland rondom deze steden is de waardeontwikkeling relatief hoog geweest.

Tabel 6.6 WOX-gemiddelde woningwaarde 2006 en ontwikkeling 2002-2006

regio	WOX 2006	ontwikkeling WOX 2002-2006
Overig Groningen stad	€ 171.000	135
Overig Zeeland stad	€ 199.000	132
Overig Zeeland platteland	€ 228.000	128
Noord-Friesland stad	€ 148.000	128
Zeeuws-Vlaanderen platteland	€ 163.000	126
Noord-Friesland platteland	€ 195.000	123
Overig Groningen platteland	€ 206.000	121
Zeeuws-Vlaanderen stad	€ 141.000	121
Haaglanden-Rijnmond platteland	€ 276.000	120
Friesland Zuid platteland	€ 223.000	120
Haaglanden-Rijnmond stad	€ 206.000	119
Brabant West platteland	€ 285.000	119
Utrecht stad	€ 259.000	118
Drenthe West platteland	€ 238.000	118
Groningen Oost stad	€ 147.000	117
Veluwe stad	€ 239.000	117
Utrecht platteland	€ 340.000	117
Noord-Holland Zuid stad	€ 262.000	117
Hollands Midden platteland	€ 292.000	117
Brabant West stad	€ 227.000	117
Friesland Zuid stad	€ 180.000	117
Noord-Overijssel stad	€ 204.000	116
Hollands Midden stad	€ 235.000	116
Brabant Oost stad	€ 242.000	116
Brabant Oost platteland	€ 308.000	116
Limburg Noord stad	€ 194.000	116
Flevoland platteland	€ 229.000	116
Drenthe West stad	€ 174.000	116
Overijssel Zuid stad	€ 185.000	115
Groot Rivierenland stad	€ 219.000	115
Noord-Holland Noord stad	€ 200.000	115
Noord-Holland Zuid platteland	€ 362.000	115
Groningen Oost platteland	€ 162.000	114
Overijssel Zuid platteland	€ 250.000	114
Achterhoek platteland	€ 247.000	114
Groot Rivierenland platteland	€ 284.000	114
Limburg Noord platteland	€ 230.000	114
Noord-Holland Noord platteland	€ 263.000	113
Zuid-Limburg platteland	€ 218.000	113
Flevoland stad	€ 194.000	113
Zuidoost-Drenthe stad	€ 154.000	113
Zuidoost-Drenthe platteland	€ 194.000	113
Noord-Overijssel platteland	€ 231.000	112
Veluwe platteland	€ 313.000	112
Achterhoek stad	€ 211.000	112
Zuid-Limburg stad	€ 177.000	112
Nederland stad	€ 222.000	118
Nederland platteland	€ 261.000	117

bron: ABF Valuation

Juist in grote delen van de Randstad en in een groot deel van oostelijk Nederland blijft de ontwikkeling van de WOX-waarde achter bij het gemiddelde. Daarbij de aantekening dat de WOX in de Zuidvleugel van de Randstad een sterkere groei heeft doorgemaakt dan in de Noordvleugel.

Figuur 6.22 WOX gemiddelde woningwaarde (2006). Bron: ABF Valuation

Figuur 6.23 Ontwikkeling WOX (2002=100) (2002-2006). Bron: ABF Valuation

6.2.4.3 Tevredenheid met woning en woonomgeving

Met betrekking tot het thema wonen zijn in het Woononderzoek Nederland, vanzelfsprekend, een groot aantal vragen gesteld. Onderscheid kan gemaakt worden naar vragen met betrekking tot de tevredenheid ten aanzien van de woning c.q. ten aanzien van de woonomgeving.

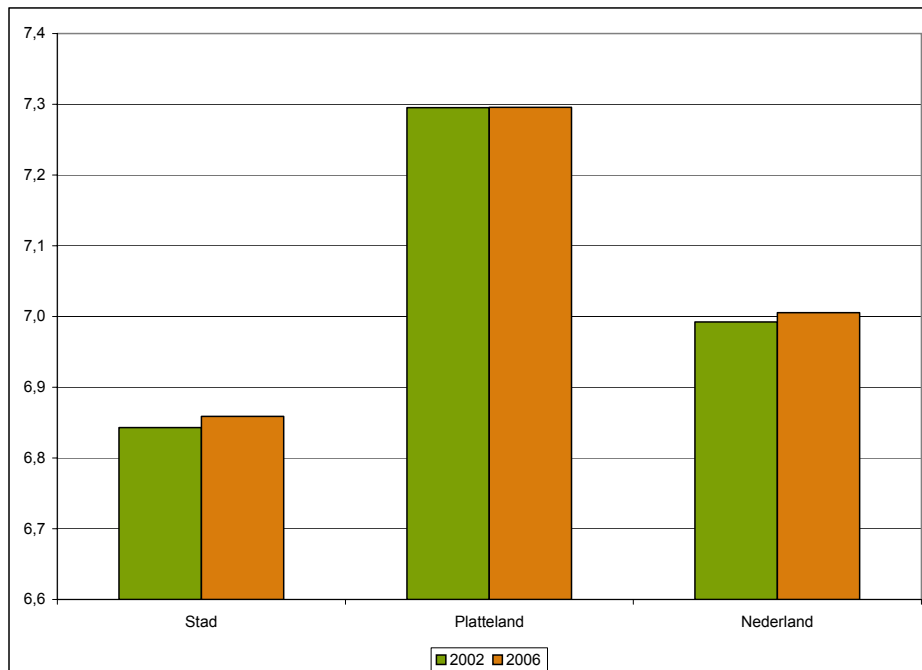
Tevredenheid met de woning

Op basis van een selectie van vragen met betrekking tot de tevredenheid over de woning is een "tevredenheidsindex woning" geconstrueerd. De voor deze woningindex gebruikte reeks vragen luidt als volgt:

- Hoe tevreden bent u met uw huidige woning?
- Is de indeling van de woning geschikt?
- Is de woning te klein?
- Is de woning te groot?
- Is de woning slecht onderhouden?
- Ademt de woning een goede sfeer?
- Is er onvoldoende buitenruimte bij de woning?
- Is er overlast door directe burenen?
- Heeft u veel contact met directe burenen?

Op analoge wijze als bij de eerder besproken *tevredenheidsindex voorzieningen* zijn op basis van de antwoorden rapportcijfers gemaakt die vervolgens in een gezamenlijk rapportcijfer zijn

samengevat. In dit laatste rapportcijfer telt het antwoord op de eerste vraag (“Hoe tevreden bent u met uw huidige woning”) tweemaal mee, de antwoorden op de overige vragen tellen alle éénmaal mee.

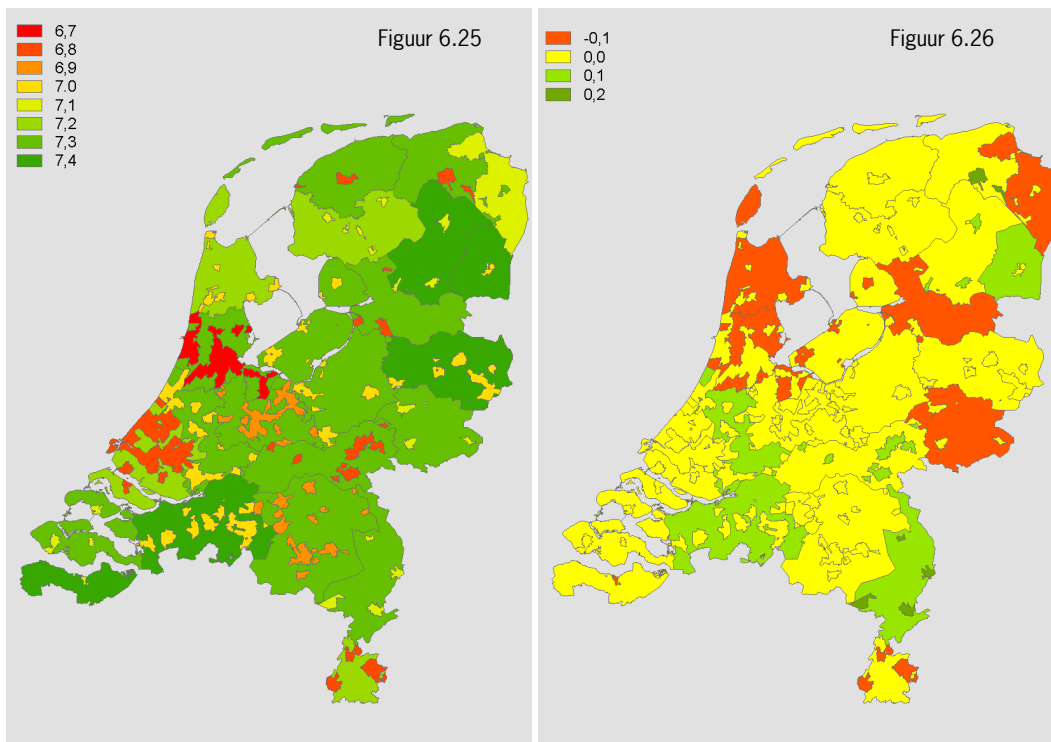

*Figuur 6.24 Tevredenheidsindex woning in stedelijke en landelijke gebieden (2002 en 2006)
Bron: WBO 2002, WoON2006 (bewerking ABF Research)*

De op deze wijze gemeten tevredenheid met de woning komt gemiddeld voor heel Nederland in 2006 uit op een 7,0. Daarmee is de verandering ten opzichte van 2002 vrijwel nihil. De tevredenheid met de woning blijkt in landelijke gebieden met 7,3 boven die van stedelijke gebieden (6,9) te liggen. De tevredenheid met de woning is op het platteland dus duidelijk groter dan in de stad. Ook in de stedelijke en landelijke gebieden is de tevredenheid ten opzichte van 2002 overigens nauwelijks gewijzigd, in de stad neemt de tevredenheid ietsje meer toe (Figuur 6.24)

Kijken we naar de onderscheiden regio's dan blijkt dat in nagenoeg geheel Nederland de tevredenheid met de woning op het platteland groter is dan in de stedelijke gebieden. Er is slechts één uitzondering, namelijk Groningen Oost. De verschillen in beoordeling tussen stad en platteland zijn vooral groot bij de sterk verstedelijkte regio's, Noord-Holland Zuid, Overig Groningen, Groot-Rivierenland en in mindere mate in Haaglanden-Rijnmond en Zuid-Limburg.

De verschillen in de tevredenheid met de woning tussen de diverse plattelandsregio's zijn beperkt. De beoordeling is op het hele Nederlandse platteland vrij goed te noemen. Het platteland van Groningen Oost, Zuid-Limburg, Zuid-Friesland, Noord-Holland Noord en het landelijk gebied rond Den Haag en Rotterdam scoren iets lager maar de verschillen zijn klein (Figuur 6.25 en 6.26)

Figuur 6.25 Tevredenheidsindex woning (46 regio's, 2006). Bron: WoON 2006 (bewerking ABF Research)

Figuur 6.26 Verandering tevredenheidsindex woning 2002-2006. Bron: WBO 2002, WoON 2006 (bewerking ABFResearch)

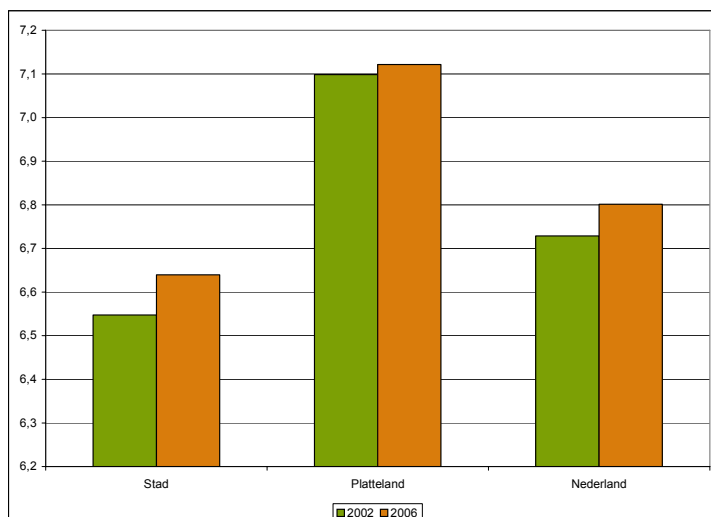
Tevredenheid met de woonomgeving

De woonomgeving vormt na voorzieningen en de woning het derde onderwerp waarover op basis van het WoON en WBO een tevredenheidsindex is samengesteld. De uitgebreide reeks met vragen die ten grondslag liggen aan deze derde tevredenheidsindex zijn opgenomen in paragraaf 6.2.7.

De tevredenheidsindex woonomgeving is iets complexer dan de hiervoor besproken tevredenheidsindexen. Het aantal vragen waarop de tevredenheidsmeting met de woonomgeving is gebaseerd is beduidend groter. Binnen de serie vragen die gebruikt kunnen bovendien een zestal onderwerpen worden onderscheiden: woonomgeving algemeen, milieuhinder, overlast, ruimtelijke kwaliteit, sociale cohesie en veiligheid. De vragen zijn in de constructie van de index van een dusdanig gewicht voorzien dat de zes onderwerpen ieder even zwaar meetellen in de tevredenheidsindex woonomgeving. De gehanteerde gewichten per vraag zijn eveneens opgenomen in paragraaf 6.2.7.

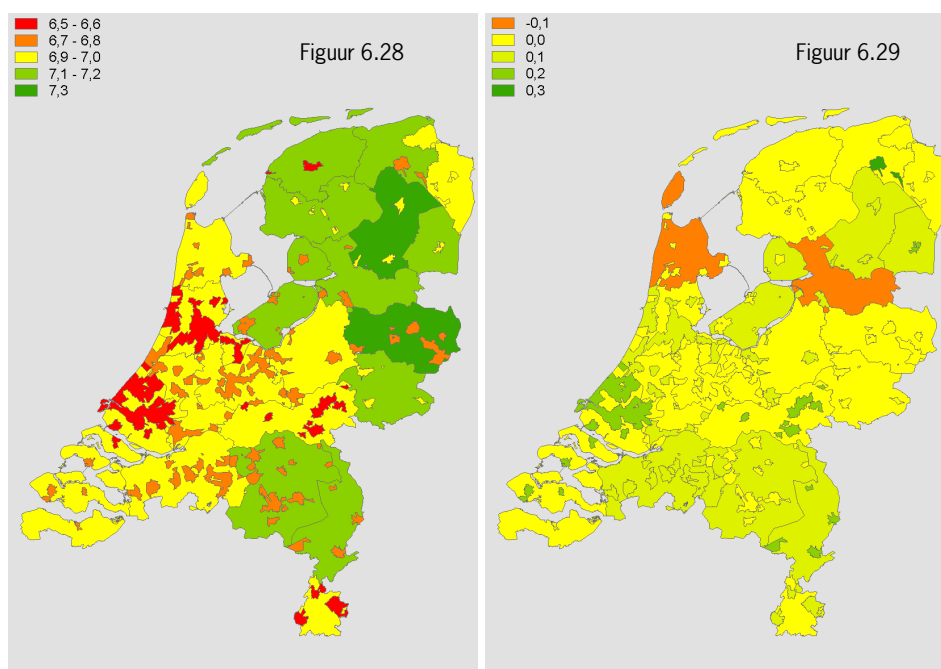
De tevredenheidsindex woonomgeving komt voor heel Nederland in 2006 uit op 6,8. De tevredenheid met de woonomgeving is op het platteland (7,1) duidelijk groter dan in de stedelijke gebieden (6,6). Dit verschil tussen stedelijke en landelijke gebieden bestond in 2002 ook al. Wel is het zo dat de beoordeling van de woonomgeving in zowel stedelijke als landelijke gebieden ten opzichte van 2002 enigszins is verbeterd. Ook hier neemt de tevredenheid in de stad iets meer toe dan op het platteland (Figuur 6.27)

De hogere tevredenheid in 2006 met de woonomgeving in landelijke gebieden doet zich voor in alle landelijke gebieden in Nederland. Er zijn wat dat betreft geen uitzonderingen.

*Figuur 6.27 Woonomgevingsindex in stedelijke en landelijke gebieden (2002-2006)
Bron: WBO 2002, WoON2006 (bewerking ABF Research)*

Het kaartbeeld van Nederland (Figuur 6.28 en 6.29) laat opnieuw een groot verschil in tevredenheid tussen stedelijke en landelijke gebieden zien. De beoordeling van de woonomgeving in de diverse landelijke gebieden in Nederland vertoont iets meer spreiding dan de beoordeling van de woning. In veel plattelandsgebieden in het Noorden en (Zuid-)Oosten van Nederland wordt de woonomgeving positief beoordeeld. In het Midden en Westen is de beoordeling op het platteland lager. Groningen Oost en Zuid-Limburg blijven overigens opnieuw iets achter bij hun buurregio's.

Figuur 6.28 Tevredenheidsindex woonomgeving 2006. Bron: WoON 2006 (bewerking ABF Research)

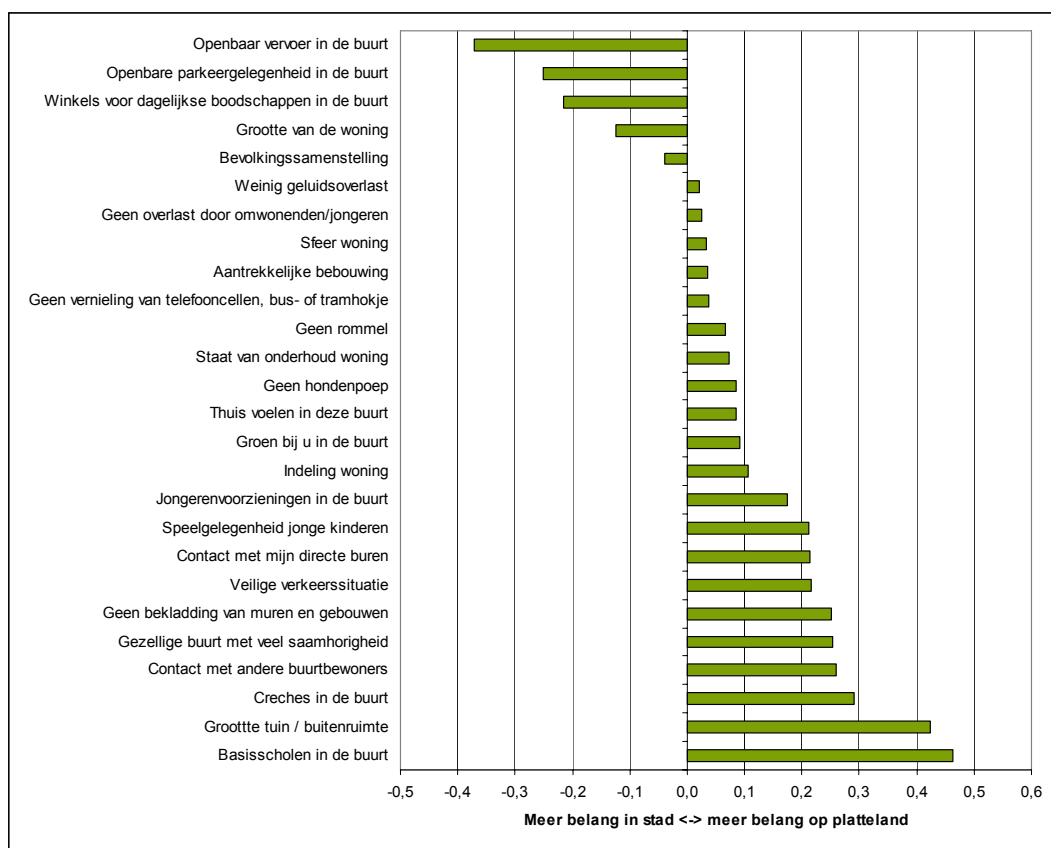
Figuur 6.29 Verandering tevredenheidsindex woonomgeving 2002-2006. Bron: WBO 2002, WoON 2006 (bewerking ABF Research)

Belang van aspecten

Naast de mate van tevredenheid over woning, woonomgeving en voorzieningen zijn er in het Woononderzoek Nederland ook vragen gesteld met betrekking tot het belang dat door respondenten aan allerlei aspecten van de drie genoemde thema's wordt gehecht. Dit belang blijkt uiteen te lopen tussen respondenten die in de stad c.q. op het platteland wonen.

In figuur 6.30 zijn deze verschillen in beeld gebracht. Plattelandsbewoners blijken relatief veel belang te hechten aan basisscholen, creches, jongeren- en speelvoorzieningen in de buurt, een grote tuin/buitenruimte, contacten in de buurt en een veilige verkeerssituatie.

Stadsbewoners kennen relatief meer belang toe aan openbaar vervoer, parkeergelegenheid en winkels voor dagelijkse boodschappen in de buurt. Daarnaast is voor deze groep de grootte van de woning meer van belang.

*Figuur 6.30 Verschil in belang aspecten woning en woonomgeving stad en platteland (WoON 2006)
Bron: WoON 2006 (bewerking ABF Research)*

6.2.5 Werken op het platteland

De plattelandseconomie verschilt in een aantal opzichten van de stedelijke economie. Van oudsher heeft het platteland een agrarische productiefunctie. Deze functie is nog steeds aanwezig maar de werkgelegenheid in de landbouw is in de loop der jaren steeds verder teruggelopen.

Sinds een aantal decennia zijn echter een groot aantal productie- en distributiegerichte bedrijven vanwege ruimtegebrek uit de centrale stedelijke gebieden gesuburbaniseerd of naar

het nabij gelegen platteland getrokken. De consumentgerichte werkgelegenheid bevindt zich nog steeds voor een groot deel in de stad, maar ook dit type werkgelegenheid komt op het platteland steeds meer voor. In dit hoofdstuk komt aan de orde hoe de werkgelegenheid zich in stad en op het platteland ontwikkeld heeft en in hoeverre er nog onderscheid te maken is tussen de twee typen gebieden. Voorts wordt aandacht besteed aan de verschillen in arbeidsparticipatie en het aantal niet-actieven.

6.2.5.1 Ontwikkeling en structuur van de werkgelegenheid

Nederland telt begin 2006 ruim 7,3 miljoen arbeidsplaatsen. Dat betekent dat de werkgelegenheid ten opzichte van 1996 met bijna 1,2 miljoen arbeidsplaatsen (19%) is gegroeid. De groei heeft echter plaats gevonden in het eerste deel van deze periode (tussen 1996 en 2002). Tussen 2002 en 2006 is er nauwelijks sprake van groei. De werkgelegenheid neemt in deze jaren met slechts 13.000 arbeidsplaatsen toe. Dat staat gelijk aan een groei met 0,2%. Op het Nederlandse platteland ligt de groei in deze jaren met 3,3% duidelijk boven het nationaal gemiddelde. In de stedelijke gebieden krimpt de werkgelegenheid met -1,1%. Ook over de langere periode, 1996-2006, neemt de werkgelegenheid op het platteland met 24% sterker toe dan in de stad (18%) (Tabel 6.7)

Tabel 6.7 Structuur en ontwikkeling werkgelegenheid (stad-platteland, 2002-2006)

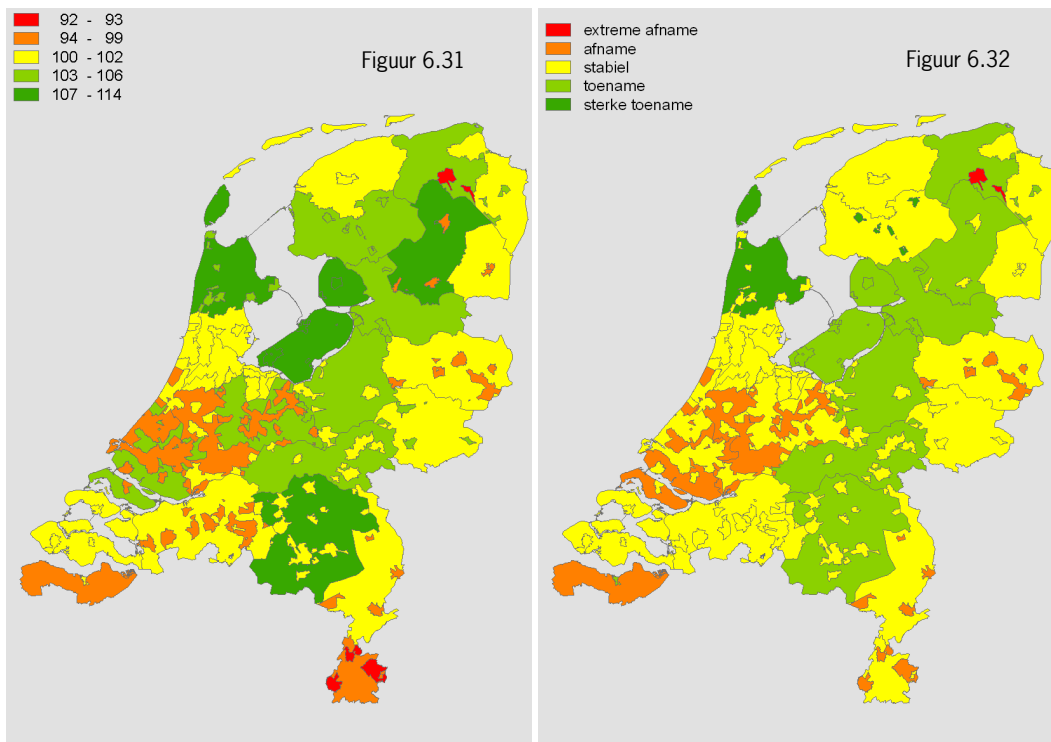
	Stad	Platteland	Nederland
Omvang werkgelegenheid 2006	5.137.900	2.201.900	7.339.900
Groei werkgelegenheid (1996-2006)	17,8%	23,5%	19,4%
Groei werkgelegenheid (2002-2006)	-1,1%	3,3%	0,2%
Aandeel producentgerichte werkgelegenheid (2006)	47%	57%	50%
Aandeel consumentgerichte werkgelegenheid (2006)	53%	43%	50%

Bron: ABF Vastgoedmonitor, bewerking ABF Research

Ruim tweederde deel van de werkgelegenheid (70%) bevindt zich in 2006 in stedelijke gebieden tegen bijna een derde deel (30%) in landelijke gebieden. In 1996 en 2002 lag de verhouding stad platteland op een vergelijkbare 71%-29% (Figuur 6.31 en 6.32)

Op nationaal niveau groeit de werkgelegenheid op het platteland sneller dan in stedelijke gebieden. Dit is echter niet in alle regio's het geval. In Groningen Oost en de Achterhoek is de situatie omgekeerd: de werkgelegenheid in de stedelijke gebieden groeit sneller dan op het platteland. Deze situatie doet zich nog in twee andere perifeer gelegen regio's voor: Friesland Noord en Zeeuwsch-Vlaanderen.

De ene plattelandsregio is bovendien de andere niet. De diversiteit qua werkgelegenheidsontwikkeling is groot. De groei op het platteland van Flevoland, Utrecht, Groot Rivierenland en Oost-Brabant zal wellicht nog niet verrassen, de relatief hoge groeicijfers in Drenthe West en in Noord-Holland Noord zijn echter opmerkelijk. Ook op het platteland van de regio Haaglanden-Rijnmond groeit de werkgelegenheid.

Figuur 6.31 Ontwikkeling van de werkgelegenheid in de periode 2002-2006 (index 2002=100)

Figuur 6.32 Ontwikkeling aantal arbeidsplaatsen per inwoner (2002-2006)

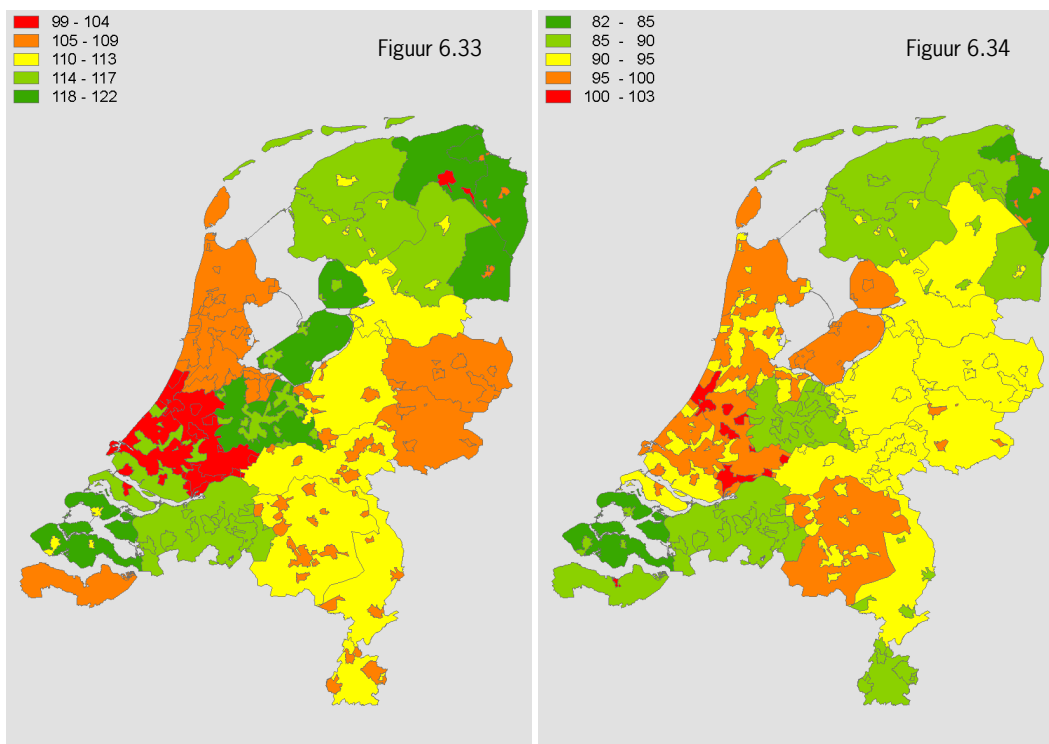
Bron: ABF Vastgoedmonitor (bewerking ABF Research)

Het platteland van Groningen Oost, de Achterhoek en Noord-Limburg kent een minder voorspoedige ontwikkeling, de groei van de werkgelegenheid loopt hier echter nog altijd in pas met de gemiddelde nationale ontwikkeling. In het landelijk gebied van Hollands Midden, Zuid-Limburg en Zeeuwsch-Vlaanderen is de situatie minder rooskleurig.

De groei van het aantal bedrijfsvestigingen in Nederland ligt met 9,2% over de jaren 2002-2006 duidelijk boven de groei van de werkgelegenheid. Ook de stedelijke (7,2%) en landelijke (12,4%) bedrijvigheid is sterker gegroeid dan de werkgelegenheid in respectievelijk de stedelijke en landelijke gebieden.

De snelle groei van de bedrijvigheid betekent dat veel ondernemers gestart zijn met het opzetten van een eigen bedrijf en, mag daaruit worden geconcludeerd, voldoende vertrouwen in de economie hebben. Het verschil in groei tussen stad en platteland (op het niveau van Nederland) is overigens aanzienlijk te noemen. Het verschil tussen stad en platteland doet zich niet in heel Nederland voor. Hollands Midden vormt de uitzondering waar het aantal bedrijven in de stad sneller groeit (Figuur 6.33)

In figuur 6.34 is de ontwikkeling van de werkgelegenheid per bedrijf weergegeven. De trend naar kleinere bedrijven doet zich het meest gelden in het Noorden, het Zuidwesten, Zuid-Limburg en Utrecht.

Figuur 6.33 Ontwikkeling bedrijvigheid (46 regio's, indexcijfers 2002-2006)

Figuur 6.34 Groei van de werkgelegenheid per bedrijf (46 regio's, indexcijfers 2002-2006)

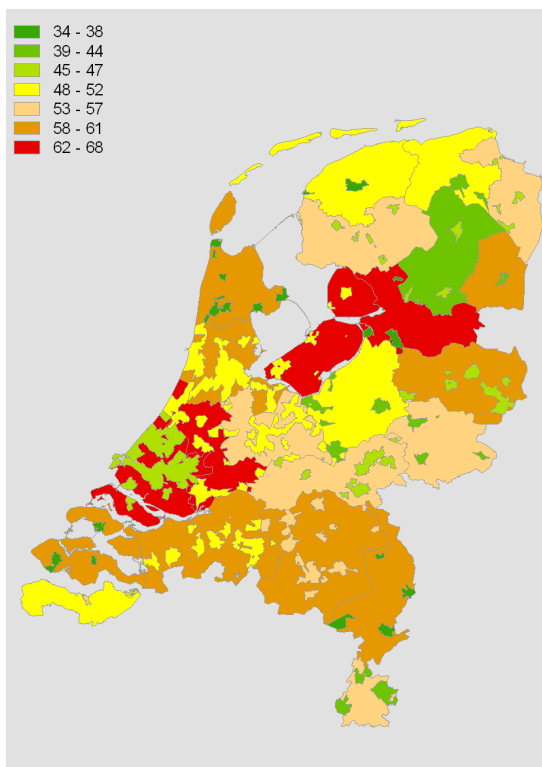
Bron: ABF Vastgoedmonitor, bewerking ABF Research

Structuur van de werkgelegenheid

De werkgelegenheid kan worden onderscheiden in producentgerichte werkgelegenheid en consumentgerichte werkgelegenheid. In dit rapport worden de volgende bedrijfstakken tot de producentgerichte werkgelegenheid gerekend: landbouw, industrie, bouwnijverheid, groothandel, transport, communicatie en zakelijke dienstverlening. Tot de consumentgerichte werkgelegenheid rekenen we: detailhandel, horeca, financiële dienstverlening, overheid, onderwijs, zorg en overige dienstverlening. Met deze indeling wordt aangesloten bij de definiëring zoals die eerder in het rapport Verstening en functieverandering in het landelijk gebied van Alterra en ABF Research is gebruikt.

De gehele Nederlandse werkgelegenheid bestaat in 2006 voor 50% uit producentgerichte werkgelegenheid en voor 50% uit consumentgerichte werkgelegenheid. In de stedelijke gebieden is deze verhouding met 47%-53% (producentgericht - consumentgericht) duidelijk anders dan de 57%-43% voor het landelijk gebied. De stedelijke werkgelegenheid is dus meer consumentgericht terwijl de werkgelegenheid op het platteland meer producentgericht van karakter is. Deze situatie gaat op in nagenoeg alle regio's. Alleen in de regio's Zeeuws-Vlaanderen en Drenthe West is in het stedelijk gebied het aandeel producentgerichte werkgelegenheid iets groter dan in het landelijk gebied (Figuur 6.35)

De werkgelegenheid in de consumentgerichte sectoren is in heel Nederland in de periode 2002-2006 met 3,7% gegroeid. Het aantal arbeidsplaatsen in producentgerichte sectoren is daarentegen in deze jaren met -3,1% aanzienlijk gekrompen. De verschillen tussen stedelijke en landelijke gebieden in werkgelegenheids groei zijn, ook wanneer een onderscheid wordt gemaakt in consumentgerichte en producentgerichte sectoren, aanzienlijk.

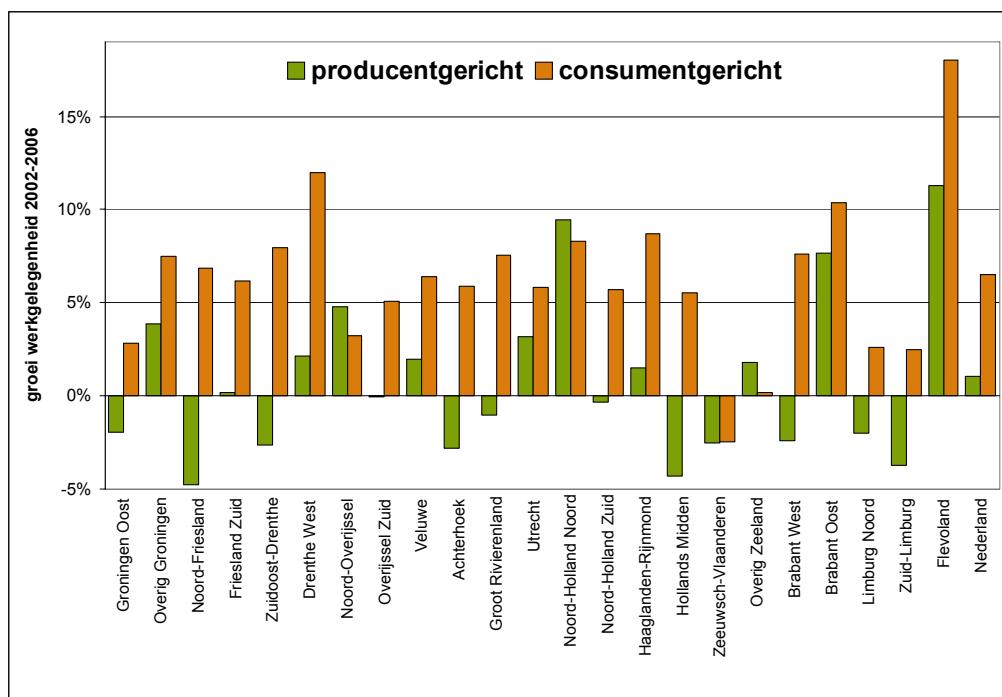
*Figuur 6.35 Aandeel producentgerichte werkgelegenheid (2006)
Bron: ABF Vastgoedmonitor (bewerking ABF Research)*

De consumentgerichte werkgelegenheid groeit op het platteland met 6,5% terwijl de stedelijke gebieden op 2,8% blijven steken. En waar de steden producentgerichte werkgelegenheid verliezen (-5,2%) weten de landelijke gebieden groei te realiseren (1,0%). De plattelandseconomie heeft in deze jaren van beperkte economische groei goed gepresteerd.

Figuur 6.36 maakt duidelijk dat in nagenoeg alle plattelandsregio's een groei van de consumentgerichte werkgelegenheid is gerealiseerd. Landelijk Zeeuwsch-Vlaanderen vormt de enige uitzondering op deze regel. De sterkste groei is gerealiseerd in het gunstig ten opzichte van de Randstad gesitueerde Flevoland.

Wanneer het gaat om groei in de producentgerichte werkgelegenheid is het beeld wat diverser. In een flink aantal landelijke gebieden gaat werkgelegenheid verloren. Voorbeelden van dergelijke gebieden zijn Hollands Midden en Friesland Noord (respectievelijk -4,3% en -4,8%). In Noord-Holland Noord en Brabant Oost daarentegen worden zeer behoorlijke groeipercentages gerealiseerd (9,4% en 7,7%).

Noord-Overijssel, Noord-Holland Noord en Overig Zeeland zijn de enige plattelandregio's waar de producentgerichte werkgelegenheid sneller groeit dan de consumentgerichte.

Figuur 6.36 Ontwikkeling producent- en consumentgerichte werkgelegenheid (2002-2006) in plattelandsregio's
Bron: ABF Vastgoedmonitor (bewerking ABF Research)

6.2.5.2 Algemene ontwikkelingen in de landbouwsector

Eerder in dit hoofdstuk werd al ingegaan op de ontwikkeling van de werkgelegenheid. Aangezien de landbouwsector voor het platteland van grote betekenis is, verdiepen we de analyse van de landbouw.

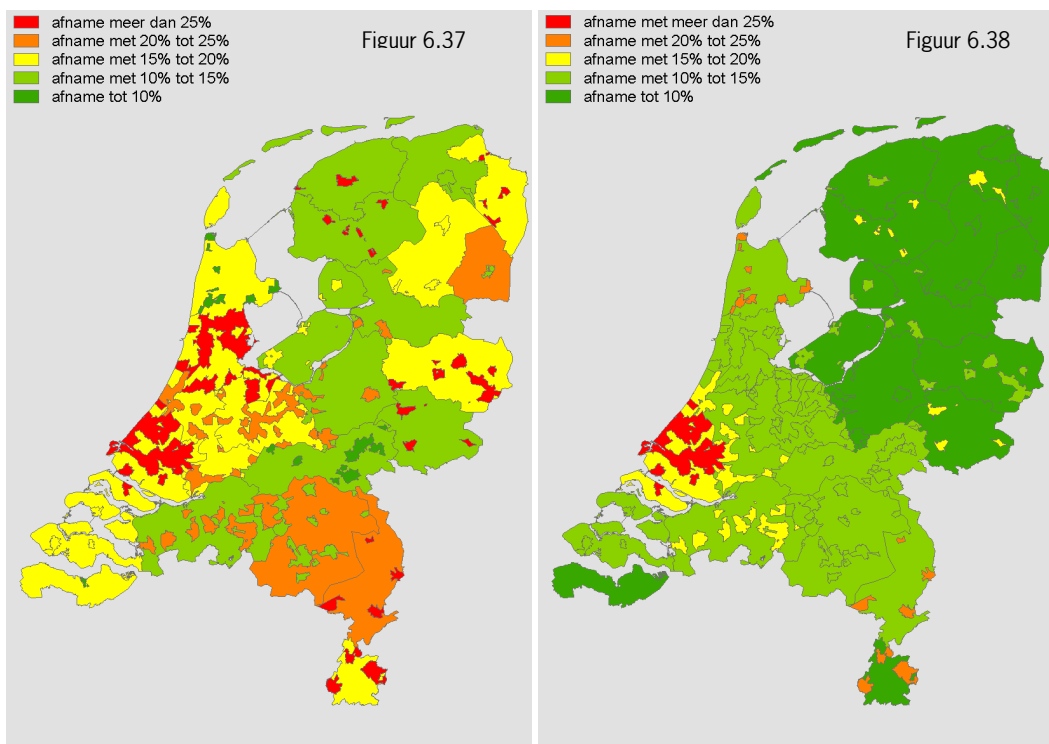
Volgens het GIAB¹⁵ zijn er in 2006 bijna 141.000 agrarische arbeidsplaatsen¹⁶ in Nederland. Ten opzichte van 2002 is 17,5% van de agrarische werkgelegenheid verloren gegaan. Het aantal agrarische productiebedrijven is in dezelfde periode teruggelopen met 11% naar bijna 78.000 bedrijven (Figuur 6.37 en 6.38)

In alle regio's is in de periode 2002-2006 werkgelegenheid verloren gegaan. De mate waarin dat gebeurd is verschilt echter van gebied tot gebied. Veel stedelijke gebieden laten een relatief grote terugloop zien, maar dat is niet verrassend. De terugloop is in een strook die van Brabant West via Gelderland en Noord-Overijssel naar Flevoland, Friesland en Overig Groningen loopt beperkt gebleven tot 10% à 15%. In de overige plattelandsgebieden is het verlies aan werkgelegenheid in de landbouw hoger. Noord-Limburg, Brabant Oost en Zuidoost-Drenthe is het verlies aan werkgelegenheid het hoogst met 20% tot 25%.

Gemiddeld is één op de tien landbouwbedrijven in de jaren 2002-2006 opgeheven. Er treden binnen Nederland echter grote regionale verschillen op. In de regio Haaglanden- Groot Rijnmond) is het verlies aan agrarische bedrijvigheid het grootst. In de landelijke gebieden in het noordelijke deel van Nederland daarentegen blijft het verlies beperkt. Hetzelfde geldt voor Zeeuwsch-Vlaanderen en Zuid-Limburg.

¹⁵ Het Geografische Informatiebestand Agrarische Bedrijven van Alterra

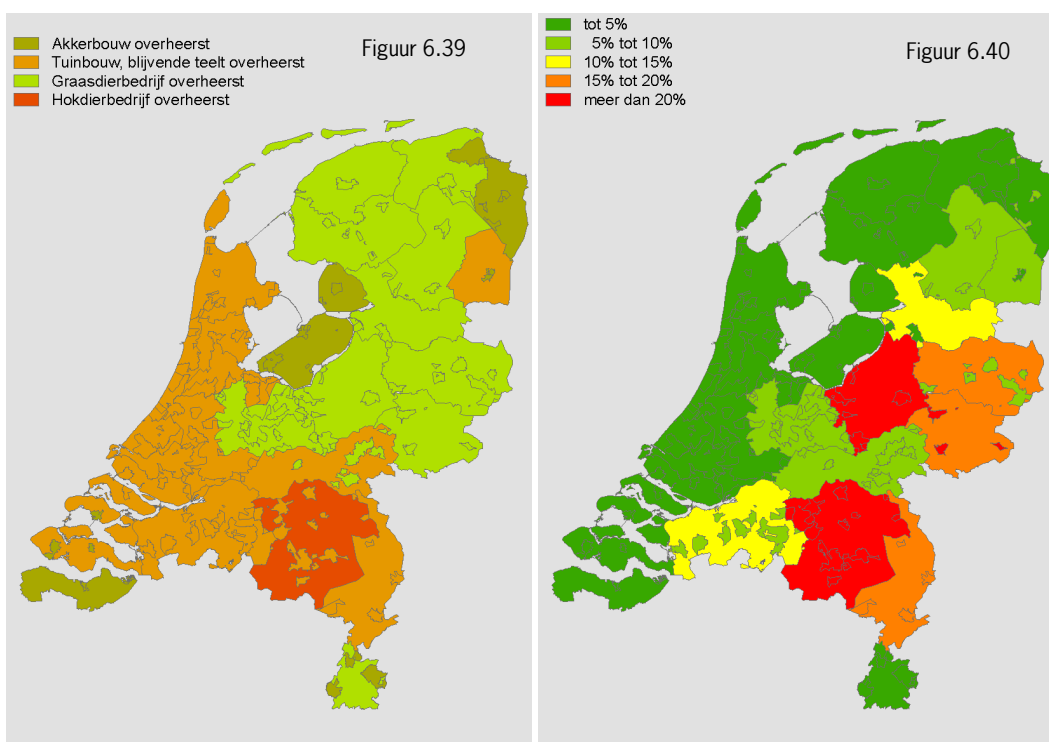
¹⁶ Het betreft arbeidsplaatsen van 20 uur en meer per week.

Figuur 6.37 Ontwikkeling van de werkgelegenheid in de in de landbouw (46 regio's, 2002-2006)

Figuur 6.38 Ontwikkeling van het aantal landbouwbedrijven (46 regio's, 2002-2006)

Bron: GIAB (bewerking ABF Research)

Figuur 6.39 Belangrijkste bedrijfstak in de landbouw van productieomvang in NGE (2006)

Figuur 6.40 Aandeel intensieve veehouderij in productie- op basis omvang in NGE (2006)

Bron: GIAB (bewerking ABF Research)

Uit het GIAB-bestand is af te leiden welke agrarische bedrijfstak binnen de landbouwsector overheersend is. Overheersend wordt hier gedefinieerd als het grootste aandeel in de productieomvang. In een groot deel van Noord- en Oost-Nederland overheersen de graasdierbedrijven. In Zuid- en West-Nederland overheerst de tuinbouw in combinatie met de blijvende teelt. Alleen in Flevoland, Zeeuwsch-Vlaanderen en Groningen-Oost leggen de akkerbouwbedrijven het meeste gewicht in de schaal. Het hokdierbedrijf is belangrijk in Brabant Oost (Figuur 6.39 en 6.40)

6.2.5.3 Verbreding binnen de landbouwsector

De moeizame ontwikkeling van de bedrijvigheid in landbouwsector maakt duidelijk dat een aanzienlijk deel van de agrarische bedrijven moeite heeft het hoofd boven water te houden. In een deel van de landbouwsector heeft dat geleid tot een verbreding van de werkzaamheden binnen agrarische bedrijven.

De verbreding kan bijvoorbeeld bestaan uit de verwerking of verkoop van (eigen) agrarische producten. In deze gevallen wordt de productieketen verlengd en worden meer handelingen die binnen de keten vallen binnen hetzelfde agrarische bedrijf uitgevoerd. Andere vormen van verbreding zijn natuurbeheer, werken in loondienst, het opzetten van een zorgboederij, het creëren van recreatieve voorzieningen en het stallen van goederen of dieren. Combinaties van verschillende vormen van verbreding komen overigens ook veel voor. Het zal duidelijk zijn dat de motivatie om tot verbreding over te gaan zowel uit overtuiging als uit economische noodzaak kan voortkomen.

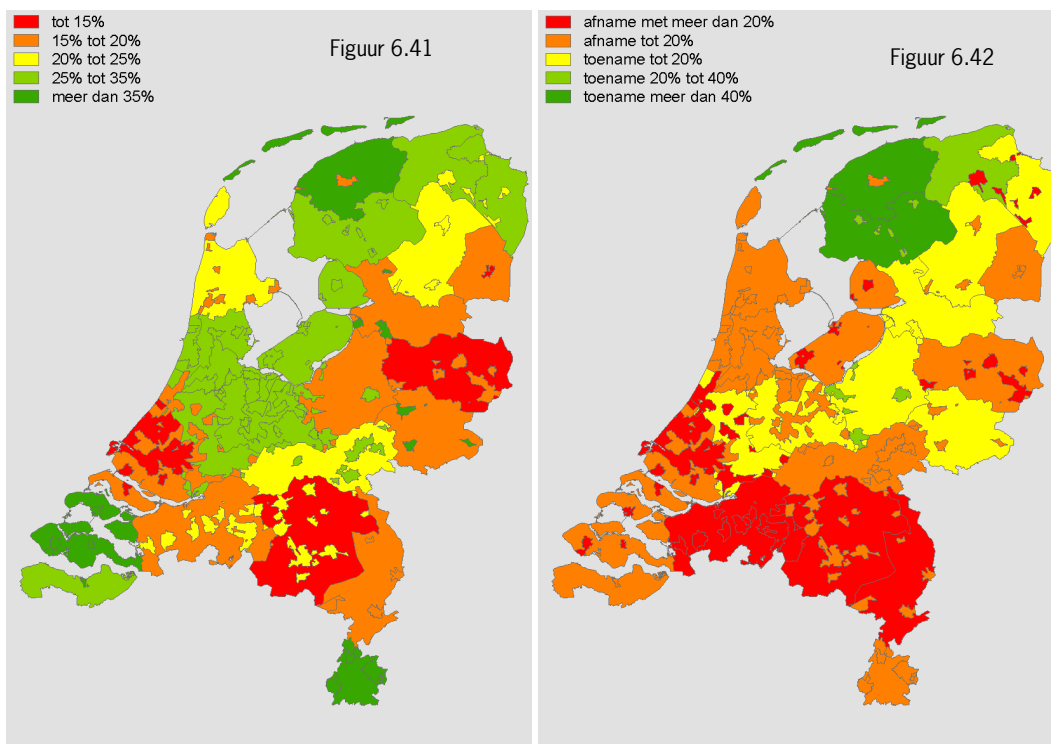
Bij 22% van de Nederlandse agrarische bedrijven is er in 2005 sprake van verbreding van de activiteiten. Daarmee is de verbreding ten opzichte van 2003 niet veranderd. In 2003 kende eveneens 22% van de bedrijven verbreding van de activiteiten.

Het verschil in de mate van verbreding tussen bedrijven in landelijke gebieden en bedrijven in stedelijke gebieden is beperkt. In stedelijke gebieden heeft 21% van de bedrijven zich verbreed, in landelijke gebieden ligt dit percentage op een vergelijkbare 23% (Figuur 6.41 en 6.42)

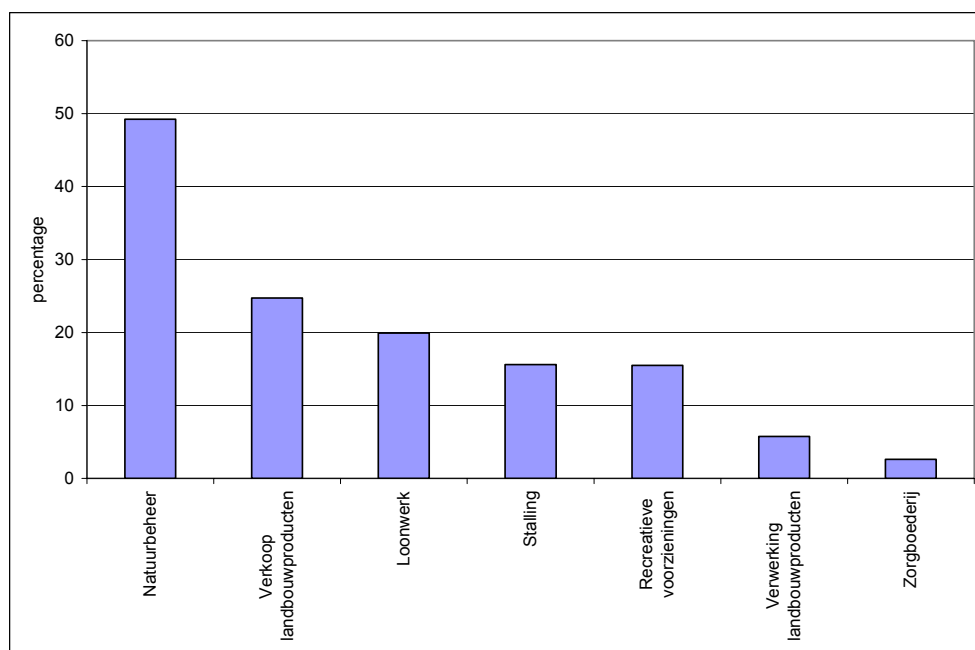
De mate waarin er sprake is van verbreding van activiteiten door landbouwbedrijven verschilt echter sterk per regio. Vooral in een aantal perifeer gelegen regio's is het aandeel verbrede bedrijven hoog. Het betreft Noord-Friesland (waaronder een groot aantal Waddeneilanden), Zuid-Limburg en Zeeland. In West- en Noord-Nederland heeft een aanzienlijk deel van de bedrijven zijn activiteiten verbreed. In grote delen van Zuid-Holland, Noord-Brabant, Gelderland en Overijssel blijft de verbreding naar verhouding beperkt.

In de korte periode 2003-2005 is er sprake van een behoorlijke dynamiek in het aantal verbrede bedrijven. Vooral in de landelijke gebieden in het noorden van het land is het aantal sterk toegenomen. In landelijk Friesland en in landelijk Overig Groningen is het aantal verbrede bedrijven het sterkst gegroeid. Ook op het platteland van Utrecht, de Veluwe, de Achterhoek, Noord-Overijssel, Drente en Groningen Oost hebben veel bedrijven hun activiteiten verbreed. Overigens treedt deze toename van het aantal verbrede bedrijven tegelijkertijd op met een afname van het totaal aantal bedrijven.

Er zijn opvallend genoeg ook een fors aantal streken, met name in het westen en zuiden van het land, met een duidelijke afname van het aantal verbrede bedrijven. De meest scherpe afname van het aantal heeft plaatsgevonden in Noord-Brabant en Limburg Noord. Niet alleen neemt in deze gebieden het aantal verbrede bedrijven af, ook het aandeel van de verbrede bedrijven in het (krimpende) totaal aantal agrarische bedrijven neemt af.

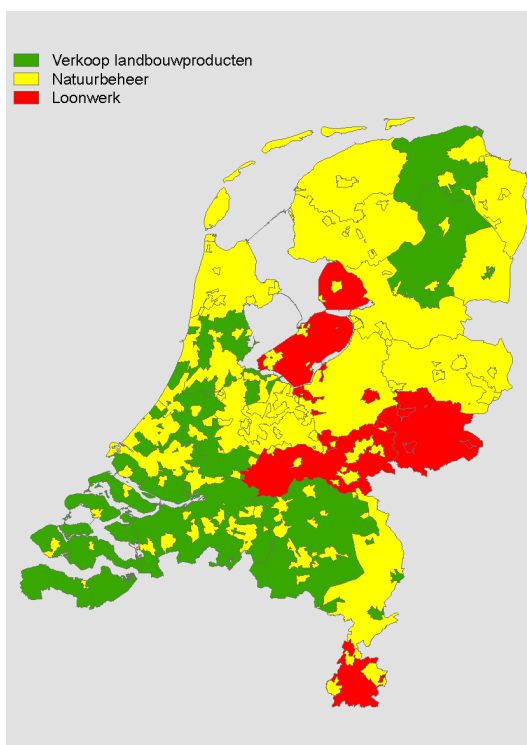
Figuur 6.41 Aandeel verbrede agrarische bedrijven (2005)
 Figuur 6.42 Groei verbrede agrarische bedrijven (2003-2005)
 bron: GIAB (bewerking ABF Research)

Figuur 6.43 Mate waarin verschillende vormen van verbreding voorkomen (binnen de groep verbrede bedrijven), 2005
 Bron: GIAB (bewerking ABF Research)

Natuurbeheer is de meest voorkomende vorm van verbreding. Bijna 50% van de bedrijven die aan verbreding van de activiteiten doet kiest voor deze vorm. De verkoop van landbouwproducten volgt met 25%, loonwerk komt bij 20% van de verbrede bedrijven voor. Voor alle duidelijkheid: bedrijven kunnen tegelijkertijd meerdere vormen van verbreding beoefenen (Figuur 6.43)

Binnen Nederland treden aanzienlijke regionale verschillen op als het gaat om de meest populaire vorm van verbreding. In het grootste deel van Nederland is natuurbeheer de overheersende vorm van verbreding. In delen van bijvoorbeeld Noord-Brabant, Zeeland, Groningen en Drenthe is verkoop van landbouwproducten de meest voorkomende vorm van verbreding. Flevoland, Zuid-Limburg, de Achterhoek en Groot-Rivierenland zijn voorbeelden van gebieden waar loonwerk als vorm van verbreding het meest voorkomt (Figuur 6.44)

*Figuur 6.44 Belangrijkste vorm van verbreding bij verbrede agrarische bedrijven in 2005
Bron: GIAB (bewerking ABF Research)*

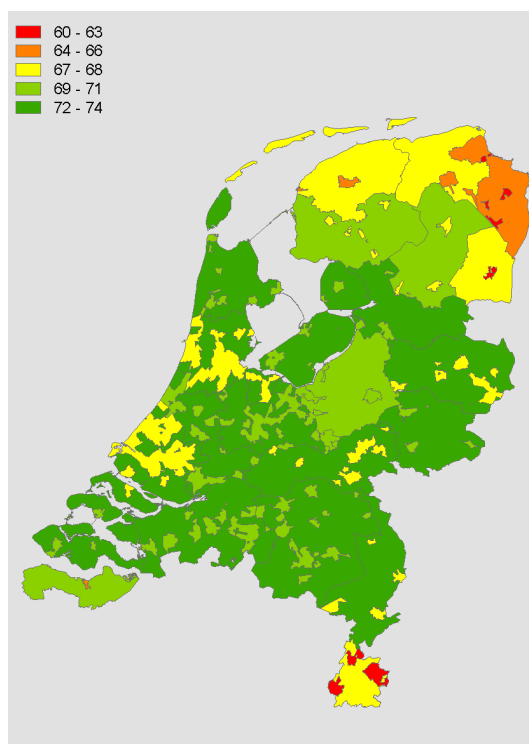
6.2.5.4 Arbeidsparticipatie

Het CBS houdt in de Kerncijfers Wijken en buurten bij welk deel van de potentiële beroepsbevolking actief is op de arbeidsmarkt (werkzaam en werkloos). De meest recente cijfers hebben betrekking op het jaar 2004. De arbeidsparticipatie in Nederland is in 2004 69,0%.

De wijk- en buurtindeling van het CBS wijkt af van de in deze monitor gebruikte indeling in postcodegebieden. Op basis van de meest voorkomende viercijferige postcode in een wijk zijn de cijfers omgerekend om verschil te kunnen maken tussen stad en platteland. De op deze

wijze gemeten arbeidsparticipatie¹⁷ ligt in stedelijke gebieden op gemiddeld 67,7% terwijl in de landelijke gebieden een iets hogere 71,3% wordt gemeten.

De arbeidsparticipatie op basis van de Kerncijfers Wijken en buurten is helaas niet beschikbaar voor het jaar 2002. Wel zijn de gegevens voor het jaar 2003 bekend. De arbeidsparticipatie in 2003 lag in 2003 een fractie hoger dan in 2004 (Figuur 6.45)

*Figuur 6.45 Arbeidsparticipatie (46 regio's, 2004)
Bron: CBS Kerncijfers Wijken en buurten (bewerking ABF Research)*

Over het algemeen is het zo dat de arbeidsparticipatie op het platteland hoger is dan in stedelijk gebied. Nadere analyse maakt duidelijk dat deze stelling voor heel Nederland op gaat: de intraregionale verschillen kunnen aanzienlijk zijn. In alle regio's is het zo dat de arbeidsparticipatie in 2004 in het landelijk gebied boven het niveau van de in het gebied gelegen steden ligt. De lagere arbeidsparticipatie in stedelijke gebieden is overigens deels terug te voeren op het feit dat in de steden het aandeel studerende en schoolgaande jongeren hoger is dan op het omliggende platteland. Dit effect speelt met name in studentensteden een rol.

De verschillende landelijke regio's in Nederland laten betrekkelijk weinig diversiteit in arbeidsparticipatie zien. Delen van het Noorden van het land c.q Zuid-Limburg scoren laag

¹⁷ Arbeidsparticipatie is hier gedefinieerd als het aandeel werkzame personen op de laatste vrijdag van september, uitgedrukt in hele procenten van het aantal inwoners van 15 tot en met 64 jaar. In de hier gebruikte definitie worden alle werkzame personen meegenomen. Een urengrens kan bij gebruik van deze bron niet worden gehanteerd, in andere definiëringen van de arbeidsparticipatie is dat meestal wel het geval.

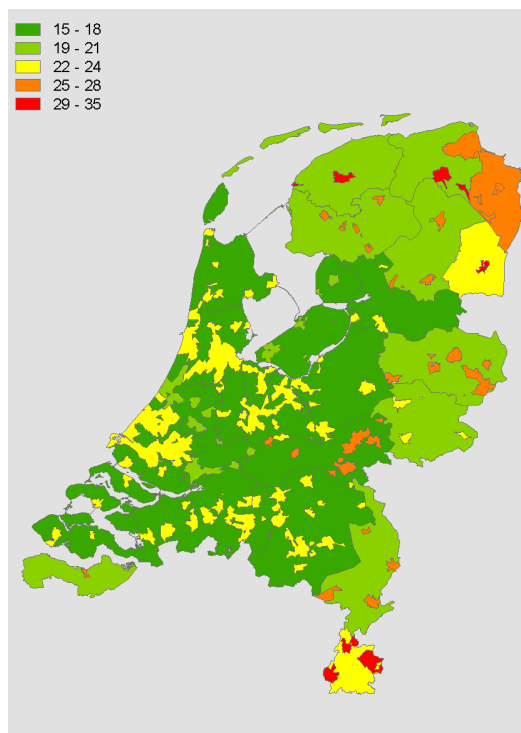
Arbeidsparticipatie van vrouwen op het platteland

De hierboven gepresenteerde CBS-informatie met betrekking tot de arbeidsparticipatie kan niet worden gespecificeerd naar geslacht. Wel zijn verschillen in arbeidsparticipatie tussen mannen en vrouwen op het platteland door het LEI uitgebreid onderzocht¹⁸. Het LEI concludeert dat de netto-arbeidsparticipatie van vrouwen in loondienst in 2006 op 49% lag. De netto-arbeidsparticipatie voor de vergelijkbare groep mannen ligt op 62%. Wanneer het gaat om de vrouwen als zelfstandig ondernemer bedraagt de netto-arbeidsparticipatie van vrouwen op het platteland 5%. Bij de mannen ligt dit percentage op 11%.

De arbeidsparticipatie van vrouwen op het platteland blijft niet alleen achter in vergelijking met mannen. Ook bij vergelijking met vrouwen in (sterk) verstedelijkte gebieden blijkt de participatie op het platteland minder groot te zijn: 49% versus 51% voor vrouwen in loondienst. Voor de zelfstandige ondernemers (5% in zowel landelijke als stedelijke gebieden) is er geen verschil.

Niet-actieven

De werkloosheid wordt niet geregistreerd op postcode- of wijkniveau. Om toch een indicatie te kunnen geven van het deel van de bevolking van 15-64 jaar dat niet actief is maken we gebruik van het aantal niet-actieven dat door het CBS in de Kerncijfers Wijken en buurten wordt gepubliceerd. De meest recente cijfers hebben betrekking op het jaar 2005. Iemand staat als niet actief te boek als hij of zij voornamelijk leeft van een uitkering of 'overige inkomsten'¹⁹ en bovendien tussen de 15 en 65 jaar oud is (Figuur 6.46)

Figuur 6.46 Aandeel niet-actieven in de bevolking van 15-64 jaar (2005)

Bron: CBS Kerncijfers Wijken en buurten (bewerking ABF Research)

¹⁸ Verschillen tussen stad en platteland in arbeidsparticipatie van vrouwen, LEI, Den Haag, 2008.

¹⁹ Het aandeel niet-actieven wordt gedefinieerd als het aantal inkomensontvangers van 15 tot en met 64 jaar dat een uitkering als voornaamste inkomensbron had, uitgedrukt in hele procenten van het totaal aantal inkomensontvangers van 15 tot en met 64 jaar. Personen met een werkloosheidsuitkering, arbeidsongeschikten, pensioenontvangers, bijstandontvangers en de groep 'overige inkomensontvangers' worden tot de 'niet-actieven' gerekend. Deze 'niet-actieven' hadden dus een uitkering als voornaamste inkomensbron.

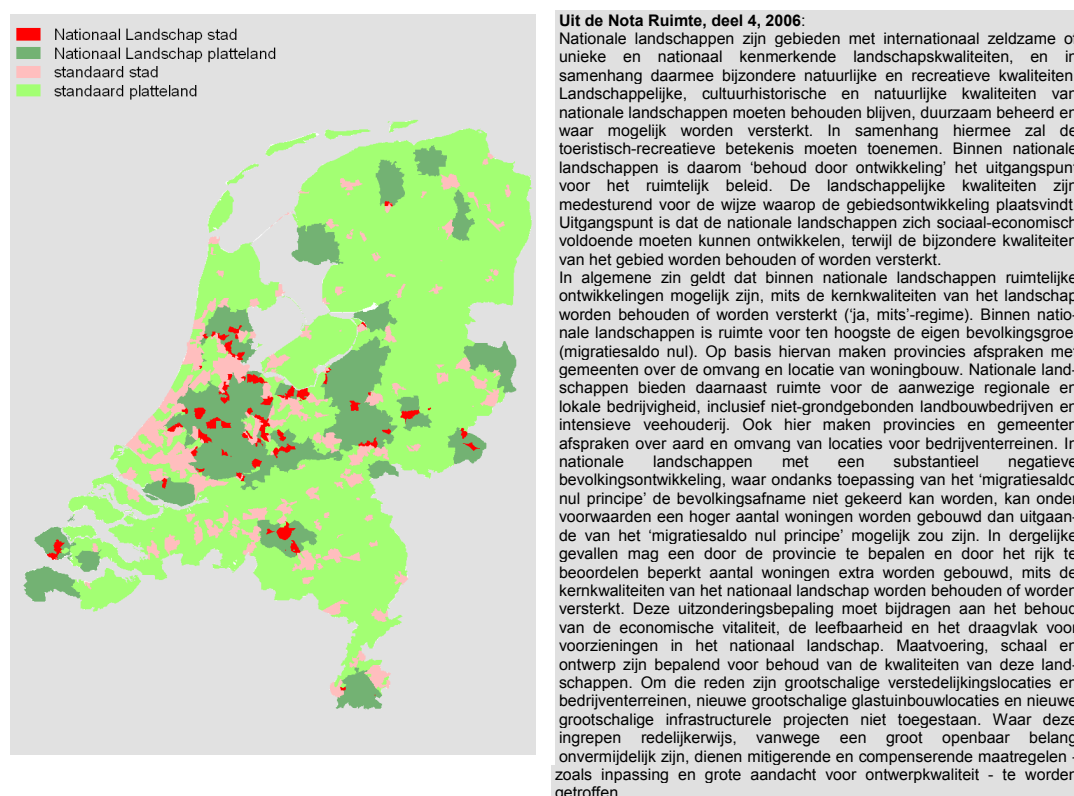
Voor Nederland als geheel ligt het aandeel niet-actieven in 2005 op 22,0%. Het gemiddelde voor de stedelijke gebieden komt uit op 24,1%, dat voor de landelijke gebieden ligt met 18,5% aanzienlijk lager.

Het aandeel niet-actieven is in alle gebieden in steden hoger dan op platteland. Tevens is het aandeel niet-actieven in nagenoeg alle plattelandsgebieden lager dan het gemiddelde voor heel Nederland van 22%. Uitzonderingen zijn in dit opzicht het platteland van Groningen Oost, Zuidoost-Drente en Zuid-Limburg waar het percentage niet-actieven naar verhouding hoog is.

6.2.6 Nationale Landschappen

Met de vaststelling van de Nota Ruimte beschikt Nederland over twintig zogeheten nationale landschappen. Voor deze gebieden geldt het 'migratiesaldonulbeleid' waarbij woningbouwprogramma's beperkt blijven tot de opvang van de 'eigen' bevolkingsontwikkeling. Tegelijkertijd is tot uitgangspunt verheven dat de nationale landschappen zich sociaal-economisch voldoende moeten kunnen ontwikkelen.

In deze monitor worden de twintig nationale landschappen als één eenheid beschouwd, die wordt vergeleken met de rest van Nederland. Verdere uitsplitsing is vanwege het aantal respondenten in het WoON per landschap niet mogelijk. Er is een zo adequaat mogelijk benadering van de nationale landschappen gemaakt op basis van de indeling naar postcodegebieden. De nationale landschappen zijn, evenals overig Nederland, wederom opgesplitst in stad en plattelandsgebieden (Figuur 6.47)

Figuur 6.47 Nationale landschappen naar stad en platteland
 Bron: Nota Ruimte, bewerking ABF Research

Tabel 6.8 Inwoners en arbeidsplaatsen nationale landschappen en overig Nederland naar stad-platteland (2002-2006)

Type gebied	Inwoners			Arbeidsplaatsen		
	2002	2006	Toename	2002	2006	Toename
nationaal landschap platteland	1.579.200	1.591.515	0,8%	537.131	546.486	1,7%
nationaal landschap stad	1.071.680	1.095.790	2,2%	484.005	476.315	-1,6%
overig platteland	4.423.269	4.529.435	2,4%	1.594.784	1.655.429	3,8%
overig stad	9.024.835	9.111.490	1,0%	4.710.954	4.661.624	-1,0%
Nederland	16.098.984	16.328.230	1,4%	7.326.874	7.339.854	0,2%

Bron: ABF Vastgoedmonitor (bewerking ABF Research)

Het aantal inwoners in de nationale landschappen ontwikkelt zich tussen 2002 en 2006 conform de nationale trend. De bevolking neemt toe met 1,4%. In afwijking van het nationale beeld heeft de toename met name plaatsgevonden in de stedelijke delen (2,2%) en is de groei op het platteland met 0,8% iets minder. In overig Nederland neemt daarentegen het aantal inwoners op het platteland sneller toe dan in de stad.

Ook het aantal arbeidsplaatsen ontwikkelt zich in de nationale landschappen met een toename met 0,2% conform de nationale trend. Ook hier blijft de toename op het platteland in de nationale landschappen echter achter bij de ontwikkeling op het platteland in overig Nederland. Desondanks is er in de jaren 2002-2006 sprake van een groei van het aantal arbeidsplaatsen op het platteland van de nationale landschappen met 1,7% (Tabel 6.8)

6.2.6.1 Voorzieningen

Het gemiddeld aantal lokale basisvoorzieningen in het eigen postcodegebied is in de nationale landschappen iets hoger dan in overig Nederland. Met name het platteland in de nationale landschappen wordt beter bediend, de afstandindex voor basisvoorzieningen is hier met 219 beduidend lager dan op het platteland in overig Nederland (256). De afstandindex voor VWO en ziekenhuizen laat dit patroon in iets mindere mate zien.

Tabel 6.9 Aanwezigheid van en hemelsbrede afstand naar voorzieningen per inwoner in nationale landschappen (2006)

type gebied	huisarts, basisschool, postvestiging, winkel dagelijks aanbod, openbaar vervoer		ziekenhuis en school voor VWO	alle zeven voorzieningen
	gemiddeld aantal voorzieningen in eigen postcodegebied	gemiddelde afstand per voorziening per inwoner	gemiddelde afstand per voorziening per inwoner	gemiddelde afstand per voorziening per inwoner
nationaal landschap platteland	4,5	219	6.367	1.975
nationaal landschap stad	4,5	89	2.506	780
overig platteland	4,4	256	6.507	2.042
overig stad	4,5	94	1.946	623
Nederland	4,5	150	2.006	1.159

Bron: ABF Vastgoedmonitor, www.tntpost.nl; REISinformatiegroep (bewerking ABF Research)

Ook in de nationale landschappen is tussen 2002 en 2006 de afstand tot de drie basisvoorzieningen toegenomen. De ontwikkeling is hier op het platteland echter minder negatief dan op het platteland van overig Nederland (Tabel 6.10)

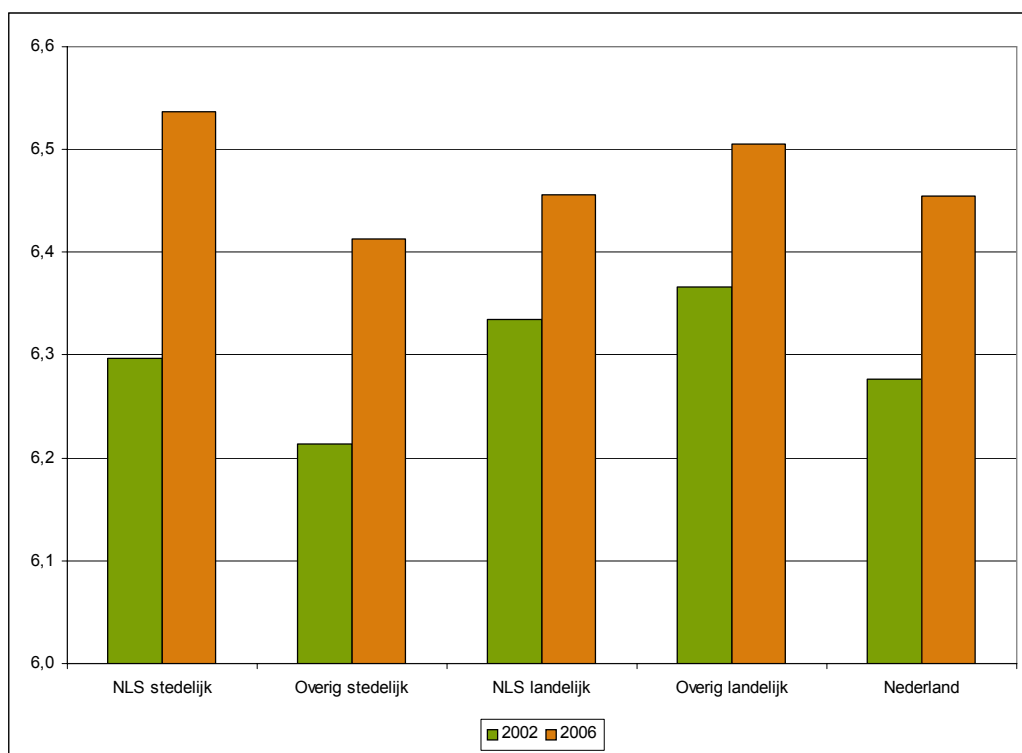
type gebied	huisarts, basisschool, winkel dagelijks aanbod		VWO, ziekenhuis
	gemiddeld aantal voorzieningen in eigen postcodegebied	gemiddelde afstand per voorziening per inwoner	gemiddelde afstand per voorziening per inwoner
nationaal landschap platteland	-0,2	58	-127
nationaal landschap stad	-0,1	12	-11
overig platteland	-0,2	69	-120
overig stad	-0,1	20	-30
Nederland	-0,1	37	-54

Tabel 6.10 Ontwikkeling aanwezigheid van en afstand tot voorzieningen* per inwoner in nationale landschappen (2002-2006)

bron: ABF Vastgoedmonitor (bewerking ABF Research)

* exclusief vestigingen TNTpost

Respondenten woonachtig op het platteland van de nationale landschappen zijn, gemiddeld genomen iets minder tevreden over voorzieningen dan de bewoners van het 'gewone' platteland. De stedelingen in de nationale landschappen zijn daarentegen positiever dan 'gewone' stedelingen. De grotere tevredenheid in 2006 ten opzichte van 2002 doet zich bij alle hier onderscheiden categorieën voor. De hogere stijging van de tevredenheid in de steden ten opzichte van het platteland doet zich in de nationale landschappen nog pregnanter voor dan daarbuiten (Figuur 6.48)

Figuur 6.48 Tevredenheidsindex voorzieningen naar stad en platteland, nationale landschappen (2002,2006)

Bron: WBO 2002, WoON 2006 (bewerking ABF Research)

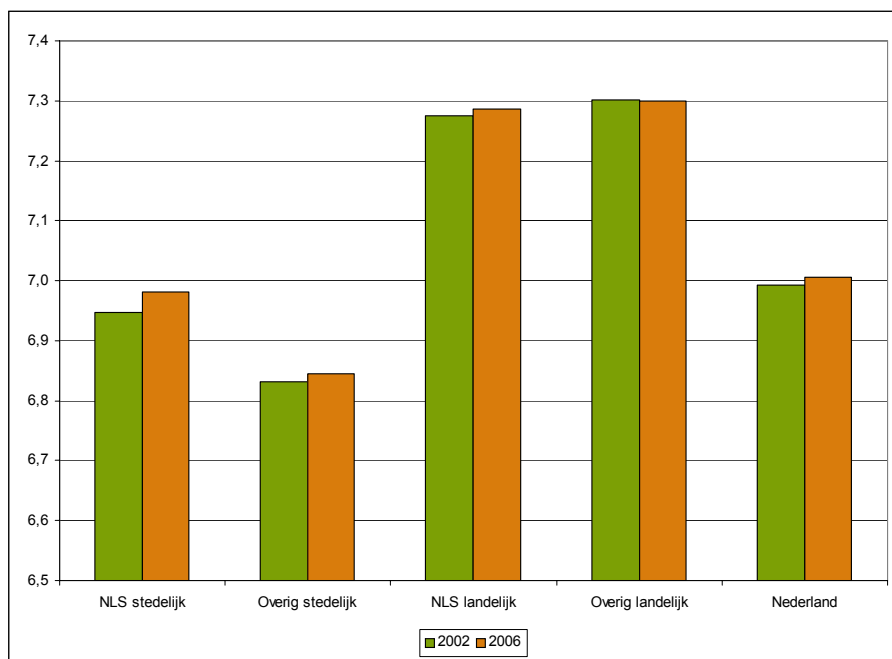
6.2.6.2 Wonen²⁰

De gemiddelde woningwaarde ligt in de nationale landschappen aanzienlijk boven die daarbuiten. Dat geldt met name wanneer woningen op het platteland vergeleken worden. Qua waardestijging blijven de woningen in de nationale landschappen echter iets achter. Qua verschil tussen stad en platteland wijken de nationale landschappen zowel qua waardeverschil als qua waardeontwikkeling niet of nauwelijks af van het verschil tussen stad en platteland elders in Nederland (Tabel 6.11)

Tabel 6.11 WOX-gemiddelde woningwaarde 2006 en ontwikkeling 2002-2006 in nationale landschappen

type gebied	ontwikkeling WOX	
	WOX 2006	2002-2006
nationaal landschap platteland	€ 277.000	116
nationaal landschap stad	€ 240.000	117
overig platteland	€ 255.000	117
overig stad	€ 220.000	118
Nederland platteland	€ 261.000	117
Nederland stad	€ 222.000	118

Er is weinig verschil met betrekking tot de tevredenheid met de woning tussen respondenten op het platteland van de nationale landschappen en het 'gewone' platteland. De stedelingen in de nationale landschappen zijn wel in hogere mate tevreden met de woning dan de gemiddelde 'gewone' stedeling (Figuur 6.49).

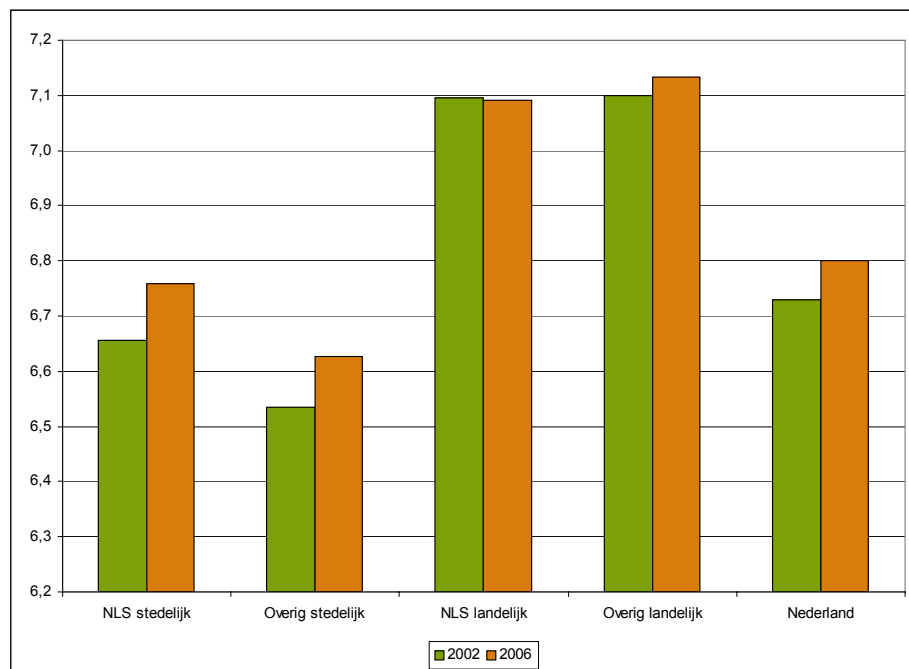

Figuur 6.49 Tevredenheidsindex woning naar stad en platteland, nationale landschappen (2002,2006)

Bron: WBO 2002, WoON 2006 (bewerking ABF Research)

²⁰ Er worden geen vraag-aanbodverhoudingen voor de twintig nationale landschappen gegeven aangezien uit WoON niet is op te maken of de gewenste woning of het gewenste woonmilieu zich wel of niet in een nationaal landschap bevindt

Hetzelfde patroon zien we bij de tevredenheid met betrekking tot de woonomgeving. Ook hier is er weinig verschil tussen respondenten op het platteland van de nationale landschappen en het 'gewone' platteland. De stedelingen in de nationale landschappen zijn zelfs wederom positiever dan 'gewone' stedelingen en de toename van de tevredenheid is het grootst in de stedelijke delen van de nationale landschappen (Figuur 6.50)

Figuur 6.50 *Tevredenheidsindex woonomgeving naar stad en platteland, nationale landschappen (2002,2006)*

Bron: WBO 2002, WoON 2006 (bewerking ABF Research)

6.2.6.3 Werken

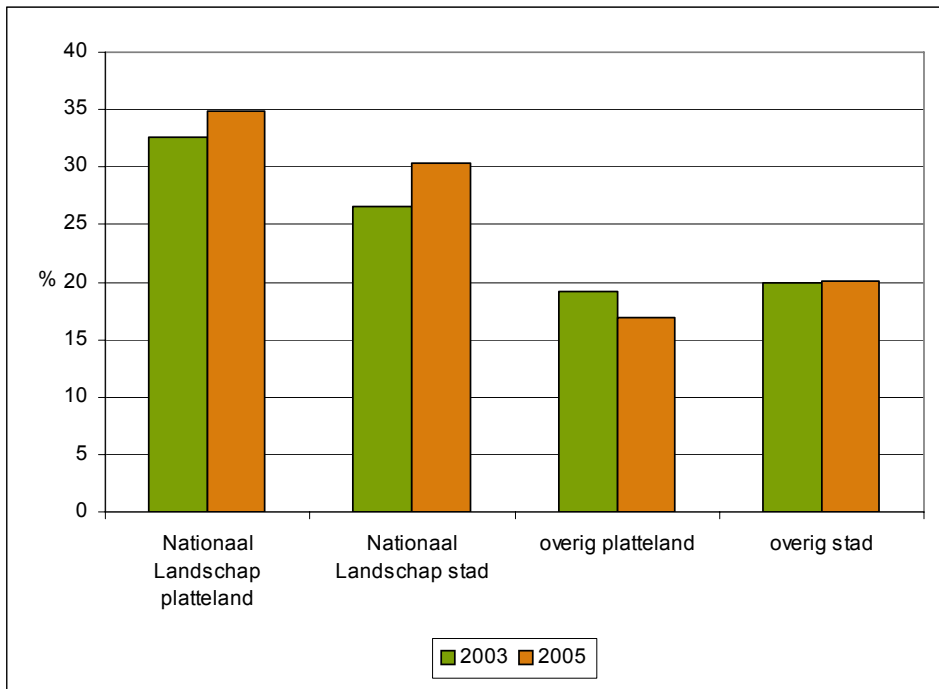
Werkgelegenheidsstructuur

Zoals hierboven al gemeld neemt het aantal arbeidsplaatsen op het platteland in de periode 2002-2006 sneller toe dan in de stedelijke gebieden. Kijken we naar de sectorale ontwikkeling dan is het verschil tussen de nationale landschappen en overige Nederland opmerkelijk. Neemt elders de producentgerichte werkgelegenheid op het platteland met 2% toe, in de nationale landschappen laat de werkgelegenheid op dit punt een daling zien met -1%. De ontwikkeling van de consumentgerichte werkgelegenheid loopt in deze gebieden echter bijna in gelijk op met de trend op het overige platteland (+7%). Dit betekent dat de nationale trend van verschuiving van producten- naar consumentgerichte werkgelegenheid in de plattelanddelen van de nationale landschappen zich het sterkst voordoet (Tabel 6.12).

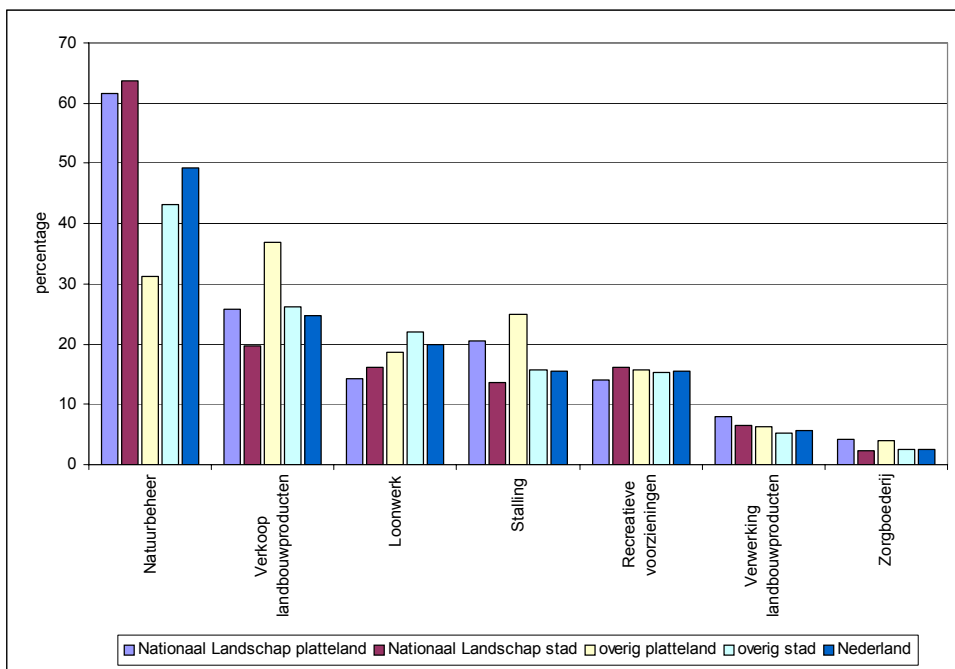
Tabel 6.12 *Ontwikkeling van producent- en consumentgerichte werkgelegenheid in nationale landschappen (2002-2006). bron: ABF Vastgoedmonitor (bewerking ABF Research)*

type gebied	producentgericht			consumentgericht			totaal (abs.)
	aantal	aandeel	toename	aantal	aandeel	toename	
nationaal landschap platteland	297.783	54%	-1%	248.703	46%	6%	546.486
nationaal landschap stad	234.034	49%	-5%	242.281	51%	2%	476.315
overig platteland	967.583	58%	2%	687.846	42%	7%	1.655.429
overig stad	2.187.100	47%	-5%	2.474.524	53%	3%	4.661.624
Nederland	3.686.500	50%	-3%	3.653.354	50%	4%	7.339.854

Landbouw

Figuur 6.51 Verbreding in Nationale Landschappen
Bron: GIAB (bewerking ABF Research)

Figuur 6.52 Mate waarin de verschillende vormen van verbreding voorkomen (binnen de groep verbrede bedrijven), Nederland en Nationale Landschappen 2005
Bron: GIAB (bewerking ABF Research)

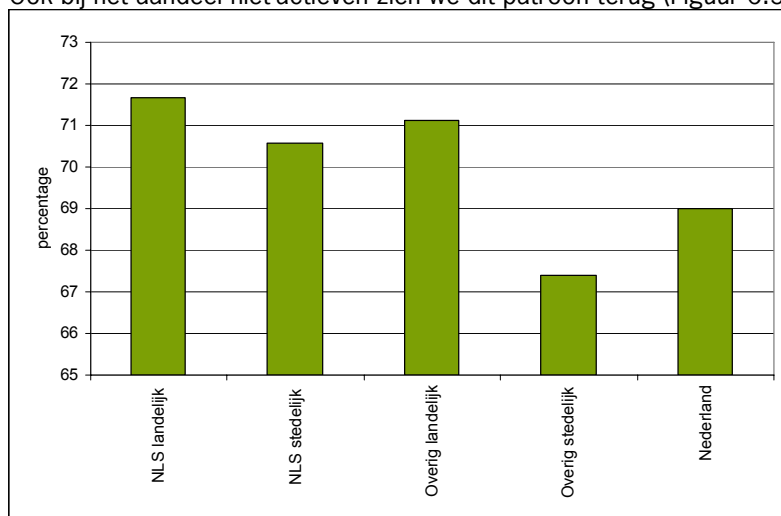
Het aantal agrarische bedrijven waar sprake is van verbreding van activiteiten is de in de plattelanddelen van de nationale landschappen tweemaal zo hoog dan daarbuiten (Figuur 6.51). Opmerkelijk is dat binnen de nationale landschappen er tussen 2003 en 2005 uitbreiding van het aandeel bedrijven met verbreding van activiteiten plaatsvindt. In overig Nederland vindt een daling plaats.

Het is met name natuurbeheer dat binnen de nationale landschappen als vorm van verbreding veel voorkomt (Figuur 6.52).

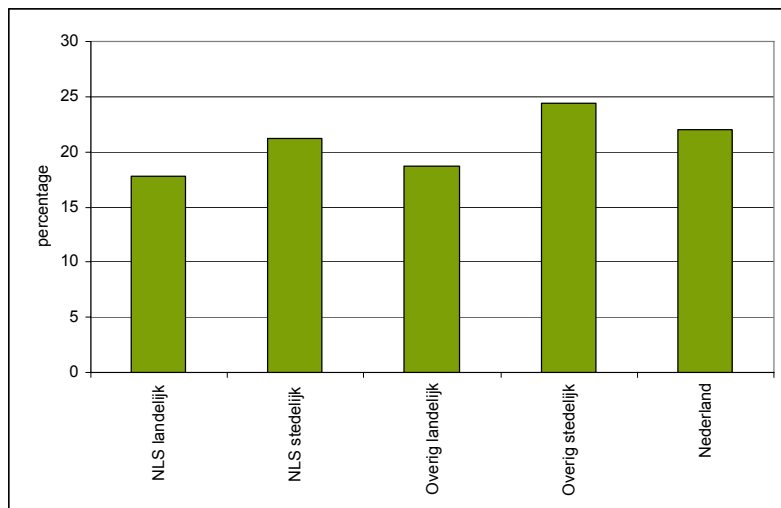
Arbeidsparticipatie en niet-actieven

De arbeidsparticipatie ligt in de nationale landschappen op een hoger niveau dan daarbuiten. Er is met name een groot verschil, ruim 3%, tussen de participatie in de steden binnen c.q. buiten de nationale landschappen (Figuur 6.53).

Ook bij het aandeel niet-actieven zien we dit patroon terug (Figuur 6.54)

*Figuur 6.53 Arbeidsparticipatie Nationale Landschappen 2004
bron: CBS Kerncijfers Wijken en buurten (bewerking ABF Research)*

*Figuur 6.54 Aandeel niet-actieven in de bevolking 15-64 jaar, Nationale Landschappen 2005
Bron: CBS Kerncijfers Wijken en buurten (bewerking ABF Research)*

6.2.7 Onderzoeksverantwoording

A. Aantal respondenten in het Woononderzoek Nederland 2006

regio	platteland	stad
Groningen Oost	395	122
Overig Groningen	442	680
Noord-Friesland	607	274
Friesland Zuid	517	303
Drenthe West	705	382
Zuidoost-Drenthe	586	276
Noord-Overijssel	1.136	1.478
Overijssel Zuid	1.529	2.050
Veluwe	1.153	1.331
Achterhoek	1.038	571
Groot-Rivierenland	1.168	2.327
Utrecht	866	3.224
Noord-Holland Noord	608	661
Noord-Holland Zuid	616	6.157
Hollands Midden	596	3.702
Haaglanden-Rijnmond	1.925	11.438
Zeeuwsch-Vlaanderen	1.493	266
Overig Zeeland	1.920	998
Brabant West	1.153	2.337
Brabant Oost	1.284	1.664
Limburg Noord	730	380
Zuid-Limburg	484	865
Flevoland	496	1.073
totaal	21.447	42.559

B. Samenstelling tevredenheidsindexen

In drie overzichten is weergegeven op welke vragen in het WoON de drie tevredenheidsindexen zijn gebaseerd en welk gewicht aan de diverse vragen is toebedeeld. De nummers voor de vragen corresponderen met het nummer zoals de vragenlijst van het WoON.

Index woning	Index woning
(17.1) Tevredenheid met huidige woning	2
(17.3) Indeling woning is geschikt	1
(17.4) Woning is te klein	1
(17.5) Woning is te groot	1
(17.6) Woning is slecht onderhouden	1
(17.7) Woning ademt een goede sfeer	1
(17.8) Onvoldoende buitenruimte bij de woning	1
(18.12) Overlast door directe burens	1
(18.18) Ik heb veel contact met mijn directe burens	1

Index voorzieningen	Index voorzieningen
(19.1) Hoe tevreden bent u over de winkels in uw buurt	1
(19.8) Tevreden over jongerenvoorzieningen in de buurt (12-18 jaar)	1
(19.10) Tevreden over basisscholen in de buurt	1
(19.12) Tevreden over speelgelegenheid jonge kinderen	1
(19.14) Tevreden over crèches in de buurt	1

Index woonomgeving	Index woonomgeving	Thema woonomgeving
(18.2) Tevredenheid met huidige woonomgeving	1	algemeen
(18.4) Het is vervelend om in deze buurt te wonen	1	algemeen
(18.5) Als het mogelijk is ga ik uit deze buurt verhuizen	1	algemeen
(18.6) Ik ben gehecht aan deze buurt	1	algemeen
(18.7) Ik voel mij thuis in deze buurt	1	algemeen
(18.27) Vindt u dat de buurt waarin u woon het afgelopen vooruit of achteruit is gegaan?	1	algemeen
(18.28) Denkt u dat de buurt waarin u woon het afgelopen vooruit of achteruit zal gaan?	1	algemeen
(18.15) Vormen van geluidsoverlast	2,3	milieuhinder
(18.16) Vormen van stank, stof en vuil	2,3	milieuhinder
(18.17) Last van het verkeer	2,3	milieuhinder
(18.8) Voorkomen bekladding van muren en gebouwen	1	overlast
(18.9) Voorkomen vernieling van telefoocellen, bus- of tramhokje	1	overlast
(18.10) Voorkomen rommel op straat	1	overlast
(18.11) Voorkomen hondenpoep op straat	1	overlast
(18.12) Overlast door directe burens	1	overlast
(18.13) Overlast door omwonenden	1	overlast
(18.14) Overlast door jongeren	1	overlast
(18.3) De bebouwing in de buurt is aantrekkelijk	1,4	ruimtelijk kwaliteit
(18.25) Ik vind de verkeerssituatie in deze buurt veilig	1,4	ruimtelijk kwaliteit
(19.3) Tevredenheid parkeergelegenheid in de buurt	1,4	ruimtelijk kwaliteit
(19.5) Tevredenheid openbaar vervoer in de buurt	1,4	ruimtelijk kwaliteit
(19.7) Tevreden over het groen bij u in de buurt	1,4	ruimtelijk kwaliteit
(18.18) Ik heb veel contact met mijn directe burens	1	sociale cohesie
(18.19) Ik heb veel contact met andere buurtbewoners	1	sociale cohesie
(18.20) Ik voel mij mede verantwoordelijk voor de leefbaarheid in	1	sociale cohesie
(18.21) In deze buurt gaat men op een prettige manier met elkaar	1	sociale cohesie
(18.22) Ik woon in een gezellige buurt met veel saamhorigheid	1	sociale cohesie
(18.23) Mensen kennen elkaar in deze buurt nauwelijks	1	sociale cohesie
(18.24) Ik ben tevreden met de bevolkingssamenstelling in deze buurt	1	sociale cohesie
(18.26) Ik ben bang in deze buurt om lastiggevallen of beroofd te	7	veiligheid

C. De WOX® - een betrouwbare woningprijsindex

De WOX® is de meest betrouwbare woningprijsindex van Nederland. ABF Valuation berekent elk kwartaal een betrouwbare woningprijsindex voor iedere provincie, gemeente, wijk en buurt in Nederland. De woningprijsindex wordt berekend op basis van landelijke transactiegegevens vanaf 1993 en de overige woning- en locatiegegevens uit de database. De broninformatie wordt modelmatig getoetst, zodat niet-integere gegevens worden weggelaten bij de indexberekening. In de ontwikkelde methodiek wordt rekening gehouden met onder- of oververtegenwoordiging van de verkochte woningen ten opzichte van de bestaande woningvoorraad in het gebied. In tegenstelling tot de meeste huisprijsindexen brengt de WOX dus niet simpelweg de toevallige ontwikkeling van de verkoopprijzen in kaart, maar de prijsontwikkeling van de totale voorraad koopwoningen. Een voorbeeld: Het kan zo zijn dat de gemiddelde prijs van de verkochte eengezinswoningen in een bepaalde gemeente in het eerste kwartaal van 2006 bijvoorbeeld € 240.000 bedraagt. De gemiddelde prijs van de verkochte eengezinswoningen in diezelfde gemeente bedroeg in het vierde kwartaal van 2005 € 300.000. Bepaalde indexen zullen dan voor deze gemeente een prijsverandering van maar liefst -20% in het eerste kwartaal van 2006 noteren. Indien echter deze informatie over de

verkochte eengezinswoningen correct vertaald wordt naar de totale onderliggende woningvoorraad, resulteert dit in een gemiddelde waarde van de eengezinswoningen in het vierde kwartaal 2005 van € 260.000 en een gemiddelde waarde van € 265.000 in het eerste kwartaal van 2006. De WOX noteert dan de reële waardeverandering van +1.9%.

Bepaalde organisaties maken gebruik van de zogenaamde “herhaalde-verkopen” methode bij de berekening van woningprijsindexen. In de VS maakt men gebruik van dergelijke “repeat-salesindexen” indien men over relatief weinig gegevens beschikt. ABF heeft echter een zeer grote database opgebouwd met woning-, prijs- en locatiegegevens, zodat gebruik kan worden gemaakt van de nauwkeurigere en meer betrouwbare hedonische methode. Een van de grote nadelen van de “herhaalde verkopen”methode [zie o.m. Gelfland, Ecker et al,2001] is dat men slechts gebruik maakt van een klein deel van de beschikbare verkoopgegevens (circa 25%). Slechts de prijsinformatie over woningen die in een bepaalde periode (meestal circa 10 jaar) meer dan éénmaal verkocht zijn, worden in ogenschouw genomen. Het is niet optimaal om het merendeel van de referentieprijzen buiten beschouwing te laten. Een tweede nadeel is dat woningen die in een relatief korte periode meermaals verkocht worden, niet volledig representatief zijn voor de totale woningvoorraad. Waarschijnlijk betreft het hier woningen die goed in de markt liggen en in een bepaald woningmarktsegment vallen. Ook zal deze groep woningen relatief veel objecten bevatten die gekocht zijn om opgeknapt te worden. Vervolgens worden deze woningen op relatief korte termijn weer doorverkocht tegen een meerprijs. Het is dan ook aantoonbaar dat dergelijke ‘herhaalde-verkopen indexen’ leiden tot een overschatting van de woningprijsontwikkeling. Daarnaast laat deze methodiek het niet toe om op laag geografisch niveau (gemeente, wijk, buurt) betrouwbare uitspraken te doen. De hedonische methode, die door ABF toegepast is en waarbij alle transacties worden meegewogen, laat het wel toe om betrouwbare uitspraken te doen op laag schaalniveau.

7 Reconstructie

7.1 Factsheet

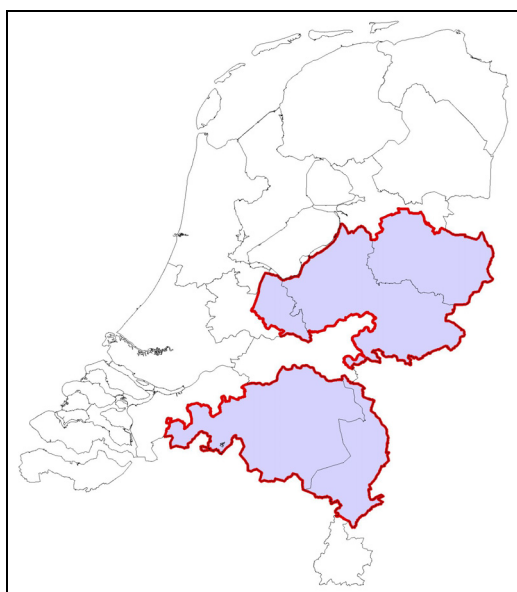
ALGEMENE BELEIDSDOELSTELLING	Het geven van een impuls aan de zandgebieden in Zuid- en Oost-Nederland ter oplossing van specifieke problemen in het betreffende gebied en ter versnelling van de realisatie van de rijksdoelen
STREEFWAARDE	Binnen de reconstructiegebieden worden de streefwaarden voor de thema's natuur, landbouw, recreatie, landschap en sociaal-economische vitaliteit in dezelfde termijn gerealiseerd als in de rest van Nederland.
EFFECTINDICATOR(EN)	De afzonderlijke effectindicatoren voor de thema's natuur, recreatie, landschap, landbouw en sociaaleconomische vitaliteit .

Uitwerking effectindicator:

METHODE	<p><i>Beschrijving (in vorm formule + toelichting) van methode voor bepalen/berekenen van indicator op basis van meetvariabelen die worden gebruikt:</i></p> <p>De onder de thema's Natuur, Recreatie, Landschap, Landbouw en Sociaal Economische Vitaliteit benoemde effectindicatoren worden (voor zover mogelijk) bepaald voor de reconstructiezandgebieden en vergeleken met overig Nederland (nulmeting 2006).</p> <p>Voor het thema Natuur is het niet mogelijk deze vergelijking te maken, aangezien de indicatoren voor biodiversiteit op het landelijke schaalniveau zijn bepaald. Voor de overige indicatoren is het wel mogelijk waarden voor de reconstructiegebieden afzonderlijk te bepalen en te vergelijken met overig Nederland</p> <p>Om na te gaan of er sprake is van een versnelling van de realisatie van rijksdoelen in de reconstructiegebieden is voor de afzonderlijke indicatoren (voor zover mogelijk) ook een waarde bepaald voor het jaar 2000 of daaromtrent.</p> <p>Deze tweede meting blijkt niet voor alle indicatoren mogelijk. Voor de thema's recreatie en landschap is geen waarde voor 2000 beschikbaar omdat de indicatoren zijn bepaald op recente enquêtes die niet eerder op die manier zijn uitgevoerd. Voor de thema's landbouw en sociaal enomische vitaliteit zij wel waarden bepaald voor de situatie rond 2000</p>
MEET-VARIEBELE(N)	<p><i>Beschrijving van de afzonderlijke meetvariabele(n)waaruit de indicator is opgebouwd</i></p> <p>Zie factsheets van de afzonderlijke indicatoren</p>
EENHEID	Idem
STREEFWAARDE	<p><i>Beschrijving van streefwaarde zoals beschreven in relevante beleidsdocumenten (niet altijd beschikbaar)</i></p> <p>Binnen de reconstructiegebieden worden de streefwaarden voor de thema's natuur, landbouw, recreatie, landschap en sociaal-economische vitaliteit in dezelfde termijn gerealiseerd als in de rest van Nederland.</p>
RUIMTELIJKE SCHAAL	<p><i>Beschrijving van de laagste ruimtelijk schaal waarop indicator kan worden gepresenteerd + aangeven welke mogelijkheden er zijn tot aggregatie van de indicator naar hogere schaalniveaus.</i></p> <p>Reconstructie zandgebieden.</p>

OPERATIONALITEIT	<i>In hoeverre is de methode beschikbaar of al eerder toegepast:</i> Zie factsheets van de afzonderlijke indicatoren
KWALITEIT	<i>Beschrijven van algemene kwaliteit (borging van proces van dataverzameling en bewerking) en specifieke kwaliteit (nauwkeurigheid, betrouwbaarheid en gevoeligheid)</i> Zie factsheets van de afzonderlijke indicatoren
KOSTEN (€) / METING / RAPPORTAGE	<i>Uitgegaan wordt van een nulmeting, een mid-term meting en een eindmeting. Als de kosten voor 1 van de metingen afwijkt van de andere graag aangeven. In een aantal gevallen is er een onderscheid in kosten voor (het in stand houden van de) meting, kosten in relatie tot de bewerking van de gegevens en kosten gerelateerd aan de rapportage van de gegeven, graag dit onderscheid aan houden/</i> Zie factsheets van de afzonderlijke indicatoren
MEET-FREQUENTIE	<i>Beschrijving van de herhalingsfrequentie van de meting van de indicator (gebaseerd op periodiciteit van gegevensinwinning).</i> Zie factsheets van de afzonderlijke indicatoren
DATA-BRON EN BRONHOUDER	<i>Aangeven wie de bronhouder en leverancier is van de benodigde meetvariabelen voor berekening van de indicator.</i>
REFERENTIES	<i>Verwijzing naar literatuur, websites e.d. waar een voorbeeld en/ of achtergrondinformatie van indicator te vinden is.</i> Zie factsheets van de afzonderlijke indicatoren
CONTACT DESKUNDIGEN (VERANTWOORDELIJK VOOR METING)	<i>Naam contactpersoon, organisatie</i> Zie factsheets van de afzonderlijke indicatoren
CONTACT LNV	Ronald Bets, DRZ LNV, Ing. Th. P. Sinnige, Directie Platteland
OPMERKINGEN	<i>Voordelen/beperving van de meetmethode</i>

7.2 Nulmeting

Figuur 7.1. Reconstructie zandgebieden

In algemene zin zijn voor het thema Reconstructie de nulmetingen i.p.v. nationaal toegepast op het schaalniveau van de reconstructie gebieden (Figuur 7.1).

Op basis van de gekozen indicatoren bleek het voor sommige indicatoren niet mogelijk de landelijke cijfers te bepalen afzonderlijk voor de Reconstructiegebieden

7.2.1 Natuur

De indicatoren "Soorten" en "Omvang populaties" zijn door het CBS bepaald op het schaalniveau van heel Nederland. Het is niet mogelijk de waarden van deze indicatoren afzonderlijk voor de reconstructiegebieden te bepalen.

7.2.2 Landbouw

Netto toegevoegde waarde per volwaardige arbeidskracht (euro/ arbeids=aareenheid)

	Gemiddelde waarde 2001. 2002, 2003	Gemiddelde waarde 2004. 2005, 2006
Niet reconstructiegebieden		
Akkerbouw	52000	63000
Melkveehouderij	56000	76000
Varkenshouderij	22000	91000
Pluimveehouderij	.	.
Kalvermesterij	.	.
Overige veehouderij	30000	29000
Glastuinbouw	38000	37000
Overige tuinbouw	36000	38000
Overige land- en tuinbouw	33000	43000
Totale land- en tuinbouw	42000	48000
Waarvan: <70 NGE	28000	33000
Waarvan: 70-150 NGE	47000	59000
Waarvan: >150 NGE	48000	50000
Reconstructiegebieden		
Akkerbouw	.	.
Melkveehouderij	54000	71000
Varkenshouderij	24000	82000
Pluimveehouderij	46000	29000
Kalvermesterij	36000	48000
Overige veehouderij	17000	27000
Glastuinbouw	33000	34000
Overige tuinbouw	30000	28000
Overige land- en tuinbouw	23000	42000
Totale land- en tuinbouw	35000	47000
Waarvan: <70 NGE	18000	26000
Waarvan: 70-150 NGE	43000	59000
Waarvan: >150 NGE	43000	54000
<i>* Onvoldoende bedrijven in het Informatienet</i>		
<i>*. Voorlopige cijfers</i>		
<i>Bron: Informatienet</i>		

7.2.3 Recreatie

Nulmeting Recreatie Reconstructiegebieden

Martin Goossen & Sierp de Vries
Alterra, Wageningen
29 februari 2008

7.2.3.1 Recreatief gebruik

Om het recreatief gebruik te kunnen meten, is gebruik gemaakt van het Continu Vrije Tijds Onderzoek (CVTO) 2006/2007, waarbij een uitsplitsing mogelijk is naar type omgeving. Het CVTO is een jaarmeting en biedt inzicht in de deelname aan vrijetijdsactiviteiten over een heel jaar (1 april 2006 t/m 31 maart 2007). Het activiteitenbestand is gebaseerd op 52 wekelijkse metingen (netto steekproef 350 personen per week met een leeftijd tussen 0 en 100 jaar). Bij elke meting wordt gevraagd de activiteiten van de afgelopen 7 dagen te beschrijven. Door te wegen worden de resultaten representatief gemaakt voor en opgehoogd naar de totale Nederlandse bevolking. Bij deze weging wordt rekening gehouden met de regio waaruit de respondent afkomstig is.

Alleen bij een aantal activiteiten onder de hoofdcategorie “buitenrecreatie”, “watersport” en “zelf sporten” is de omgeving gevraagd. Dit zijn de activiteiten wandelen, fietsen, recreëren aan het water, recreëren niet aan het water, kanoen, roeien, surfen, varen met een motorboot, zeilen, vissen, joggen, mountainbiken, paardensport, skeeleren, wandelsport en wielrennen. Binnen het CVTO worden de volgende soorten omgevingen onderscheiden: eigen wijk, op of aan zee, op of aan het water\rivier\plas\meer, landelijk\overwegend agrarisch gebied (zoals polders e.d.), recreatiegebied (bijv. recreatieplassen buiten de bebouwde kom), natte natuurgebied (moerasgebieden, wetlands e.d.), duingebied, bosgebied, heide- of stuifzandgebied, stadspark, centrum stad\dorp en andere omgeving). Niet alle type omgevingen uit het CVTO zijn geselecteerd. De omgevingen “eigen wijk”, “centrum” en “overig” worden niet tot recreatieve gebieden gerekend. Recreatieve gebieden, zoals genoemd bij de streefwaarde, worden dus conceptueel gelijk gesteld aan het geheel van deze omgevingen. Operationeel gelden de hierboven genoemde groene en blauwe omgevingen zoals die in het CVTO onderscheiden worden. De daarbij onderscheiden activiteiten worden groen/blauwe activiteiten genoemd

De eenheid is het gemiddeld aantal groen/blauwe activiteiten per inwoner in het afgelopen jaar.

Resultaat

In de reconstructiegebieden worden meer recreatieactiviteiten gemiddeld per persoon ondernomen dan in de rest van Nederland. Dit verschil komt met name door een hoger recreatief gebruik van de inwoners van reconstructie-Oost.

Uit tabel 7.1 blijkt dat in de reconstructiegebieden gemiddeld 44 groen/blauwe activiteiten per inwoner per jaar in recreatieve gebieden worden ondernomen tegenover 41 in de rest van Nederland. Dit verschil komt vooral door het reconstructiegebied Oost waar meer groen/blauwe activiteiten per inwoner worden ondernomen dan in het reconstructiegebied Zuid.

Tabel 7.1 Aantal groen/blauwe activiteit per inwoner per reconstructiegebied

Reconstructie	N activiteit	N inwoner	Act/inw
Oost	117 207 623	2 439 099	48
Zuid	97 932 337	2 432 437	40
<i>Totaal reconstructie</i>	215 139 960	4 871 536	44
Overig NL	475 943 579	11 520 765	41

Bron: CVTO 2006/2007; bewerking Alterra

Er zijn opmerkelijke uitkomsten wanneer naar de type omgevingen wordt gekeken (Tabel 7.2). De meeste groen/blauwe activiteiten in de reconstructiegebieden worden in een bos ondernomen, maar in overig Nederland in de eigen wijk. In reconstructie-Zuid worden meer groen/blauwe recreatieactiviteiten in de eigen wijk ondernomen dan in reconstructie-Oost. Er zijn weinig verschillen tussen de reconstructiegebieden voor de overige type omgevingen. In overig Nederland worden er meer activiteiten in waterrijke omgevingen ondernomen in vergelijking tot de reconstructiegebieden. Dit is mogelijk te verklaren doordat de reconstructiegebieden “droger” zijn in verband met de daar veel aanwezige zandgebieden. In tabel 2 is dan ook een verschil te vinden in de activiteiten op zandgebieden tussen overig Nederland en de reconstructiegebieden.

Tabel 7.2 Verdeling (%) groen/blauwe activiteiten per omgeving per groep gemeenten

Omgeving	Reconstructie			Overig NL
	Totaal	Oost	Zuid	
Eigen wijk	20	16	23	21
Op of aan zee	2	2	2	5
Op of aan water, rivier, plas, meer	5	5	5	7
Agrarisch gebied	13	13	13	13
Recreatiegebied	4	3	4	6
Natte natuurgebieden	1	1	1	1
Duingebied	1	1	1	3
Bosgebied	24	26	24	11
Heide-stuifzandgebied	4	4	4	1
Centrum van stad of dorp	10	9	10	11
Stadspark	4	5	4	7
Andere omgeving	12	14	12	12

Bron: CVTO 2006/2007; bewerking Alterra

7.2.3.2 Tevredenheid recreatief aanbod

Om de tevredenheid over het recreatieve aanbod te kunnen bepalen, is gebruik gemaakt van de module Sociaal-Fysiek (SF) van het WoON-onderzoek (ABF Research, 2006; zie ook Crommentuijn et al, 2007). Dit is een grootschalig onderzoek waarin ongeveer een derde van de respondenten afkomstig is uit achterstandswijken, een derde uit (overige delen van) G31-gemeenten en een derde uit overig Nederland (d.w.z. buiten de G31-gemeenten). Uit elk van de reconstructiegebieden, Zuid en Oost, blijken minstens 1100 respondenten afkomstig. In het door VROM aangeleverde bestand is een weegfactor meegeleverd om de resultaten representatief te maken voor, en op te hogen naar, de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder. Deze factor, gewicht personen, is voor dit project toegepast. Reconstructie-Zuid heeft dan 1,3 miljoen inwoners (≥ 18) en reconstructie-Oost 1,7 miljoen. Dat het WoON-SF onderzoek na weging representatief is voor de gehele Nederlandse bevolking, garandeert overigens niet dat een ruimtelijke selectie hieruit ook representatief is voor de bevolking van dat geselecteerde deel.

Het gaat hier met name een extra toegevoegd vragenblok over de leefomgeving in het WoON-SF onderzoek (in 2006: vragen 67 t/m 76). Voor recreatie is er sprake van twee hierop gebaseerde effectindicatoren. De eerste effectindicator is gebaseerd op een zevental oordelen (steeds op een 5-puntsschaal) over de kwantiteit, bereikbaarheid en een aantal kwaliteitsaspecten van het recreatieve groenaanbod in de leefomgeving. De leefomgeving is hierbij omschreven als 'een gebied tot ongeveer 15 km van uw woning (dit is ongeveer 1 uur fietsen, 20 minuten met het openbaar vervoer en 15 minuten met een auto)'.

Meer specifiek is naar de volgende aspecten gevraagd (met schaaluitsteren):

- Hoeveelheid groen om in te recreëren:
 - meer dan genoeg – echt veel te weinig
- Bereikbaarheid van het groen:
 - zeer goed bereikbaar – zeer slecht bereikbaar
- Aantal mensen in het groen terwijl men dit groen bezoekt
 - vrijwel altijd rustig (weinig mensen) – vrijwel altijd druk (veel mensen)
- Omgevingsgeluiden in het groen, zoals van auto's vliegtuigen, fabrieken etc.
 - zeer mee ontevreden (veel overlast) – zeer mee tevreden (weinig overlast)
- Schoonheid van het groen (hoe mooi?):
 - uitzonderlijk mooi – niet mooi
- Voorzieningen in het groen, zoals bankjes, eet- en drinkgelegenheden, gemarkeerde routes, sportverenigingen, etc.
 - meer dan genoeg – echt veel te weinig
- Keuze aan diverse soorten groen, zoals bossen, parken, meren en weilanden, etc.
 - zeer veel keuze – zeer weinig keuze

Alle oordelen, met uitzondering van die voor omgevingsgeluiden, zijn omgecodeerd, waarna een hoge score steeds als positief is geïnterpreteerd. Om te compenseren voor het feit dat er meer vragen over de kwaliteit dan over de kwantiteit van het aanbod zijn gesteld, is de effectindicator als volgt opgebouwd:

1. berekening van gemiddelde van scores voor hoeveelheid en bereikbaarheid (kwantiteit binnen bereik)
2. berekening van gemiddelde van scores voor de overige vijf aspecten (kwaliteit)
3. somming van deze twee gemiddelden en deling door twee ('ruwe' effectindicatorwaarde; 5-puntsschaal)
4. herschaling: minimaal haalbare score 0, maximaal haalbare score 100 (geherschaalde effectindicatorwaarde)

Deze laatste stap is overigens alleen uitgevoerd om de presentatie van de uitkomsten te vergemakkelijken, en daarmee de communicateerbaarheid ervan te bevorderen.

Resultaat

Met name in het oostelijke reconstructiegebied is men iets tevredener over het recreatieve groenaanbod in de leefomgeving dan in de rest van Nederland. Hier wordt 77,8% van de maximale score gehaald, vergeleken met 74,5% voor het zuidelijke reconstructiegebied en 72,3% voor overig Nederland.

Tabel 7.3 laat zien dat de oordelen over de kwantiteit positiever zijn dan die over de kwaliteit. Tegelijkertijd zijn de *verschillen* tussen de reconstructiegebieden onderling en ten opzichte van overig Nederland voor kwantiteit en kwaliteit vrij gering. Vooral dankzij het oostelijke reconstructiegebied doen de reconstructiegebieden het iets beter dan overig Nederland. Dit is dezelfde trend die we eerder bij het recreatief gebruik zagen, maar dan minder sterk. De

grootste verschillen qua beoordeling vinden we voor hoe divers men het groen vindt, en hoe mooi.

Tabel 7.3 Effectindicator tevredenheid Reconstructiegebieden en overig Nederland

	Reconstructiegebieden			Overig Nederland
	Zuid	Oost	Totaal	
Hoeveelheid groen	4,22	4,38	4,31	4,14
Bereikbaarheid	4,31	4,44	4,38	4,26
Kwantiteit	4,28	4,42	4,36	4,20
Aantal mensen	3,53	3,51	3,52	3,42
Omgevingsgeluiden	3,94	4,09	4,03	3,82
Schoonheid	3,17	3,51	3,36	3,14
Voorzieningen	3,78	3,86	3,82	3,71
Diversiteit groen	3,58	3,82	3,71	3,39
Kwaliteit	3,63	3,78	3,71	3,54
Effectindicatorwaarde (5-puntsschaal)	3,98	4,11	4,05	3,89
Effectindicatorwaarde (herschaald)	74,5%	77,8%	76,3%	72,3%

Bron: WoON 2006, module Sociaal-Fysiek; bewerking Alterra

De tweede effectindicator is het rapportcijfer voor de aantrekkelijkheid van het landelijk gebied/agrarisch gebied voor recreatieve buitenactiviteiten. Deze vraag hoefde alleen beantwoord te worden door diegenen die in de vraag ervoor aangaven dat dit type gebied in hun leefomgeving voorkwam. Objectief gezien heeft iedere Nederlander binnen 15 kilometer (over de weg/fietspad) wel agrarisch gebied binnen de leefomgeving. Verreweg de meesten hebben dit zelfs al binnen 10 minuten fietsafstand (Paragraaf 7.2.3.3). Daarom werd op voorhand verwacht dat vrijwel alle respondenten zouden aangeven dat dit type gebied aanwezig was, en het met een rapportcijfer zouden waarderen. Een aanzienlijk deel van de ondervraagden gaf echter aan dat er geen landelijk/agrarisch gebied in hun leefomgeving voorkwam. Dit maakt het hanteren van het rapportcijfer als effectindicator onze inziens minder bruikbaar: het is nu maar een deel van de inwoners dat een oordeel geeft. Tegelijkertijd is het onduidelijk waarom zoveel mensen vinden dat ze geen landelijk/agrarisch gebied in hun leefomgeving hebben. Aan de deelnemers die aangaven dat een bepaald type gebied niet in hun leefomgeving voorkwam, is gevraagd of ze dit type gebied ook misten. Deze vraag is nu weer wel interessant (Tabel 7.4)

De reconstructiegebieden verschillen in een aantal opzichten van de rest van Nederland. Dit heeft vooral te maken met het niet aanwezig vinden van een bepaald gebiedstype in de leefomgeving. Voor groot open water ligt dit percentage in de reconstructiegebieden (34%) hoger dan in de rest van Nederland (18%). Ook parken vindt men in de reconstructiegebieden vaker afwezig in de leefomgeving dan in de rest van Nederland. Voor bos en natuur, en in mindere mate voor agrarisch gebied, geldt het omgekeerde: dit vindt men in de reconstructiegebieden juist vaker wel aanwezig in de leefomgeving, vergeleken met de rest van Nederland. Zoals al gezegd, kloppen deze cijfers objectief gezien (en volgens de gangbare definities) niet. Verhoudingsgewijs zijn ze wel begrijpelijk: de reconstructiegebieden liggen in hoog Nederland, waar meer bos en minder groot water aanwezig is, en omvatten niet de meest stedelijke delen van Nederland (waar een groot deel van de bevolking woont).

Tabel 7.4 Rapportcijfers landelijk/agrarisch gebied en andere gebiedstypen (tussen haakjes percentage dat vindt dat het aanwezig is in de leefomgeving)

	Reconstructiegebieden						Overig Nederland	
	Zuid		Oost		Totaal		cijfer	% dat 't mist
	cijfer	% dat 't mist	cijfer	% dat 't mist	cijfer	% dat 't mist		
Landelijk gebied/agrarisch gebied	7,1 (85%)	17	7,5 (92%)	27	7,3 (89%)	21	7,2 (80%)	19
Bos, heide, duin of ander natuurgebied	7,5 (89%)	35	7,8 (92%)	47	7,7 (90%)	41	7,5 (77%)	51
Parken in stad of dorp	6,6 (78%)	13	6,7 (75%)	12	6,7 (77%)	12	6,8 (82%)	26
Recreatiegebied	7,0 (76%)	24	7,1 (80%)	24	7,1 (78%)	24	7,0 (81%)	26
Zee, meer, plas of rivier	6,8 (63%)	33	7,1 (68%)	38	7,0 (66%)	35	7,3 (82%)	39
Centrum van stad of dorp	7,0 (93%)	16	7,1 (96%)	33	7,1 (95%)	23	7,1 (94%)	24

Bron: WoON 2006, module Sociaal-Fysiek; bewerking Alterra

NB: '% dat het mist': van de mensen die aangaven dat het gebiedstype niet in de leefomgeving voorkwam.

De rapportcijfers die mensen gegeven hebben als ze het gebiedstype wel aanwezig achtten, verschillen nauwelijks tussen de reconstructiegebieden en de rest van Nederland. Als het gebiedstype niet aanwezig wordt geacht, dan worden in de reconstructiegebieden zowel parken als bos & natuur minder vaak gemist dan daarbuiten. Mensen die het niet (denken te) hebben, hebben in de reconstructiegebieden ook minder vaak behoefte aan deze twee gebiedstypen.

De reconstructiegebieden verschillen onderling op een paar punten. Zo vindt men in het zuidelijke reconstructiegebied vaker dat er geen agrarisch gebied in de leefomgeving aanwezig is: 15% vs. 8% voor Oost. Tegelijkertijd waardeert men hier het agrarisch gebied wat lager als het wel aanwezig wordt geacht, en mist men het minder als het niet aanwezig wordt geacht. Met name dit laatste geldt ook voor bos & natuur. Ook een stads- of dorpscentrum wordt in het zuidelijke reconstructiegebied minder vaak gemist (indien niet aanwezig geacht). In mindere mate geldt dit ook voor groot oppervlaktewater.

7.2.3.3 Bereikbaarheid recreatief groen

Werkwijze:

Allereerst is via GIS-techniek een buffer van 2000 meter rond openbaar recreatief bruikbaar groen gemaakt. Deze 2000 meter is een hemelsbrede benadering van 10 minuten fietsafstand: 15 km/u geeft 2500 meter in 10 minuten, waarbij in de praktijk niet hemelsbreed kan worden gefietst, maar paden en wegen gevolgd moeten worden. Openbaar en recreatief bruikbaar groen wordt hier gedefinieerd als de volgende categorieën uit het CBS-bestand Bodemgebruik 2003¹: park, bos, natte en droge (inclusief strand) natuur, dagrecreatief terrein, (overig) agrarisch gebied (d.w.z. exclusief glastuinbouw). In alle gebieden buiten deze buffer wonen dan mensen die volgens de streefwaarde GEEN groen op 10 minuten fietsafstand tot hun beschikking hebben. Voor het achterhalen van dit aantal mensen is het

¹ De ondergrens qua oppervlakte per grondgebruikcategorie zoals die in het CBS-bestand Bodemgebruik geldt, is in deze analyse aangehouden.

Woning- en Populatiebestand 2006 van het MNP (Thans PBL) gehanteerd. Dit is een adressenbestand van Nederland met van elk adres de xy-coördinaat en het gemiddeld aantal inwoners.

Er is voor de activiteit fietsen tevens een uitsplitsing naar type groen gebied gemaakt. In plaats van over "groen" te spreken, is dit "groen" gesplitst in:

- Agrarisch groen en
- Natuurlijk groen (bos, park, droge en natte natuur en recreatiegebied).

Resultaat Nulmeting fietsen 2007:

In 2007 kan iedere inwoner van een reconstructiegebied op 10 minuten fietsafstand een groen gebied bereiken.

In 2007 kan bijna 0,4% van de inwoners van reconstructiegebieden NIET op 10 minuten fietsafstand het agrarisch groen bereiken. Dit zijn 18.500 mensen.

In 2007 kan 0,05% van de inwoners van reconstructiegebieden NIET op 10 minuten fietsafstand het natuurlijk groen bereiken. Dit zijn 2.623 mensen.

Opmerking bij het resultaat:

Dit resultaat zegt niets over de recreatieve druk op een hectare "groen". Elke snipper groen (zover het in de definitie van het CBS valt) is opgenomen in deze berekening. Het aantal mensen dat rond deze snipper woont, kan zeer groot zijn. Met deze benadering kan dan iedere bewoner deze snipper binnen 10 minuten fietsen bereiken. De recreatieve druk op deze snipper groen is echter zeer groot¹.

Uit tabel 7.5 blijkt dat de inwoners van reconstructiegebieden beter het agrarisch gebied kunnen bereiken dan de inwoners van overig Nederland. Binnen de reconstructiegebieden is de bereikbaarheid van het agrarisch gebied voor het oostelijk deel beter dan voor het zuidelijk deel. Het aantal inwoners dat niet binnen 10 minuten fietsen het agrarisch gebied kan bereiken, blijft echter klein.

Uit tabel 7.5 blijkt tevens dat de inwoners van reconstructiegebieden beter het natuurlijk groen kunnen bereiken dan de inwoners van overig Nederland. Tussen de reconstructiegebieden zit nauwelijks verschil. Het aantal inwoners dat niet binnen 10 minuten fietsen het natuurlijk groen kan bereiken blijft echter zeer klein.

Tabel 7.5 Aantal inwoners dat niet binnen 10 minuten fietsen kan recreëren in een groen gebied, agrarisch- en natuurlijk groen per type reconstructiegebied

Reconstructie	Inwoners	Groen niet bereikbaar	Agrarisch groen		Natuurlijk groen	
			N	% inw.	N	% inw
Oost	2 439 099	0	559	0,02	2 503	0,10
Zuid	2 432 437	0	17 942	0,74	120	0,00
<i>Totaal</i>	<i>4 871 536</i>	<i>0</i>	<i>18 501</i>	<i>0,38</i>	<i>2 623</i>	<i>0,05</i>
Overig NL	11 520 765	0	633 718	5,50	59 727	0,52

¹ Het model AVANAR geeft meer inzicht in de recreatieve druk (uitgewerkt in tekorten) omdat hier de vraag gerelateerd is aan het aanbod (dus het aantal ha groen) via de opnamecapaciteit van het groen.

Wandelbereikbaarheid recreatief groen

Beleidsmatig is het tevens interessant om te achterhalen hoeveel mensen NIET binnen een buffer van 500 meter rond openbaar recreatief bruikbaar groen woonachtig zijn. Deze 500 meter is een hemelsbrede benadering van 10 minuten loopafstand: 4 km/u geeft 667 meter in 10 minuten, waarbij in de praktijk niet hemelsbreed gewandeld kan worden, maar paden en wegen gevolgd moeten worden. Openbaar en recreatief bruikbaar groen is op dezelfde wijze gedefinieerd als bij de fietsafstand.

Resultaat Nulmeting wandelen 2007:

In 2007 kan 3,5% van de inwoners van reconstructiegebieden NIET op 10 minuten wandelafstand een groen gebied bereiken. Dit zijn bijna 170.000 inwoners.

Tabel 7.6 Aantal (percentage) inwoners dat niet binnen 10 minuten wandelen kan recreëren in het groen per reconstructiegebied.

Reconstructie	Totaal	Inwoners	
		Zonder groen binnen wandelbereik	
		N	%
Oost	2 439 099	81 380	3,3
Zuid	2 432 437	87 743	3,6
<i>Totaal</i>	<i>4 871 536</i>	<i>169 123</i>	<i>3,5</i>
Overig NL	11 520 765	608 949	5,3

Uit tabel 7.6 blijkt dat de inwoners van reconstructiegebieden beter een groen gebied op wandelafstand kunnen bereiken dan de inwoners van overig Nederland. Binnen de reconstructiegebieden is de bereikbaarheid door middel van wandelen naar een groen gebied voor de inwoners van het oostelijk deel net iets beter dan voor de inwoners van het zuidelijk deel.

7.2.4 Landschap

Indicator: Kwaliteit Landschap

Voorspelde aantrekkelijkheid op basis van BelevingsGIS-BWM, *Per reconstructiegebied*

	Waarde	1 decimaal
Reconstructiegebied Oost	7.50	7.5
Reconstructiegebied Zuid	7.41	7.4
Reconstructie totaal	7.46	7.5
Niet - reconstructiegebied	7.27	7.3
Heel Nederland	7.30	7.3

7.2.5 Sociaaleconomische Vitaliteit

Indicator(en): Tevredenheid met voorzieningen
 Tevredenheid wonen
 Kans op werk

Rapportage Nulmeting Sociaal- Economische Vitaliteit, ABF Research, onderdeel Reconstructie

De veelheid aan functies op het platteland levert met name spanning op in de zandgebieden in Oost- en Zuid-Nederland (de zogenaamde concentratiegebieden). In deze gebieden is veel intensieve veehouderij én kwetsbare natuur aanwezig. Milieuproblemen zoals vermessing,

verzuring en stankoverlast komen hier in verhevigde mate voor. Voor deze gebieden zijn reconstructieplannen opgesteld die het woon-, werk- en leefklimaat en de economie in de reconstructiegebieden een positieve impuls moeten geven.

Bevolking en arbeidsplaatsen hebben zich in de reconstructiegebieden bijna conform de nationale trend ontwikkeld. De bevolkingsgroei is zowel in de stedelijke als plattelandsdelen iets lager dan buiten de reconstructiegebieden. Het aantal arbeidsplaatsen heeft zich iets boven het landelijk gemiddelde ontwikkeld. Ook hier geldt dat dit zowel op het platteland als in de stad aan de orde is (Tabel 7.7)

Tabel 7.7 Aantal inwoners en arbeidsplaatsen in reconstructiegebieden (stad en platteland) (2002-2006)

type gebied	inwoners			arbeidsplaatsen		
	2002	2006	toename	2002	2006	toename
reconstructiegebied platteland	2.276.484	2.315.665	1,7%	867.314	898.086	3,5%
reconstructiegebied stad	2.513.675	2.533.860	0,8%	1.336.622	1.324.169	-0,9%
overig platteland	3.725.985	3.805.285	2,1%	1.264.601	1.303.829	3,1%
overig stad	7.582.840	7.673.420	1,2%	3.858.337	3.813.770	-1,2%
Nederland	16.098.984	16.328.230	1,4%	7.326.874	7.339.854	0,2%

Bron: ABF Vastgoedmonitor (bewerking ABF Research)

Voorzieningen

De gemiddelde aanwezigheid van de vijf onderzochte lokale basisvoorzieningen per inwoner is in de reconstructiegebieden iets beter dan in overig Nederland. Dat geldt zowel voor stad als platteland. Qua bereikbaarheid zijn springt het platteland van het reconstructiegebied er in positieve zin uit. De basisvoorzieningen zijn op hier met een afstandindex van 212 aanzienlijk beter bereikbaar dan op het platteland in de rest van Nederland (267). Ook de ziekenhuizen en het VWO zijn beter bereikbaar, hier zijn de verschillen echter minder groot.

Tabel 7.8 Aanwezigheid van en hemelsbrede afstand naar voorzieningen per inwoner in reconstructiegebieden (2006)

regio	huisarts, basisschool, postvestiging, winkel dagelijks aanbod, openbaar vervoer		ziekenhuis en school voor VWO	alle zeven voorzieningen
	gemiddeld aantal voorzieningen in eigen postcodegebied	gemiddelde afstand per voorziening per inwoner	gemiddelde afstand per voorziening per inwoner	gemiddelde afstand per voorziening per inwoner
reconstructiegebied platteland	4,5	212	6.365	1.819
reconstructiegebied stad	4,6	95	1.987	568
overig platteland	4,4	267	6.536	1.867
overig stad	4,5	93	2.012	575
Nederland	4,5	150	3.680	1.159

Bron: ABF Vastgoedmonitor, www.tntpost.nl; REISinformatiegroep (bewerking ABF Research)

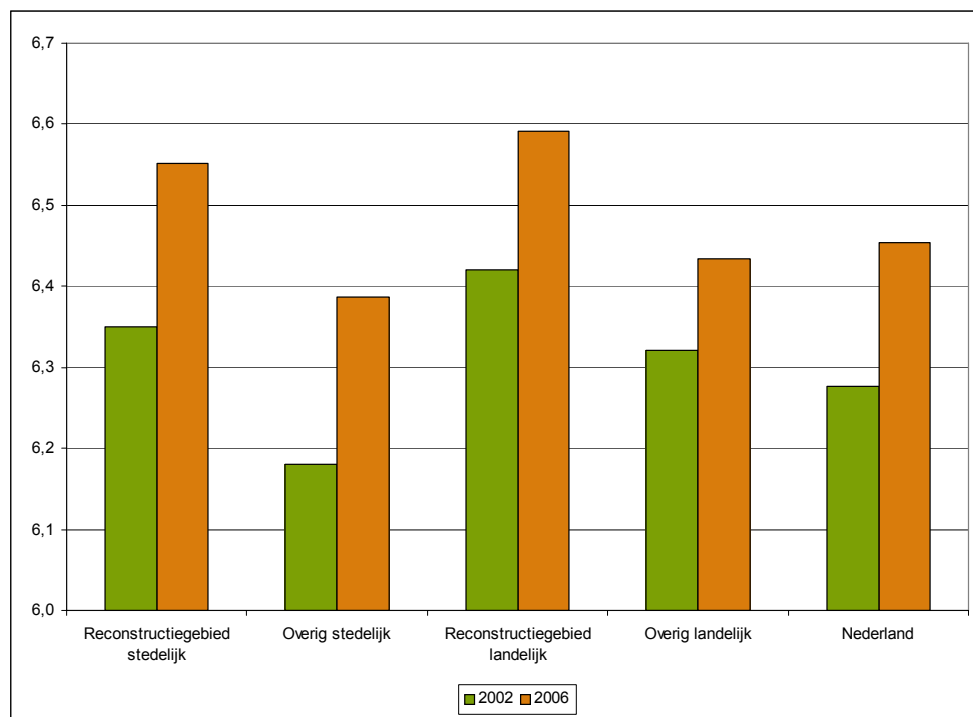
Tabel 7.9 Ontwikkeling aanwezigheid van en afstand tot voorzieningen* per inwoner in reconstructiegebieden (2002-2006). Bron: ABF Vastgoedmonitor (bewerking ABF Research)

type gebied	huisarts, basisschool, winkel dagelijks aanbod		VWO, ziekenhuis
	gemiddeld aantal voorzieningen in eigen postcodegebied	gemiddelde afstand per voorziening per inwoner	gemiddelde afstand per voorziening per inwoner
reconstructiegebied platteland	-0,2	45	-84
reconstructiegebied stad	-0,1	24	-69
overig platteland	-0,2	79	-144
overig stad	-0,1	17	-14
Nederland	-0,1	37	-54

* *exclusief vestigingen TNTpost*

Ook is de toename van beide afstandsindexen in de periode 2002-2006 in de landelijke delen van de reconstructiegebieden minder hoog dan op het platteland daarbuiten (Tabel 7.8 en 7.9)

Respondenten woonachtig op het platteland in de reconstructiegebieden zijn, gemiddeld genomen iets meer tevreden over voorzieningen dan de bewoners van het 'gewone' platteland. Datzelfde geldt voor de stedelingen in de reconstructiegebieden, ook zij zijn positiever dan 'gewone' stedelingen. De grotere tevredenheid in 2006 ten opzichte van 2002 doet zich bij alle hier onderscheiden categorieën voor (Figuur 7.2)

Figuur 7.2 Tevredenheidsindex voorzieningen naar stad en platteland, Reconstructiegebieden (2002,2006)

Bron: WBO 2002, WoON 2006 (bewerking ABF Research)

Wonen

De gemiddelde woningwaarde ligt in de reconstructiegebieden aanzienlijk boven die daarbuiten. Dat geldt met name wanneer woningen op het platteland vergeleken worden. Qua waardestijging blijven de woningen in de reconstructiegebieden echter iets achter. Qua verschil tussen stad en platteland wijken de reconstructiegebieden zowel qua waardeverschil

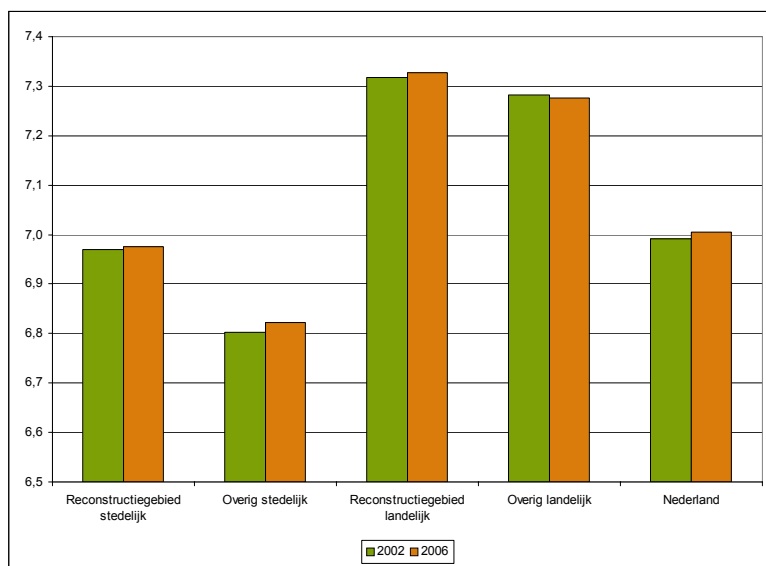
als qua waardeontwikkeling niet of nauwelijks af van het verschil tussen stad en platteland elders in Nederland (Tabel 7.10)

De bewoners van reconstructiegebieden zijn meer tevreden over hun woning dan bewoners elders. Het verschil doet zich met name voor in de stedelijke gebieden. De plattelandsbewoners van de reconstructiegebieden laten op dit punt nauwelijks verschil zien met de overige plattelanders. Qua tevredenheid met betrekking tot de woonomgeving is er hetzelfde patroon. De plattelandsbewoners van de reconstructiegebieden zijn alleen in iets groter mate tevreden dan de overige plattelandsbewoners (Figuur 7.3 en 7.4)

Tabel 7.10 WOX-gemiddelde woningwaarde 2006 en ontwikkeling 2002-2006 (2000 = 100)

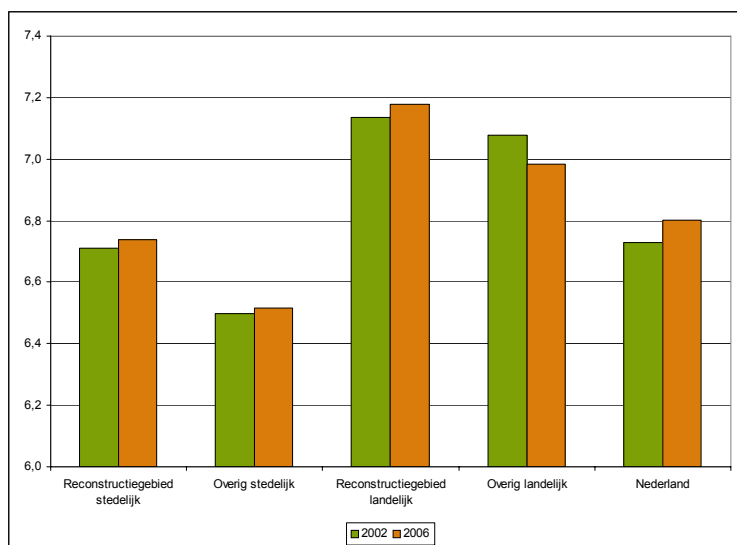
type gebied	WOX 2006	ontwikkeling WOX 2002-2006
reconstructiegebied platteland	€ 285.000	115
reconstructiegebied stad	€ 231.000	116
overig platteland	€ 249.000	118
overig stad	€ 219.000	119
Nederland platteland	€ 261.000	117
Nederland stad	€ 222.000	118

Bron: ABF Valuation

Figuur 7.3 Tevredenheidsindex woning naar stad en platteland, Reconstructiegebieden (2002,2006)

Bron: WBO 2002, WoON 2006 (bewerking ABF Research)

Figuur 7.4 Tevredenheidsindex woonomgeving naar stad en platteland, Reconstructiegebieden (2002,2006). Bron: WBO 2002, WoON 2006 (bewerking ABF Research)

Werken

Werkgelegenheidsstructuur

De werkgelegenheid in de reconstructiegebieden ontwikkelt zich iets positiever dan in overig Nederland. De sectorale ontwikkeling van de werkgelegenheid loopt tussen de stedelijke en landelijke delen van de reconstructiegebieden sterker uiteen dan in overig Nederland. De producentgerichte werkgelegenheid op het platteland neemt met 2% toe, daarbuiten met 1%. In de stedelijke delen van de reconstructiegebieden is de afname van de groei met -6% één procentpunt negatiever dan in de andere steden.

Ook de consumentgerichte werkgelegenheid neemt toe in de reconstructiegebieden, met name de stedelijke delen laten op dit punt met +4% een relatief hoge groei zien. Het platteland van de reconstructiegebieden kent echter, in overeenstemming met de nationale trend, een nog wat hogere groei (6%) (Tabel 7.11)

Tabel 7.11 Ontwikkeling van producent- en consumentgerichte werkgelegenheid in reconstructiegebieden (2002-2006)

type gebied	producentgericht			consumentgericht		
	aantal	aandeel	toename	aantal	aandeel	toename
reconstructiegebied platteland	507.364	56%	2%	390.722	44%	6%
reconstructiegebied stad	647.302	49%	-6%	676.867	51%	4%
overig platteland	758.002	58%	1%	545.827	42%	7%
overig stad	1.773.832	47%	-5%	2.039.938	53%	2%
Nederland	3.686.500	50%	-3%	3.653.354	50%	4%

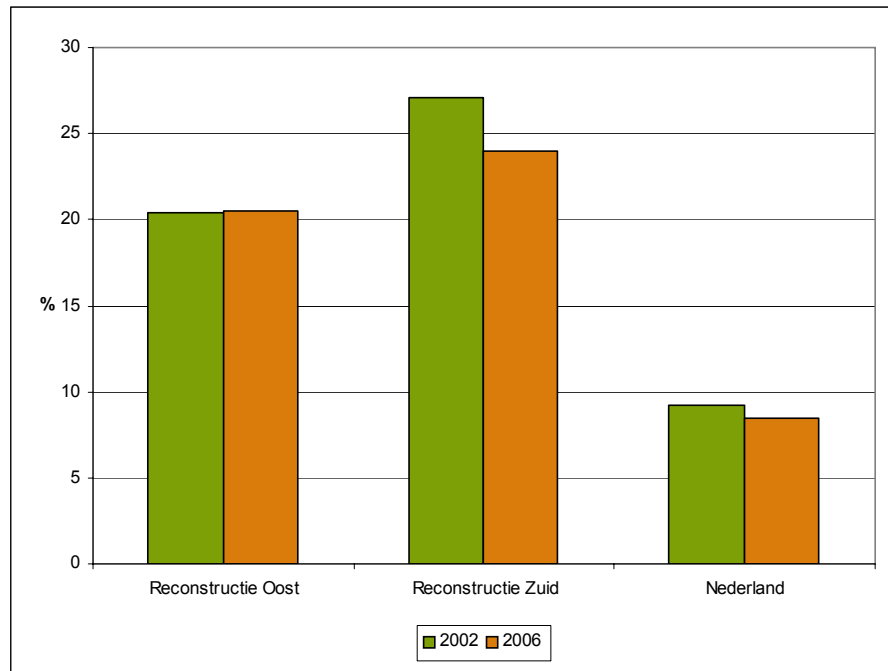
Bron: ABF Vastgoedmonitor (bewerking ABF Research)

Landbouw

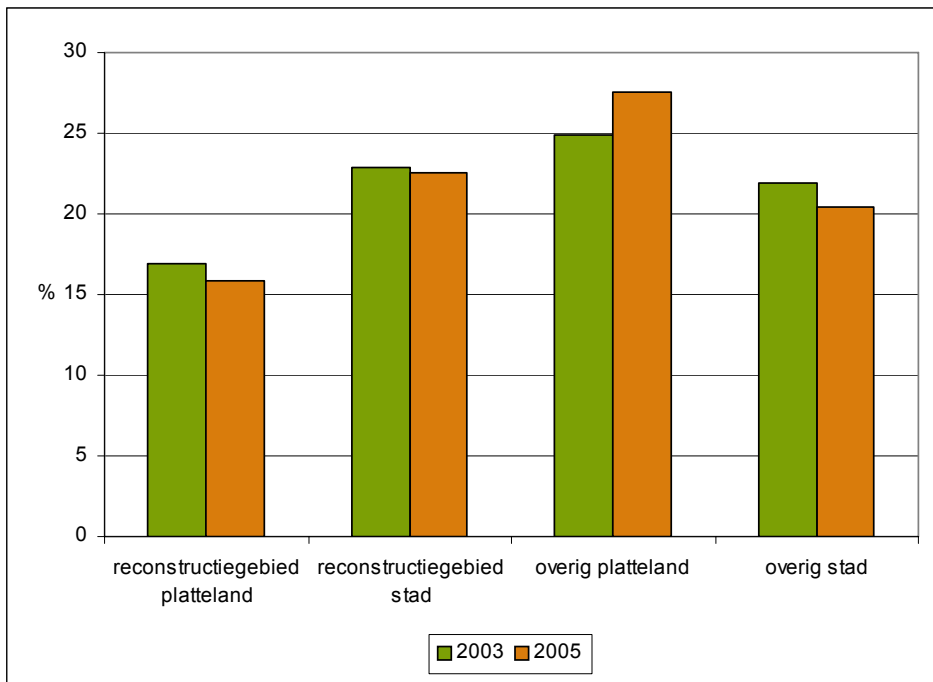
Problemen rond de intensieve veeteelt vormden de aanleiding om tot de Reconstructiewet Concentratiegebieden te komen. Terwijl het aandeel van de intensieve veeteelt in de totale productieomvang in het oostelijke reconstructiegebied vrijwel stabiel gebleven is, laat het zuidelijk deel een aanmerkelijke daling zien (Figuur 7.5).

Ook in de reconstructiegebieden komt verbreding van activiteiten door agrarische bedrijven voor, echter in aanzienlijk mindere mate dan daarbuiten. Voorts moet geconstateerd worden dat het aandeel van de verbrede bedrijven in de reconstructiegebieden terugloopt, terwijl elders in Nederland op het platteland dit aandeel toeneemt (Figuur 7.6).

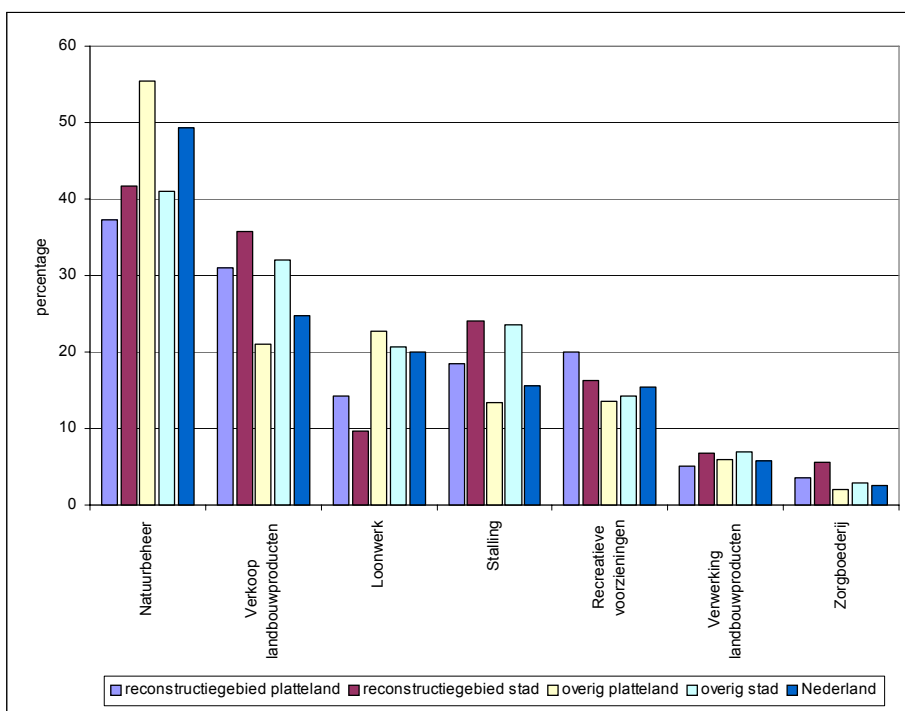
Ook naar vormen van verbreding onderscheiden de reconstructiegebied zich. De agrarische bedrijven doen hier minder aan natuurbeheer en loonwerk, maar hebben meer activiteiten ontwikkelt op het gebied van verkoop van landbouwproducten, stalling, en zelfs is er sprake van een iets groter aandeel agrarische bedrijven met recreatieve voorzieningen (Figuur 7.7).

*Figuur 7.5 Aandeel hokdierbedrijf (intensieve veeteelt) in productieomvang (NGE) in reconstructiegebieden(2002-2006)
Bron: GIAB (bewerking ABF Research)*

Figuur 7.6 Verbreding in reconstructiegebieden (2003-2005)
Bron: GIAB (bewerking ABF Research)

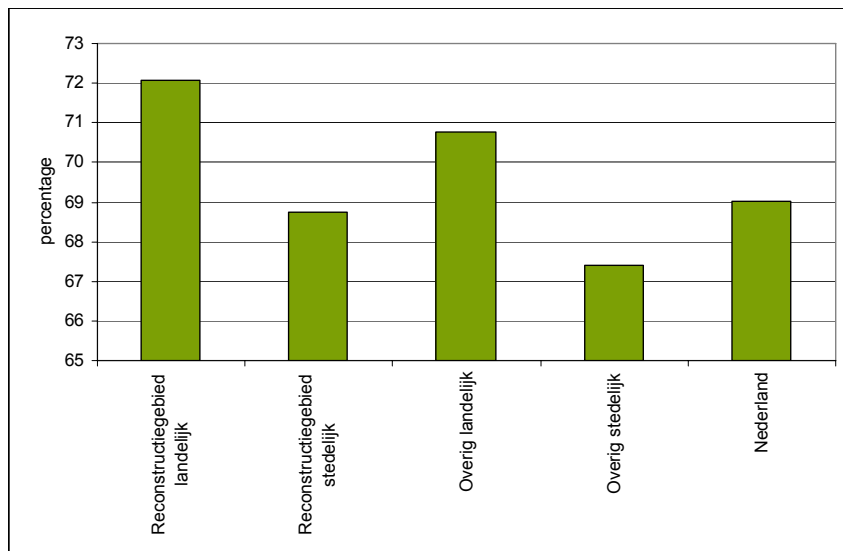

Figuur 7.7 Mate waarin de verschillende vormen van verbreding voorkomen (binnen de groep verbrede bedrijven), Nederland en Reconstructiegebieden 2005
Bron: GIAB (bewerking ABF Research)

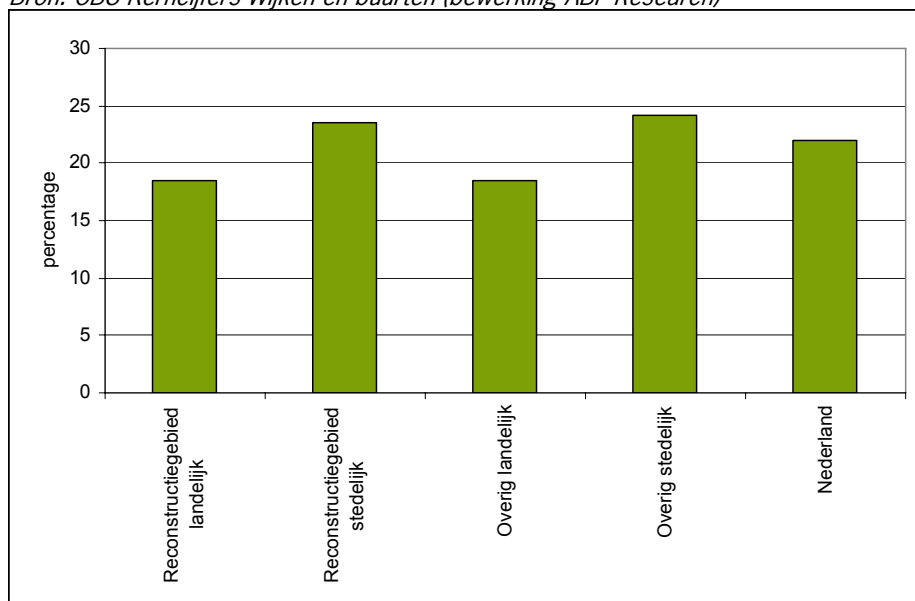
Arbeidsparticipatie en niet-actieven

De arbeidsparticipatie ligt in de reconstructiegebieden op een hoger niveau dan daarbuiten. Het verschil bedraagt zowel in de steden als op het platteland circa 1,5% (Figuur 7.8).

Bij het aandeel niet-actieven zien we voornamelijk een verschil tussen de stedelijke gebieden. Buiten de reconstructiegebieden is het aandeel niet-actieven iets hoger (Figuur 7.9).

*Figuur 7.8 Arbeidsparticipatie, Reconstructiegebieden 2004
Bron: CBS Kerncijfers Wijken en buurten (bewerking ABF Research)*

*Figuur 7.9 Aandeel niet-actieven in de bevolking 15-64 jaar, Reconstructiegebieden 2005
Bron: CBS Kerncijfers Wijken en buurten (bewerking ABF Research)*

Verschenen documenten in de reeks Werkdocumenten van de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu vanaf 2007

Werkdocumenten zijn verkrijgbaar bij het secretariaat van Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, te Wageningen. T 0317 – 48 54 71; F 0317 – 41 90 00; E info.wnm@wur.nl

De werkdocumenten zijn ook te downloaden via de Wot-website www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

2007

- 47 *Ten Berge, H.F.M., A.M. van Dam, B.H. Janssen & G.L. Velthof.* Mestbeleid en bodemvruchtbaarheid in de Duin- en Bollenstreek; Advies van de CDM-werkgroep Mestbeleid en Bodemvruchtbaarheid in de Duin- en Bollenstreek
- 48 *Kruit, J. & I.E. Salverda.* Spiegeltje, spiegeltje aan de muur, valt er iets te leren van een andere plannings-cultuur?
- 49 *Rijk, P.J., E.J. Bos & E.S. van Leeuwen.* Nieuwe activiteiten in het landelijk gebied. Een verkennende studie naar natuur en landschap als vestigingsfactor
- 50 *Ligthart, S.S.H.* Natuurbeleid met kwaliteit. Het Milieu- en Natuurplanbureau en natuurbeleidsevaluatie in de periode 1998-2006
- 51 *Kennismarkt 22 maart 2007; van onderbouwend onderzoek Wageningen UR naar producten MNP in 27 posters*
- 52 *Kuindersma, W., R.I. van Dam & J. Vreke.* Sturen op niveau. Perversies tussen nationaal natuurbeleid en besluitvorming op gebiedsniveau.
53. *Reijnen, M.J.S.M.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. National Capital Index version 2.0
53. *Windig, J.J., M.G.P. van Veller & S.J. Hiemstra.* Indicatoren voor 'Convention on Biodiversity 2010'. Biodiversiteit Nederlandse landbouwhuisdieren en gewassen
53. *Melman, Th.C.P. & J.P.M. Willeman.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. Coverage protected areas.
53. *Weijden, W.J. van der, R. Leewis & P. Bol.* Indicatoren voor 'Convention on Biodiversity 2010'. Indicatoren voor het invasieproces van exotische organismen in Nederland
53. *Nijhof, B.S.J., C.C. Vos & A.J. van Strien.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. Influence of climate change on biodiversity.
53. *Moraal, L.G.* Indicatoren voor 'Convention on Biodiversity 2010'. Effecten van klimaatverandering op insectenplagen bij bomen.
53. *Fey-Hofstede, F.E. & H.W.G. Meesters.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. Exploration of the usefulness of the Marine Trophic Index (MTI) as an indicator for sustainability of marine fisheries in the Dutch part of the North Sea.
53. *Reijnen, M.J.S.M.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. Connectivity/fragmentation of ecosystems: spatial conditions for sustainable biodiversity
53. *Gaaff, A. & R.W. Verburg.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010' Government expenditure on land acquisition and nature development for the National Ecological Network (EHS) and expenditure for international biodiversity projects
53. *Elands, B.H.M. & C.S.A. van Koppen.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. Public awareness and participation
- 54 *Broekmeyer, M.E.A. & E.P.A.G. Schouwenberg & M.E. Sanders & R. Pouwels.* Synergie Ecologische Hoofdstructuur en Natura 2000-gebieden. Wat stuurt het beheer?
- 55 *Bosch, F.J.P. van den.* Draagvlak voor het Natura 2000-gebiedenbeleid. Onder relevante betrokkenen op regionaal niveau
- 56 *Jong, J.J. & M.N. van Wijk, I.M. Bouwma.* Beheerskosten van Natura 2000-gebieden
- 57 *Pouwels, R. & M.J.S.M. Reijnen & M. van Adrichem & H. Kuipers.* Ruimtelijke condities voor VHR-soorten
- 58 *Bouwma, I.M.* Quickscan Natura 2000 en Programma Beheer.
- 59 *Schouwenberg, E.P.A.G.* Huidige en toekomstige stikstofbelasting op Natura 2000-gebieden
- 60 Niet verschenen/ vervallen
- 61 *Jaarrapportage 2006.* WOT-04-001 – ME-AVP
- 62 *Jaarrapportage 2006.* WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek
- 63 *Jaarrapportage 2006.* WOT-04-003 – Advisering Natuur & Milieu
- 64 *Jaarrapportage 2006.* WOT-04-385 – Milieuplanbureaufunctie
- 65 *Jaarrapportage 2006.* WOT-04-394 – Natuurplanbureaufunctie
- 66 *Brasser E.A., M.F. van de Kerkhof, A.M.E. Groot, L. Bos-Gorter, M.H. Borgstein, H. Leneman* Verslag van de Dialogen over Duurzame Landbouw in 2006
- 67 *Hinssen, P.J.W.* Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu. Werkplan 2007
- 68 *Nieuwenhuizen, W. & J. Roos Klein Lankhorst.* Landschap in Natuurbalans 2006; Landschap in verandering tussen 1990 en 2005; Achtergronddocument bij Natuurbalans 2006.
- 69 *Geelen, J. & H. Leneman.* Belangstelling, motieven en knelpunten van natuuraanleg door grondeigenaren. Uitkomsten van een marktonderzoek.
- 70 *Didderen, K., P.F.M. Verdonschot, M. Bleeker.* Basiskaart Natuur aquatisch. Deel 1: Beleidskaarten en prototype
- 71 *Boesten, J.J.T.I., A. Tiktak & R.C. van Leerdam.* Manual of PEARLNEQ v4
- 72 *Grashof-Bokdam, C.J., J. Frissel, H.A.M. Meeuwssen & M.J.S.M. Reijnen.* Aanpassing graadmeter natuurwaarde voor het agrarisch gebied
- 73 *Bosch, F.J.P. van den.* Functionele agrobiodiversiteit. Inventarisatie van nut, noodzaak en haalbaarheid van het ontwikkelen van een indicator voor het MNP
- 74 *Kistenkas, F.H. en M.E.A. Broekmeyer.* Natuur, landschap en de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
- 75 *Luttik, J., F.R. Veeneklaas, J. Vreke, T.A. de Boer, L.M. van den Berg & P. Luttik.* Investeren in landschapskwaliteit; De toekomstige vraag naar landschappen om in te wonen, te werken en te ontspannen
- 76 *Vreke, J.* Evaluatie van natuurbeleidsprocessen
- 77 *Apeldoorn, R.C. van,* Working with biodiversity goals in European directives. A comparison of the implementation of the Birds and Habitats Directives and the Water Framework Directive in the Netherlands, Belgium, France and Germany
- 78 *Hinssen, P.J.W.* Werkprogramma 2008; Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT-04). Onderdeel Planbureaufuncties Natuur en Milieu.
- 79 *Custers, M.H.G.* Betekenissen van Landschap in onderzoek voor het Milieu- en Natuurplanbureau; een bibliografisch overzicht
- 80 *Vreke, J., J.L.M. Donders, B.H.M. Elands, C.M. Goossen, F. Langers, R. de Niet & S. de Vries.* Natuur en landschap voor mensen Achtergronddocument bij Natuurbalans 2007
- 81 *Bakel, P.J.T. van, T. Kroon, J.G. Kroes, J. Hoogewoud, R. Pastoors, H.Th.L. Massop, D.J.J. Walvoort.* Reparatie Hydrologie voor STONE 2.1. Beschrijving reparatie-acties, analyse resultaten en beoordeling plausibiliteit.

2008

- 82 *Kistenkas, F.H. & W. Kuindersma.* Jurisprudentie-monitor natuur 2005-2007; Rechtsontwikkelingen Natura 2000 en Ecologische Hoofdstructuur
- 83 *Berg, F. van den, P.I. Adriaanse, J. A. te Roller, V.C. Vulto & J.G. Groenwold.* SWASH Manual 2.1; User's Guide version 2
- 84 *Smits, M.J., M.J. Bogaardt, D. Eaton, P. Roza & T. Selnes.* Tussen de bomen het geld zien. Programma Beheer en vergelijkbare regelingen in het buitenland (een quick-scan)
- 85 *Dijk, T.A. van, J.J.M. Driessen, P.A.I. Ehlert, P.H. Hotsma, M.H.M.M. Montforts, S.F. Plessius & O. Oenema.* Protocol beoordeling stoffen Meststoffenwet; versie 1.0
- 86 *Goossen, C.M., H.A.M. Meeuwssen, G.J. Franke & M.C. Kuyper.* Verkenning Europese versie van de website www.daarmoetikzijn.nl.
- 87 *Helming, J.F.M. & R.A.M. Schrijver.* Economische effecten van inzet van landbouwsubsidies voor milieu, natuur en landschap in Nederland; Achtergrond bij het MNP-rapport 'Opties voor Europese landbouwsubsidies
- 88 *Hinssen, P.J.W.* Werkprogramma 2008; Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT-04). Programma 001/003/005
- 90 *Kramer, H.* Geografisch Informatiesysteem Bestaande Natuur; Beschrijving IBN1990t en pilot ontwikkeling BN2004
- 92 *Jaarrapportage 2007.* WOT-04-001 – Koepel
- 93 *Jaarrapportage 2007.* WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek
- 94 *Jaarrapportage 2007.* WOT-04-003 – Advisering Natuur & Milieu
- 95 *Jaarrapportage 2007.* WOT-04-005 – M-AVP
- 96 *Jaarrapportage 2007.* WOT-04-006 – Natuurplanbureauafunctie
- 97 *Jaarrapportage 2007.* WOT-04-007 – Milieuplanbureauafunctie
- 98 *Wamelink, G.W.W.* Gevoeligheids- en onzekerheids-analyse van SUMO
- 99 *Hoogeveen, M.W., H.H. Luesink, L.J. Mokveld & J.H. Wisman.* Ammoniakemissies uit de landbouw in Milieubalans 2006: uitgangspunten en berekeningen
- 100 *Kennismarkt 3 april 2008; Van onderbouwend onderzoek Wageningen UR naar producten MNP*
- 101 *Mansfeld, M.J.M. van & J.A. Klijn,* "Balansen op de weegschaal". Terugblik op acht jaar Natuurbalansen (1996-2005)
- 102 *Sollart, K.M. & J. Vreke.* Het faciliteren van natuur- en milieueducatie in het basisonderwijs; NME-ondersteuning in de provincies
- 103 *Berg, F. van den, A. Tiktak, J.G. Groenwold, D.W.G. van Kraalingen, A.M.A. van der Linden & J.J.T.I. Boesten,* Documentation update for GeoPEARL 3.3.3
- 104 *Wijk, M.N., van (redactie).* Aansturing en kosten van het natuurbeheer. Ecologische effectiviteit regelingen natuurbeheer
- 105 *Selnes, T. & P. van der Wielen.* Tot elkaar veroordeeld? Het belang van gebiedsprocessen voor de natuur
- 106 *Annual reports for 2007; Programme WOT-04*
- 107 *Pouwels, R. J.G.M. van der Gref, M.H.C. van Adrichem, H. Kuiper, R. Jochem & M.J.S.M. Reijnen,* LARCH Status A
- 108 *Wamelink, G.W.W.* Technical Documentation for SUMO2 v. 3.2.1,
- 109 *Wamelink, G.W.W., J.P. Mol-Dijkstra & G.J. Reinds,* Herprogrammeren van SUMO2. Verbetering in het kader van de modelkwaliteitsslag
- 110 *Salm, C. van der, T. Hoogland & D.J.J. Walvoort,* Verkenning van de mogelijkheden voor de ontwikkeling van een metamodel voor de uitspoeling van stikstof uit landbouwgronden
- 111 *Dobben H.F. van & R.M.A. Wegman,* Relatie tussen bodem, atmosfeer en vegetatie in het Landelijk Meetnet Flora (LMF)
- 112 *Smits, M.J.W. & M.J. Bogaardt.* Kennis over de effecten van EU-beleid op natuur en landschap
- 113 *Maas, G.J. & H. van Reuler.* Boomkwekerij en aardkunde in Nederland,
- 114 *Lindeboom, H.J., R. Witbaard, O.G. Bos & H.W.G. Meesters.* Gebiedsbescherming Noordzee, habitattypen, instandhoudingdoelen en beheermaatregelen
- 115 *Leneman, H., J. Vader, L.H.G. Slagen, K.H.M. Bommel, N.B.P. Polman, M.W.M. van der Elst & C. Mijnders.* Groene diensten in Nationale Landschappen- Potenties bij een veranderende landbouw,
- 116 *Groeneveld, R.A. & D.P. Rudrum.* Habitat Allocation to Maximize Biodiversity, A technical description of the HAMBO model
- 117 *Kruit, J., M. Brinkhuijzen & H. van Blerck.* Ontwikkelen met kwaliteit. Indicatoren voor culturele vernieuwing en architectonische vormgeving
- 118 *Roos-Klein Lankhorst, J.* Beheers- en Ontwikkelingsplan 2007: Kennismodel Effecten Landschap Kwaliteit; Monitoring Schaal; BelevingsGIS
- 119 *Henkens, R.J.H.G.* Kwalitatieve analyse van knelpunten tussen Natura 2000-gebieden en waterrecreatie
- 120 *Verburg, R.W., I.M. Jorritsma & G.H.P. Dirx.* Quick scan naar de processen bij het opstellen van beheerplannen van Natura 2000-gebieden. Een eerste verkenning bij provincies, Rijkswaterstaat en Dienst Landelijk Gebied
- 121 *Daamen, W.P.* Kaart van de oudste bossen in Nederland; Kansen op hot spots voor biodiversiteit
- 122 *Lange de, H.J., G.H.P. Arts & W.C.E.P. Verberk.* Verkenning CBD 2010-indicatoren zoetwater. Inventarisatie en uitwerking relevante indicatoren voor Nederland
- 123 *Vreke, J., N.Y. van der Wulp, J.L.M. Donders, C.M. Goossen, T.A. de Boer & R. Henkens.* Recreatief gebruik van water. Achtergronddocument Natuurbalans 2008
- 124 *Oenema, O. & J.W.H. van der Kolk.* Moet het eenvoudiger? Een essay over de complexiteit van het milieubeleid
- 125 *Oenema, O. & A. Tiktak.* Niets is zonder grond. Een essay over de manier waarop samenlevingen met hub grond omgaan

2009

- 126 *Kamphorst, D.A.* Keuzes in het internationale biodiversiteitsbeleid. Verkenning van de beleidstheorie achter de internationale aspecten van het Beleidsprogramma Biodiversiteit (2008-2011)
- 127 *Dirx, G.H.P. & F.J.P. van den Bosch.* Quick scan gebruik Catalogus groenblauwe diensten
- 128 *Loeb, R. & P.F.M. Verdonschot.* Complexiteit van nutriëntenlimitaties in oppervlaktewateren
- 129 *Kruit, J. & P.M. Veer,* Herfotografie van landschappen
- 130 *Oenema, O., Smit, A. & J.W.H. van der Kolk.* Indicatoren Landelijk gebied; Werkwijze en eerste resultaten
- 131 *Agricola, H.J., (eindredactie).* Achtergronddocument Nulmeting Effectindicatoren Monitor Agenda Vitaal Platteland
- 132 *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-001 – Koepel
- 133 *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek
- 134 *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-003 – Advisering Natuur & Milieu
- 135 *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-005 – M-AVP
- 136 *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-006 – Natuurplanbureauafunctie
- 137 *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-007 – Milieuplanbureauafunctie
- 138 *Jong de, J.J., J. van Os & R.A. Smidt.* Inventarisatie en beheerskosten van landschapselementen